

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

JERNEJA NINA VOGA
ELIZABETA PRISTAV BOBNAR
Mentorica: doc. dr. ALENKA ŠVAB

OČETOVSKI DOPUST KOT PRISPEVEK K NOVEMU
OČETOVSTVU IN STARŠEVSTVU

MAGISTRSKO DELO

Ljubljana, 2007

Izjava o avtorstvu

Izjava o avtorstvu

ZAHVALA

Radi bi se zahvalili najini mentorici dr. Alenki Švab za strokovno svetovanje, potrpežljivost in spodbudo pri nastajanju magistrskega dela.

Hvala tudi vama, Borut in Matjaž, ki sta naju sprejemala takšni kot sva. V vseh najinih vzponih in padcih sta verjela, da zmoreva, naju optimistično spodbujala ter nama nesebično pomagala.

Hvala tudi vsem ostalim, ki ste nama vsa ta leta stali ob strani.

KAZALO

1	UVOD	9
2	NOVO OČETOVSTVO KOT POZNOMODERNI FENOMEN (JERNEJA NINA)13	
2.1	GENEZA MODERNE DRUŽINE.....	14
2.2	DRUŽINSKE SPREMEMBE POZNE MODERNOSTI	19
2.2.1	<i>SPREMEMBE V DRUŽINI</i>	<i>21</i>
2.2.2	<i>SPREMEMBE V OČETOVSKI VLOGI.....</i>	<i>23</i>
2.2.2.1	UPADANJE OČETOVSKAVTORITETE?	24
2.2.2.2	AKTIVEN ali PASIVEN – ODSOTEN OČE	25
2.3	FENOMEN AKTIVNEGA OČETOVSTVA IN OČETOVANJA – KOT VPLETENOST V DRUŽINSKO ŽIVLJENJE, SKRIB, NEGO IN VZGOJO OTROKA	28
2.4	KOMPLEKSNOST FENOMENA NOVEGA OČETOVSTVA, KOT SO IDEOLOŠKE SPREMEMBE	31
2.5	PARTICIPACIJA OČETOV PRI VKLJUČEVANJU V DRUŽINSKA OPRAVILA	36
2.6	MOŽNE SPODBUDE K VEČJI PARTICIPACIJI OČETOV V DRUŽINI.....	37
3	OČETOVSKI DOPUST KOT MEHANIZEM ZA VZPODBUJANJE AKTIVNEGA OČETOVANJA (JERNEJA NINA).....	41
3.1	MOŽNOSTI ZA NOVO OČETOVSTVO	42
4	DRUŽINSKA POLITIKA V NEKATERIH DRŽAVAH EVROPSKE UNIJE IN V SLOVENIJI: PRIMER OČETOVSKEGA DOPUSTA (ELIZABETA)	49
5	STARŠEVSKI DOPUST V DRŽAVAH EVROPSKE UNIJE: PRIMER ŠVEDSKE IN DANSKE (ELIZABETA).....	52
5.1	VZAJEMNO STARŠEVSTVO PO ŠVEDSKEM MODELU	52
5.1.1	<i>RAZVOJ STARŠEVSKEGA IN OČETOVSKEGA DOPUSTA NA ŠVEDSKEM ..</i>	<i>53</i>
5.1.2	<i>MOŽNOSTI IZKORIŠČANJA STARŠEVSKEGA DOPUSTA NA ŠVEDSKEM... </i>	<i>54</i>
5.2	PRIMER STARŠEVSKEGA IN OČETOVSKEGA DOPUSTA NA DANSKEM	55
5.2.1	<i>RAZVOJ STARŠEVSKEGA DOPUSTA NA DANSKEM.....</i>	<i>55</i>
5.2.2	<i>MOŽNOSTI KORIŠČENJA STARŠEVSKEGA IN OČETOVSKEGA DOPUSTA NA DANSKEM.....</i>	<i>56</i>

5.2.3	<i>OVIRE, KI DANSKIM OČETOM PREPREČUJEJO KORIŠČENJE STARŠEVSKEGA DOPUSTA</i>	58
5.3	PRIMERJAVA MED ŠVEDSKO IN DANSKO	59
6	DRUŽINSKA POLITIKA V SLOVENIJI: PRIMER OČETOVSKEGA DOPUSTA (ELIZABETA)	60
6.1	ZGODOVINA IN RAZVOJ STARŠEVSKEGA VARSTVA V SLOVENIJI	60
7	ZAKON O DRUŽBENEM VARSTVU OTROK, ZAKON O DELOVNIH RAZMERJIH IN ZAKON O DRUŽINSKIH PREJEMKIH (ELIZABETA)	62
7.1	ZAKON O DRUŽBENEM VARSTVU OTROK.....	62
7.2	ZAKON O DRUŽINSKIH PREJEMKIH.....	64
7.3	ZAKON O DELOVNIH RAZMERJIH	65
7.3.1	<i>PREDLOG SLOVENSКИH KRŠČANSКИH DEMOKRATOV O SPREMEBAH IN DOPOLNITVAH ZAKONA O DELOVNIH RAZMERJIH</i>	68
7.3.2	<i>RAZLOGI, KI SO JIH POSLANCI SKD NAVEDLI ZA SPREJEM TEGA ZAKONA</i>	68
7.3.3	<i>PREDLOG REŠITEV, KI JIH JE PODALA SKD</i>	69
7.3.4	<i>MNENJE URADA ZA ŽENSKO POLITIKO K PREDLOGU ZAKONA</i>	69
7.3.5	<i>STALIŠČA VLADE REPUBLIKE SLOVENIJE K PREDLOGU ZAKONA</i>	70
8	NOVO OČETOVSTVO V SLOVENIJI – DANES (ELIZABETA)	72
8.1	PREDLOGI ZA PRIPRAVO NOVEGA ZAKONA O STARŠEVSKEM VARSTVU IN DRUŽINSKIH PREJEMKIH	72
8.1.1	<i>PREDLOGI URADA ZA ŽENSKO POLITIKO</i>	73
8.2	VPLIV EU NA NOV ZAKON O STARŠEVSKEM VARSTVU IN DRUŽINSKIH PREJEMKIH.....	76
9	ZAKON O STARŠEVSKEM VARSTVU IN DRUŽINSKIH PREJEMKIH (ELIZABETA)	79
9.1	VPLIV DRUGIH ZAKONOV NA ZAKON O STARŠEVSKEM VARSTVU IN DRUŽINSKIH PREJEMKIH	91
9.1.1	<i>ZAKON O DELOVNIH RAZMERJIH (Ur.l. št.:42/2002)</i>	91
9.1.2	<i>RESOLUCIJA O TEMELJIH OBLIKOVANJA DRUŽINSKE POLITIKE</i>	92
10	PRIMERI DOBRE PRAKSE V SLOVENIJI (JERNEJA NINA)	98

10.1	PROJEKT MOŠKI IN STARŠEVSTVO – AKTIVNO OČETOVSTVO	98
10.2	OKROGLA MIZA – OČETJE DOBRODOŠLI	98
10.3	PROJEKT MOŠKI NA DELU – DOSEGANJE ENAKOSTI SPOLOV	99
10.4	AKCIJA NI TI TREBA POVEDATI DELODAJALCU – LAHKO POVEŠ NAM .	100
10.5	CERTIFIKAT DRUŽINAM PRIJAZNO PODJETJE	100
10.6	FESTIVAL SLOVENSКИH DRUŽIN	101
10.7	LETO 2007 – EVROPSKO LETO ENAKIH MOŽNOSTI ZA VSE.....	102
11	EMPIRIČNI DEL	104
	<i>METODOLOGIJA</i>	<i>104</i>
11.1	KVANTITATIVNI DEL: ANKETE.....	106
11.2	KVALITATIVNI DEL: POLSTRUKTURIRAN POGLOBLJEN INTERVJU	107
11.3	UGOTOVITVE KVANTITATIVNEGA DELA	108
	<i>11.3.1 SOCIODEMOGRAFSKE ZNAČILNOSTI VZORCA</i>	<i>108</i>
	<i>11.3.2 SOCIALNE MREŽE</i>	<i>110</i>
	<i>11.3.3 STALIŠČA OČETOV O STARŠEVSKIH VLOGAH</i>	<i>112</i>
	<i>11.3.4 AKTIVNOSTI OČETOV V OBDOBJU NOSEČNOSTI TER PO ROJSTVU OTROKA.....</i>	<i>114</i>
	<i>11.3.5 DEJAVNIKI, KI VPLIVAJO NA ODLOČITEV KORIŠČENJA OČETOVskega DOPUSTA</i>	<i>119</i>
	<i>11.3.6 ODNOS DRUGIH LJUDI DO KORIŠČENJA OČETOVskega DOPUSTA ...</i>	<i>121</i>
	<i>11.3.7 AKTIVNOSTI OČETOV V ČASU KORIŠČENJA 15-dnevnega PLAČANEGA OČETOVskega DOPUSTA</i>	<i>123</i>
	<i>11.3.8 DELOVNO MESTO IN KORIŠČENJE OČETOVskega DOPUSTA</i>	<i>125</i>
	<i>11.3.9 MNENJE O NEPLAČANEM OČETOVskem DOPUSTU IN MOŽNOSTIH KORIŠČENJA DOPUSTA ZA NEGO IN VARSTVO OTROKA</i>	<i>126</i>
11.4	UGOTOVITVE KVALITATIVNEGA DELA.....	130
	<i>11.4.1 INDIVIDUALNA MNENJA O OČETOVskem DOPUSTU GLEDE NA IZKUŠNJE KORIŠČENJA</i>	<i>130</i>
11.5	ANALIZA METODOLOŠKEGA DELA.....	132
12	KJE SO OVIRE AKTIVNEGA OČETOVANJA PRI NAS	135
12.1	OVIRE V POLITIKI	135
12.2	OVIRE V VSAKDANJEM DRUŽINSKEM ŽIVLJENJU IN ŠIRŠI OKOLICI.....	137

13	NAJINI PREDLOGI ZA SPODBUJANJE NOVEGA OČETOVSTVA V SLOVENIJI	139
14	SKLEPNE MISLI	142
15	LITERATURA	147
	PRILOGA: VPRAŠALNIK O OČETOVSKEM DOPUSTU	155

1 UVOD

Družinsko življenje doživlja v zadnjih nekaj desetletjih pomembne spremembe (Rener (1992), Švab (2001), Zavrl (1999), Newman (2002) ...). Te se dogajajo na različnih nivojih. Družinske oblike se pluralizirajo, spreminjajo se družinski poteki, priča smo različnim demografskim spremembam, pomembno pa se spreminja tudi družinska struktura ter družinske vloge. Eden od fenomenov, ki jim sociologi družine posvečajo vedno več pozornosti že od 70. let prejšnjega stoletja dalje, je t.i. **fenomen novega očetovstva**. Aktivneje se je o fenomenu začelo razpravljati, kot pravi Knjin (1987) v osemdesetih letih 20. stoletja, ko naj bi se tudi raziskovalni fokus usmeril v preučevanje spreminjanja očetovstva. Moški naj bi bili v zadnjih nekaj desetletjih vedno bolj vpleteni v družinsko življenje, najbolj pa naj bi se angažirali prav v skrbi in negi za otroke.

Fenomen novega očetovstva pa ni omejen zgolj na konkretne aktivnosti očetov v družini. Gre za kompleks sprememb na različnih nivojih, od ideoloških sprememb (govoriva o novi ideologiji novega očetovstva), medijskih reprezentacij očetovstva, popularnih znanstvenih, predvsem medicinskih in psiholoških diskurzov, imperativov starševstva, sprememb v vrednotah in percepcijah očetovstva. Fenomen novega očetovstva ni izoliran fenomen, ampak se je oblikoval v kontekstu ostalih družinskih sprememb (living apart together – življenje staršev in otrok skupaj in hkrati narazen, podaljševanje mladosti, pomikanje odločitve za starševstvo na poznejša leta, naraščanje števila razvez zakonskih zvez). Na spremembe se relativno hitro odziva tudi država, predvsem preko družinske politike in zakonodaje. Evropske države so relativno hitro pričele uveljavljati ukrepe usklajevanja dela in družine ter tudi politike enakih možnosti, kar je bila predvsem posledica trenda množičnega zaposlovanja žensk, ki je prav tako pomembno prispeval k družinskim spremembam, hkrati pa je odprl vprašanja, ki se navezujejo na usklajevanje obveznosti v sferi dela in v sferi družine.

V Sloveniji imamo relativno dobro družinsko politiko z modernimi ukrepi, kot je, v najnovejšem času, konkretno očetovski dopust. Zdi pa se, da pri nas še ne moreva govoriti o fenomenu novega očetovstva oz. o bistveno aktivnejši vlogi očetov v družinskem življenju. **Najina naloga bo predvsem ugotoviti, ali bo najnovejši ukrep prispeval k aktivnejšemu očetovanju** ali pa bo ostal le še eden od ukrepov, ki sicer na prvi pogled delujejo zelo

moderno, vendar nima uspešnega mehanizma, ki bi dejansko vplival na očete in vodil k enakopravnejšemu usklajevanju obveznosti v sferi dela in sferi družine.

Glavni nameni najine naloge so: opisati družinske spremembe v pozni modernosti, ki se vežejo na očetovstvo in starševske vloge in v njej tudi zajeti genezo moderne družine, s katero želiva pokazati, kako se je konstituirala moderna družina. V takšni družini je tudi nastala spolno asimetrična delitev družinskih vlog in dela – interpelacija žensk v materinstvo ter proces ugospodinjenja žensk. Preko razumevanja le-tega želiva preiti na sedanost in opis ter opredelitev fenomena novega očetovstva ter nastanek zakonske osnove za sodobno očetovstvo; od njenega začetka do sedanjih zakonskih določil tako v Sloveniji kot v nekaterih državah Evropske unije. Osnovna teza je, da v Sloveniji fenomen »novega očetovstva« šele prihaja in se oblikuje. Zаметki so in obstajajo, še posebej zaradi zakonske možnosti, vendar pa v praksi trend k aktivnemu očetovanju močno zaostaja, še posebej v primerjavi z nekaterimi Evropskimi državami, kar bova podprli s konkretnimi podatki (npr.: Danska, Švedska).

Magistrska naloga bo sestavljena iz več delov. Vključevala bo **»policy« analizo obstoječe zakonske ureditve s področja starševskega varstva v Sloveniji** in primerjavo s sistemi v nekaterih izbranih evropskih državah. Poudarek bo predvsem na analizi različnih sistemskih ukrepov in rešitev družinske politike, kot primer dobre prakse za Slovenijo.

Raziskovalni del naloge se bo osredotočil na **kvantitativno** (ankete) **in kvalitativno** (intervjuji) **empirično raziskavo**, s katero želiva ugotoviti, ali imajo sedanji ukrepi družinske politike kakšen vpliv na delitev družinskega dela oz. na zmanjševanje spolno asimetrične delitve tega dela; kakšen odnos imajo očete, delodajalci in socialna okolica do očetovskega dopusta in kaj očetom ta ukrep pomeni ter ali so sistemske rešitve v skladu z Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih izpolnila pričakovanja, zahteve in želje tako zakonodajalcev kot očetov oziroma staršev.

Raziskavo sva opravili na območju občine Kamnik.

Namen empiričnega dela je v končni fazi podati:

- konkretne predloge za izboljšavo pri ustvarjanju družinam, materam in očetom (staršem), prijaznejšega družbenega in socialnega okolja ter kvalitetnega družinskega življenja;
- ukrepe, ki bi spodbujali k večji vpletenosti očetov v skrb za otroke in pripomogli, da »novo očetovstvo« ne bi ostalo zgolj ena izmed zakonskih možnosti in ne le »novo«;

- ukrepe, ki bi omogočali uravnoteževanje plačanega dela in skrbi za otroke in s tem pripomogli k spodbujanju enakopravnosti med spoloma nasploh;
- zakonske pobude za izboljšanje družinske politike na tem področju.

Naloga je sestavljena iz uvodnega dela, kot vpogleda v zgodovino družin in sociološko interpretacijo nje, opis družinskih sprememb v pozni modernosti z genezo moderne družine. Fenomenu novega očetovstva, glede na namen magistrske naloge, namenjava posebno in obširno poglavje s pregledom teorij očetovstva. Nadalje opisujeva spremembe očetovske vloge v pozni modernosti, s čimer močno povezujeva tudi očetovski dopust. Vezano na očetovski dopust se sprašujeva o možnostih za novo očetovstvo, poleg očetovskega dopusta. Prvi teoretični del zaključiva z razmišljanjem o novem očetovstvu in participativnem starševstvu v pozni modernosti.

Po najinem mnenju je novo očetovstvo začelo nastajati tudi z zakonodajo in z različnimi dokumenti, v katerih je aktivno očetovanje zajeto. Za opis nastajanja novega očetovstva se bova poglobili predvsem v naslednje zakone in dokumente: Zakon o družbenem varstvu otrok; Zakon o delovnih razmerjih (ZDR); Zakon o družinskih prejemkih; Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (ZSDP); Resolucija o temeljih oblikovanja družinske politike v Republiki Sloveniji.

Zakon o družbenem varstvu otrok, Zakon o delovnih razmerjih (ZDR) in Zakon o družinskih prejemkih so zakoni, ki so nekakšna osnova starševskega dopusta. So namreč zakoni, ki so v preteklosti urejali porodniški in starševski dopust.

Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih je bil sprejet leta 2001 in ureja vse tisto, kar je bilo prej urejeno z dvema zakonoma. V zakonu pa so tudi novosti, najpomembnejši med njimi sta očetovski dopust in dopust za nego in varstvo otroka, ki ni več izvirna pravica matere, ampak si jo starša lahko delita in je izvirna pravica tistega, ki jo izkorišča.

Zelo pomembna je seveda Resolucija o temeljih oblikovanja družinske politike v Sloveniji. Le-ta je usmerjena predvsem na usklajevanje družinskega in poklicnega življenja, ki staršem v današnjem času predstavlja velik izziv. Težava, na katero naletiva pri Resoluciji pa je, da v Resoluciji, ni navedenih mehanizmov, s pomočjo katerih bi bilo to usklajevanje možno oz. omogočeno. Pri tem so starši prepuščeni sami sebi.

Postavlja se nama vprašanje: Kakšna je torej prihodnost novega očetovstva, novih vlog, novega očetovanja? Če se navežemo na soroden pojem, ki ga je podala T. Renner (1993) – materinjenje, ki po njenih besedah bolj poudarja skrbstveno delo, ki se je v letih razvilo predvsem v žensko delo in odgovornost, medtem ko beseda materinstvo bolj domneva biološko predisponiranost ženske za ljubezen do otrok in skrb zanje. Če se ustaviva pri besedah, bi poleg novega očetovstva bilo dobro govoriti o novem očetovanju kot tistemu delu skrbi za otroka, ki nikakor ni biološko pogojeno in samoumevno, ampak priučeno. Skrb za otroka naj bo že enkrat sprejeta kot skrb, ki se je priučiš in ki ni privzgojena in biološko podana. V kolikor prevzemava tovrstno tezo bi se nam tudi druge teme, ki se vežejo na starševstvo in otroke, bolj pojasnile in odprle, npr. v postopkih zaupanja otrok na sodiščih bi se dejansko izhajalo iz potreb in koristi otroka, iz pravice otroka do ustreznega kontakta do staršev in ne obratno kot sedaj, ko se, še vedno, izhaja iz videnja, kaj je dobro tudi za mamo oz. očeta.

Ali je možno spremeniti našo kulturo, stališča, norme in vrednote, ki so tako močno zakoreninjene v naši kulturi, o vlogah, ki jih imajo moški in ženske v družini? Ali se je možno upreti vzgoji, ki smo je bili deležni v preteklosti, ko so nas učili, da so ženske tiste, ki so doma z otroki in možje tisti, ki delajo, služijo.

To so vprašanja, na katera verjetno ni mogoče odgovoriti, vendar so vseeno zanimiva in predstavljajo izziv.

Mogoče bo lažje nam, mlajši generaciji, ker živimo v drugačnih časih, ko je tempo življenja popolnoma drugačen in zahteva participacijo v družini tako ženske kot tudi moškega.

2 NOVO OČETOVSTVO KOT POZNOMODERNI FENOMEN

V uvodnem poglavju se bom dotaknila socialne zgodovine ter geneze moderne družine, ki je oblikovala moderno družino, kjer je nastala spolna delitev družinskih vlog in delitev dela glede na spol (družbeno konstruirano). Opisala bom družinske spremembe v pozni modernosti, ki se vežejo na očetovstvo in starševsko. Osrednji del teoretičnega dela pa bo zajemal opredelitev formulacije »novega očetovstva« ter razmišljanja v smeri, kaj pomeni ta fenomen, kako se je oblikoval, kako vpliva na konstituiranje »novih« vlog v družini ter tudi v širšem okolju. Sprememba ali zgolj nadaljevanje očetovske vloge v pozni modernosti povežem z, v Sloveniji, dokaj novo zakonsko možnostjo koriščenja očetovskega dopusta. Vezano na tovrsten ukrep družinske politike se sprašujem o dejanskih možnostih za novo očetovstvo in s tem povezanim participativnim starševstvom v pozni modernosti. Obenem pa raziskujem ovire, ki preprečujejo aktivno očetovstvo pri nas – ali so ovire zgolj politične in/ali tudi v vsakdanjem družinskem življenju? So očetje bolj vpleteni v družinsko življenje ali manj?

Sodobno očetovstvo v pozni modernosti temelji na principu aktivnega očeta, očeta, ki se udeležuje pri skrbi otroka, ki poskrbi za enakopravno delitev družinskega življenja, predvsem delitev gospodinjskega dela in udeleževanja znotraj zasebne sfere življenja. Novo očetovstvo naj bi zajemalo celoto vlog in delovanj, s katerim bi se oče vključeval v vsa dela in opravila, ki so del družinskega življenja (gospodinjski, vzgojni, negovalni, emocionalni, podporni).

Vprašanje, ki se postavlja, je poleg ugotovitve, ali v Sloveniji vse to že obstaja, tudi, v kolikšni meri in kako očete dodatno spodbuditi k aktivnemu očetovanju? Kateri dejavniki vse lahko vplivajo na njegove individualne odločitve ter kateri dejavniki so pomembni tudi za sprejetje tovrstne vloge s strani zunanjih dejavnikov in celotne družbe?

Pomembnost fenomena novega očetovstva, katerega pojem so v 20. stoletju prejšnjega stoletja prvič uporabile feministke, kot zapiše T. Renner (2007b) in o katerem se govori že nekaj desetletij, pa definitivno ni zanemarljiv, kljub »počasnemu« uveljavljanju in podiranju stereotipnih spolnih delitev dela v družini. Novo očetovstvo naj bi bilo odgovor na »biološko« dano materinstvo in materinjenje, ki v pozni modernosti, ob vseh družinskih spremembah, definitivno ne vzdrži. Novo očetovstvo vzdrži ravno zaradi presejanja tradicionalnih, modernih konotacij in je odgovor na družinske spremembe pozne modernosti. Kljub

nekaterim mnenjem, da je očetovstvo v krizi, odsotnosti očeta, lahko govorim o očetovski prisotnosti, vendar na več ravneh in ob razumevanju že v preteklosti vpetega in aktivnega očeta. Iz socialne zgodovine je razvidno, da je tudi očetovstvo povezano z družbenimi dogajanjem. S podobo moderne družine v definiranih vlogah – moški kot preskrbljevalec in ženska kot gospodinja se ohranjajo razlike v individualnem in družbenem sprejemanju družinskih vlog.

Zaradi boljšega razumevanja fenomena novega očetovstva v pozni modernosti se moram najprej ustaviti ob genezi moderne družine, ki jo bom v nadaljevanju na kratko opisala.

2.1 GENEZA MODERNE DRUŽINE

V tem delu naloge se bom na kratko dotaknila geneze moderne družine, s katero želim pokazati, na kakšen način se je konstituirala moderna družina, saj je ravno v njej nastala spolno asimetrična delitev družinskih vlog in dela.

»Socialna zgodovina je prispevala k sociološkemu odkritju skupnostne (predmoderne) dimenzije družine, ki je ostajala v standardni sociološki teoriji družine, ob poudarjanju institucionalne dimenzije družine (družina kot družbena institucija), prezrta.« (Rener, 1992).

»Tu je ključna predvsem francoska socialna zgodovina, še posebej pa Ariesovo spoznanje, da konstituiranje moderne družine ne pomeni toliko sprememb družinske oblike kot rojstvo novega občutja – občutja družinske zasebnosti, ki se je osredinjala predvsem okrog dveh novih družbenih vlog, materinstva in otroštva ter v razmerju med njima.« (Švab 2001: 28).

Ob tovrstnem razumevanju družinskega življenja, kot poudarjanja pomembnosti materinstva v odnosu do otroka, se nadalje sprašujem, kakšna vloga je bila namenjena očetu oz. kaj je bilo (in je mogoče še vedno) sprejemljivejše glede postavitve vlog v družini za celotno družbo.

V obdobju nastanka meščanske družine, v poznem 18. stoletju in zgodnjem 19. stoletju, postaneta poklicno in družinsko življenje ločeni sferi. Družina in družinsko življenje se od tedaj povezujeta predvsem z zasebnostjo. Ideološko povzdigovanje vloge ženske kot gospodinje in matere se je v meščanskem diskurzu 19. stoletja razmahnilo s publicistično učinkovitostjo. Pri tem ne gre spregledati vpliva različnih znanosti, kot so medicinske, družboslovne in politične teoretične koncepcije, na katere so se sklicevali takratni socialni reformisti (Sieder 1998: 213).

»Oblikuje se notranji prostor v družini, ki naj bi bil izpolnjen s sentimentalizacijo odnosov, kar je botrovalo tudi novi opredelitvi spolno značilnih vlog moškega in ženske.« (Sieder 1998:124).

»Modernost je brez dvoma, vsaj skozi znanstvene diskurze, producirala podobo monolitne moškosti, prek favoriziranja podobe belega heteroseksualnega moškega srednjega razreda, preskrbovalca družine – družinskega človeka, kot družbeno predpisane podobe in vedenjskega vzorca. Neizogibni del moderne moške identitete je bila karierna usmerjenost, znotraj družine pa zavezanost k materialni preskrbi družine.« (Švab, 2001: 123).

Kakor zapiše A. Švab (2001), se je družbena podoba moškega v 19. stoletju oblikovala preko pozicioniranja v javno sfero. Njegova družinska vloga se osredotoča na materialno preskrbo družine in na reprezentacijo družine navzven, v javnost. Takšen model modernega družinskega življenja je moškega delegiral v javnost in žensko v zasebnost. Moški je tako v preteklosti bil opredeljen kot avtoriteta družine, kot hranitelj v materialnem, finančnem smislu. Nekako je bila v preteklosti očetova funkcija in vloga (vsaj navidezno) točno definirana, jasna in neproblematična, vsaj dokler je bila ženska vloga usmerjena v podrejenost in v zasebno sfero ter s tem ohranjeno neproblematično vprašanje za širše družbeno okolje. Pomembno se mi zdi poudariti to neproblematičnost očetove funkcije v preteklosti, ki je bila povezana z javno sfero in aktivnim pristopom, kljub dejstvu pa socialna zgodovina kaže tudi drugače.

Po Newmanu in Grauerholzovi (2002), so se v 18. stoletju očetje bolj vključevali v družinsko življenje. Očetje so bili aktivni v mnogih družinskih funkcijah. Procesi modernizacije pa so prinesli pomembne spremembe, predvsem s konstituiranjem meščanske družin, ki je bilo socialno mesto, kjer so se oblikovale družinske vloge in predvsem interpelacija žensk v matere. Očetovska vloga v družini se je spremenila, čeprav so obstajale razlike glede na socialni razred.

Kot pravi Giddens, je strogost viktorijanskega očeta pregovorna. Vendar pa je patriarhalna moč domačega okolja v drugi polovici 19. stoletja v marsičem pojemala. Neposredna vladavina moškega nad celotnim gospodinjstvom, ki je bilo še vedno središče proizvodnega sistema, je namreč oslabela z ločitvijo doma od delovnega okolja (Giddens, 2000:49). Tudi Arendell (1997) zagovarja tezo o izginjanju očeta v viktorijanskem obdobju.

Po drugi strani pa kar nekaj zgodovinske evidence kaže (Flandrin (1986), Aries (1991), Seider (1998)), **da so bili očetje v obdobju konstruiranja moderne družine vpleteni v družinsko življenje.** »Čeprav je bila podoba očeta v evridijanskem in viktorijanskem obdobju v višjih slojih morda res odtujena in je bil oče tudi dejansko večino časa *prostorsko* odsoten iz družine, obstajajo podatki o benevolenci in čustvenosti teh očetov do svojih otrok.« (Švab, 2001: 119).

Pozivi očetom po aktivni vlogi v družini so prisotni že dolgo, Martin Luther je na primer pisal, da »...ko oče pere plenice ali dela kaj drugega, kar je pomembno za otroka, se Bog in angeli smehljajo, čeprav se najdejo taki, ki ga zasmehujejo kot poženščenega norca.« Philipson navaja, da je v poplavi vzgojne literature, priročnikov za nego, skrb in vzgojo otrok v 19. stoletju zaslediti tudi kritična opozorila namenjena očetom: »Parents magazine je leta 1842, na primer, kritiziral očete, da zanemarjajo svoje starševske obveznosti, da so pohlepni v svojih poslovnih ambicijah in da ne najdejo časa za izpolnjevanje obveznosti, ki jih imajo do otroka (Lupton, Barlay v Švab in Rener 2007: 2).

Socialna zgodovina družinskega življenja v Evropi nam pokaže, da družinsko življenje v preteklosti ni bilo nič bolj stabilno in statično, da so ljudje v preteklosti podobno kot v sodobnosti živeli v številnih oblikah družin, o čemer se je mogoče prepričati pri avtorjih, kakor so Flandrin (1986), Aries (1991), Anderson (1982); (glej Rener: 1995: 17).

Družbena podoba moškega v 19. stoletju se torej oblikuje prek pozicioniranja v javno sfero. Njegova družinska vloga se osredotoča na materialno preskrbo družine in na reprezentacijo družine navzven, v javnost. Ta izključujoč model razumevanja modernega družinskega življenja je žensko, v nasprotju z moškim, delegiral v zasebnost. Tako se največkrat prav ženska z družbeno dodeljeno družinsko vlogo matere percipira kot konstitutivni element družine oz. zasebnosti. Kot vidimo, družboslovje spolne vloge definira predvsem s konceptom vključenosti/izključenosti v družinsko življenje oz. po modelu zasebno/javno (Švab 2001: 119).

Tako lahko opredelim, da se je v obdobju moderne družine umestilo javno mnenje o zasebnem in javnem ter s tem povezanim bolj (moškim) ali manj (ženskim) družbeno priznanim delom.

Zoja Skušek (1993b) pravi, da so spremembe v očetovski vlogi v tesni povezavi med generacijami in s preobrazbami v družbenih razmerjih nasploh. Spremenila se je spolna struktura, v smislu, da so ženske postale aktivnejše tudi v javni sferi (izobraževanja, zaposlovanje, odločitve za družino in družinsko življenje na kasnejše življenjsko obdobje), kar je moške – očete spodbudilo (prisililo) k spremembam tudi v njihovi vlogi.

J. Pleck (1993) meni, da lahko za celo dvajseto stoletje opišemo prevladujočo, vendar ne ekskluzivno podobo očeta kot »oče – tisti, ki preživlja družino«; oče je bil temeljni vir morale in discipline, čeprav je bil fizično, socialno in emocionalno odsoten iz družine zaradi njegove osredotočenosti na delo. Razširjeno stališče, da je moški tisti, ki preživlja družino, se je postavljalo kot vzgled, kakšen bi moški moral biti, vendar pa je težko presoditi, koliko je bilo tistih moških, katerih starševske vloge se niso vklapljale v dominanten model. Kulturna sporočila o moških vlogah v družini so ovirala drugačne usmeritve in raziskovalci, ki jih je večinoma vodila ideologija o spolih, so zastavljali vprašanja, ki so predpostavljala strinjanje s tradicionalno razdelitvijo dolžnosti in odgovornosti. Celó v poznem dvajsetem stoletju alternativni in bolj intimno vpleteni stili očetovstva niso uspeli popolnoma nadomestiti podobe očeta kot tistega, ki preživlja družino, niti niso uspeli postaviti pod vprašaj njegove pozicije v kulturni nadvladi (Pleck V Zavrl, 1999:117).

Pleck (glej Pleck, v Lupton, Barclay 1997:14) loči štiri obdobja oziroma kulture očetovstva:

1. Oče kot avtoritativen moralni in verski pedagog (18. in zgodnje 19. stoletje).
2. Oče kot distancirani preskrbovalec družine (druga polovica 19. stoletja in sredina 20. stoletja).
3. Oče kot vzor za ponotranjenje spolne vloge (od 1940 do 1965).
4. Novi oče, ki neguje in skrbi za otroke in je hkrati zaposlen (od poznih 1960-ih do danes).

V prvih treh obdobjih je tako vloga očeta definirana preko avtoritete in finančno oskrbo, medtem ko je v četrtem obdobju prisotnost očeta v družini osredotočena na nego in skrb za otroke.

Tipična značilnost moderne družine, ki jo je prepoznala že standardna sociološka teorija družine (na čelu s Parsonsovo elaboracijo teorije družine), je ohranjanje dveh ključnih družbenih funkcij: socializacije otrok in stabilizacije odraslih posameznikov. V teoriji družine le redko naletimo na razprave o dejanskem ozadju dinamike družbene funkcionalnosti družine, kar naj bi bilo posledica razpok v sociološki interpretaciji modernizacije družine, »ki

je neuravnotežena v poudarjanju njene institucionalne in podcenjevanju njene skupnostne dimenzije.« (Rener 1992: 124).

»V 50-ih, t.i. »zlatem obdobju« moderne nuklearne družine, je bila lahko določena pluralizacija družinskih oblik prav tako prisotna kot danes. Npr. obstajale so tudi enostarševske družine, vendar so bile predstave o družinskem življenju tiste, ki so takratno družinsko življenje in današnje močno razločevale.« (Švab, 2002: 86).

Kot pravi A. Švab (2002) je poseben segment družinske pluralizacije v spreminjanju družinskih vrednot ter s tem povezano simbolno spreminjanje življenjskega sveta družin. Tako npr. danes zelo razširjena enostarševska družina v preteklosti ni bila povsem legitimna in družbeno sprejeta, kot je danes. Družbena umeščenost družine tako tudi skozi proces sprememb in pluralizacije zajema zelo pomembno vlogo, tako na individualni ravni posameznika kot v širšem družbenem kontekstu.

Prvi poskusi zavezovanja očetov k uresničevanju njihovih starševskih dolžnosti so se nanašali na ekonomsko skrb. Vzrok za prizadevanje je bil predvsem v zaskrbljenosti zaradi vse pogostejših sprememb v družinskem življenju, med katerimi je še posebej pomembno naraščanje enostarševskih družin in zmanjševanje števila porok, kar je pomenilo, da so stroški za socialne podpore za nevzdrževane otroke in matere strmo naraščali. V okviru vprašanja ekonomske odgovornosti se je oblikovalo tudi razlikovanje med biološkimi in socialnimi očeti. Ekonomska odgovornost je izvirala iz biološkega očetovstva. Razvoj gospodarstva po II. svetovni vojni je v Evropi povzročil pomanjkanje delovne sile in s tem spodbudil zaposlovanje žensk. Moški niso bili več le hranitelji, ženske niso bile več izključno matere in gospodinje. A ta sprememba očetov še ni spodbudila k prevzemanju svojega deleža skrbstvenega dela. Postopoma so se začeli izpostavljeni tudi pozitivni učinki povezanosti očeta in otroka in da je bolj naravno, če zanj skrbi mati (Rener in drugi 2005: 8).

Pri analizi sodobnih družinskih trendov nam izsledki socialne zgodovine družine pomagajo razumeti, kako družba, družbeno življenje in organizacija dela vplivajo na oblikovanje družinskega življenja (in obratno) in v povezavi z njim na oblikovanje vlog v družini. Oče, kot »bread winner« (materialni preskrbovalec), in mati, kot gospodinja, sta bila »vzгляд moderne družine« in le redki so se spraševali o spolni »pravičnosti« te delitve. Fenomen novega očetovstva v pozni modernosti nam pokaže nove možnosti pri oblikovanju

družinskega življenja. Čeprav v praksi oče, kot bread winner družine, še vedno poskuša ohraniti svojo vlogo, se očetje in tudi družba počasi prilagajajo na družinske spremembe in večje vključevanje očetov pri skrbi in negi otroka.

Pomembno pa je poudariti tudi, da so spremembe na področju družinskega življenja povezane s spremembami v družbi, npr. zvišanje starosti ob sklenitvi zakonske zveze, znižanje števila neporočenih in s tem povezanih različnih oblik družinskega bivanja, zvišanje števila razvez zakonskih zvez ter po drugi strani zviševanje starostne meje žensk ob rojstvu prvega otroka, upadanje rodnosti, naraščanje števila otrok rojenih zunajzakonske zveze. Vse to so pojavi, ki so posledično odgovor na način življenja v sedanosti in predvsem dolgoročen odgovor na zaposlovanje žensk in njihove aktivnosti na trgu delovne sile ter postopnem vključevanju moških – očetov v zasebno življenje, kar lahko uvrščam tudi med družinske spremembe postmodernosti.

2.2 DRUŽINSKE SPREMEMBE POZNE MODERNOSTI

Kot sem že zapisala se oblika, struktura, način življenja v družini nenehno spreminja. Velike spremembe in raznolikosti pa lahko opazimo predvsem v obdobju pozne modernosti.

Raznovrstnost družinskih oblik (soobstoj različnih oblik in načinov družinskega življenja glede na odločitve posameznikov) je vse večja. V pozni modernosti, ki jo zaznamujejo spremembe ustaljenih življenjskih potekov, naraščajoča kompleksnost medčloveških odnosov in družbenega organiziranja teh odnosov, narašča raznovrstnost družinskih oblik (zmanjševanje števila nuklearnih družin in naraščanje števila reorganiziranih in enostarševskih družin, kakor tudi naraščanje števila istospolnih partnerjev), spreminja se demografija družine (kot posledica zniževanja rodnosti se, npr., odvija proces zmanjševanja števila družinskih članov). Zaradi spremenjenih načinov izobraževanja, dela in zaposlitve ter spremenjenih razmerij med javnim in zasebnim (poklicne, družinske vloge) opazamo najbolj izrazite spremembe družinskih struktur ravno v času vzpostavljanja družinske skupnosti (Ule in Kuhar, 2002; Ule in Kuhar, 2003).

Na področju družinskega življenja v Sloveniji opazamo podobne socio-demografske značilnosti in razvojne trende kot drugod v Evropi. Intenzivna pluralizacija družinskih oblik in družinskih življenjskih slogov je značilna za vso Evropo in tudi za Slovenijo. Ob "klasičnih"

družinah poročenega para z otroki narašča število enostarševskih družin, dopolnjenih ali reorganiziranih družin, zunajzakonskih družinskih skupnosti in družin istospolnih partnerk oziroma partnerjev.

(http://www.uem.gov.si/fileadmin/uem.gov.si/pageuploads/NPZEMZM_analiza_stanja.pdf dostopno 28.5.2007)

»Ena najbolj značilnih sprememb ustaljenih življenjskih potekov je opuščanje tradicionalnih poti vstopanja v odraslost. Čeprav se starševstvo zdi mladim zelo pomembno in ga skrbno načrtujejo, je konkretna odločitev zanj odvisna od rešitve temeljnih življenjskih problemov in od subjektivnih dejavnikov.« (Švab 2001:186). Strukturne spremembe družine in načina življenja v njej so pripeljale sprva k tezam o krizi družine, vendar pa, kot pravi A. Švab (2001), gre dejansko bolj za to, da družina ni v krizi, le spreminjanje in raznovrstnost je vedno bolj pogoj njenega obstoja. Zdi se, da ravno družinska pluralizacija omogoča to ohranjanje družine kot družbenega fenomena. »Z družinsko pluralizacijo razumemo procese, kot so pluralizacija družinskih oblik in z njo povezani pluralizacija življenjskih stilov in življenjskih potekov, spreminjanje družinskih vrednot in intradružinska diferenciacija. Gre za »nov« fenomen, ki ga modernizacija ne predvideva; je tipično postmoderen.« (Švab 2002: 86).

V postmodernosti gre najprej za proces prestukturiranja ideologije oz. za obrat v razlikah med ideološkim percipiranjem družine v modernosti in postmodernosti. MODERNOST razdeli družinske vloge po spolu in starosti (družina kot struktura spolnih in starostnih hierarhij); so torej izključujoče, a hkrati komplementarne.

Postmodernost narekuje novo ideološko percepcijo, ki med drugim promovira aktivno vključevanje moških na vseh ravneh družinskega življenja. Postmoderni obrat je torej v tem, da se spolna delitev dela (navidezno) simetrično zabriše z dvema nasprotujočima procesoma, z zaposlovanjem žensk na eni strani in aktivno vključenostjo moških v nego in skrb za otroke – novo očetovstvo – na drugi. Gre za obrat od komplementarnega modela starševstva k participativnemu modelu (Švab, 2001: 127).

Glede na družinske spremembe v postmodernosti se lahko upravičeno vprašam, kakšne pa so spremembe v sami družini, v vlogah v njej. Kakšne so spremembe v družini in očetovski vlogi?

2.2.1 SPREMEMBE V DRUŽINI

Kot pravijo Kuhar, Rener in Švab (2006) se družina kot institucija zasebnosti ohranja od predindustrijskih družb dalje z dvema ključnima družbenima funkcijama: reproduktivno in socializacijsko.

V analizah družinskega življenja je opaziti pojavljanje povsem novih izrazov in konceptov. Nekateri od teh izrazov pomenijo le pokrivanje tistih vidikov družinskega življenja, ki so sicer tudi integralni del modernega družinskega življenja, a jih modernistična teorija družine ni vključevala in tematizirala. Pri tem imamo v mislih predvsem analizo dinamike družinskega življenja nasproti statistični modernistične analize, kar na primer nazorno kaže vpeljava termina materinjene (mothering), ki označuje prakse, poleg termina materinstvo (motherhood), ki označuje družinsko vlogo (Švab 2001: 35).

Tu lahko potegnem vzporednico s terminom očetovstvo in očetovanje (glej Rener 1993, Zavrl 1999), ki ga lahko razumem širše v smislu novih praks in ideologije novega očetovstva.

Spet drugi izrazi, kot meni A. Švab (2002), pa so na novo skonstruirani, da bi pojasnili nove družinske fenomene, kot npr. reorganizirane družine, enostarševske družine idr. Avtorica prav tako meni, da socialna politika uveljavlja nove izraze in termine, kot npr. očetovski dopust v soodnosu s terminom novega očetovstva. Poudarim lahko ravno to povezavo med očetovskim dopustom in novim očetovstvom, saj lahko ravno ta ukrep socialne politike pripomore k uveljavljanju novih praks novega očetovstva. Konkretno to pomeni, da so aktivnosti očetov v času koriščenja očetovskega dopusta tiste prakse, ki pripomorejo k ustvarjanju identitete novega očetovstva, očetovanja in participativnega – sodelujočega starševstva. Participativno starševstvo po mojem mnenju pomeni vsa tista dejanja in prakso (ne le družinsko vlogo), ki enakopravno vključuje tako očeta kot mater pri vzgoji, varstvu in oskrbi otroka.

A. Švab (2002) meni, da se zdi, da znotraj postmodernih diskurzov propada družine prevladujeta dve tezi, in sicer teza o izginjanju meja med javnim in zasebnim (npr. Baudrillard) ter na drugi strani teza o negativnih učinkih individualizma na tradicionalno družino (npr. Fukuyama).

Značilnost pozne modernosti je spreminjanje življenjskih potekov posameznikov. Gre za daljšanje ali krajšanje posameznih obdobjih teh potekov ali za njihovo medsebojno mešanje.

Prehodi, kjer so spremembe v teh potekih najbolj vidne (iz mladosti v odraslost, iz izobraževanja v zaposlitev, iz zaposlitve v brezposelnost in nazaj iz odraslosti v starost itd.), postajajo atipični. Ena najbolj značilnih sprememb življenjskih potekov je prehod odraslosti iz mladosti v odraslost (Ule in Kuhar 2003: 8).

Lahko dodam, da je tudi prehod iz vloge moškega v vlogo aktivnega očeta značilnost pozne modernosti, ki je prepoznala razliko med tema dvema vlogama in s tem sovplivala na ostale družinske spremembe.

V Sloveniji sta, poleg jedrne (dvostarševske, enostarševske in reorganizirane družine) in razširjene družine, množično prisotna dva načina družinskega življenja, o katerih pa (še) ne vemo veliko:

- **razpršene razširjene družine**, za katere domnevamo, da so najpogostejši način družinskega življenja v Sloveniji. Gre za formalno ločena družinska gospodinjstva (običajno staršev in otrok, lahko pa tudi bratov in sester ali drugih sorodnikov), ki bodisi živijo na razmeroma strnjениh lokacijah (v isti hiši v ločenih stanovanjskih enotah ali v bližini drug drugega) bodisi na različnih lokacijah, a si kontinuirano nudijo vzajemno oporo in pomoč na različnih ravneh: materialni, delovni oz. storitveni in čustveni.
- **Podaljšano življenje s starši ali faza LAT (Living Apart Together)**. V Sloveniji vse več mladih živi podaljšano mladost pri starših. Tu gre, za razliko od prvega načina življenja, sicer za eno družino, čeprav gre za način »poldružinskega« življenja, ki ga označujemo kot faza LAT. Razlogi podaljševanja življenja s starši oz. razlogi za odlašanje odhoda od doma so različni. Lahko so »zunanji«, kot npr. težave v doseganju ekonomske neodvisnosti, nezaposlenost, otežena stanovanjska oskrba, podaljšan študij ipd., in »subjektivni«, kot je lagodnost in »cenenost« življenja doma, razumevanje s starši, materialna in čustvena varnost ob hkratni visoki osebni avtonomiji. S Sloveniji je tako ob popisu 2002 živelo 37.1 % mladih v starosti od 25 do 34 let (Kuhar in drugi 2006: 73).

Eden izmed razlogov za tovrstno obliko organizacije življenja, ki ga doživljam v praksi, je tudi v zmanjšanju možnosti in dostopnosti do resursov, ki omogočajo samostojno življenje in bivanje, npr. po razvezi zakonske zveze ali razpadu partnerske skupnosti se eden izmed partnerjev izseli. Velikokrat se dogaja, da se ženska z otroci preseli k svojim staršem ali

obratno moški (sam ali z otroki) k svojim staršem, kjer se lahko začetnost in prehodnost tovrstnega bivanja nadaljuje v stalnost.

A. Švab govori (2002), da so prav kontrafenomeni tipična značilnost družinskega življenja v postmodernosti, med katere bi lahko uvrstili tudi sočasen pojav »novega« vpletenega očetovstva in družbena legitimizacija očetovske neprisotnosti in soobstoj nasprotujočih si ideologij, povezanih z raznolikimi fenomeni, kot so npr. ideologija novega očetovstva in hkrati ideologija neprisotnega očetovstva.

Pluralizacijo družinskih oblik tako lahko razumem kot soobstoj različnih načinov in oblik družinskega življenja, ki so odvisni od posameznika. T. Renner (1995) gre še dlje in poudarja, da bi bilo mnogo korektnije kot o »družini« govoriti v množini o »družinah«. To utemeljuje s tem, da si bolj kot kdajkoli ljudje sami izbirajo oblike in načine družinskega življenja. Torej, ko govorim o družini, mislim na vse oblike družinskega (in partnerskega) življenja, ki ga posamezniki lahko oblikujejo.

M. Jogan (2001) trdi, da raziskave v zadnjih treh desetletjih 20. stoletja kažejo, da obsegu in dinamiki vstopanja žensk v javna območja ne sledi vstopanje moških v zasebno sfero, čemur lahko nedvomno pritrdim. Moški se počasi prilagajajo novim vlogam, nalogam, zato tudi praksa novega očetovstva prihaja z njihovimi izkušnjami. Izkušnje očetov, kot sva tudi opisali v metodološkem delu, pokažejo, da imajo moški dobre izkušnje, vsaj v začetnem obdobju vključevanja v oskrbo in vzgojo otroka. Predvsem pa se spremembe v družinskem življenju vežejo tudi na spremembe v očetovski vlogi.

2.2.2 SPREMEMBE V OČETOVSKI VLOGI

Arendell (1997) pravi, da je prišlo do številnih sprememb na področju družinskega življenja, saj se je povečala možnost posameznikove svobode (so)določanja in pričakovanja do družinskega življenja in da je za očetovstvo v postmoderni družbi značilno upadanje avtoritete oz. družinske patriarhalne vzgoje. Dodam lahko, da se je s tem povečala možnost individualne izbire, odločitve za »obliko« družinskega življenja, ki ustreza posamezniku glede na njegovo prepričanje, vrednote, usmerjenost ter s tem povezano pomembnostjo pomena zasebnosti družinskega življenja in medosebnih odnosov. Prav tako lahko med dejavnike, ki so sprožili

tovrstne spremembe, uvrščam tudi množično zaposlovanje žensk in njihovo udejstvovanje na trgu delovne sile ter s tem povezanim »javnim delom«. Vendar pa je upadanje očetovske avtoritete odvisno od širših družbenih percepcij družine in opredelitve družinskih vlog, kar vse predstavlja spreminjanje družinskega življenja ter vlog v družini.

2.2.2.1 UPADANJE OČETOVSKJE AVTORITETE?

Inglehart (Inglehart v Švab 2000: 109) opozarja na to, da moč avtoritete upada na vseh področjih. Obrat naj bi se zgodil ob menjavi generacij. V preteklosti se je od očeta zahtevala avtoriteta, od otrok poslušnost in od mater ubogljivost. Prav tako ni bilo dvoma o spoštovanju do staršev in uboganja, tudi na račun fizične prisile in »neupoštevanju« otroka (Puhar 1982). Sprememba v identiteti staršev in predvsem v očetovski vlogi je v obratnosti. Od staršev se zahteva odnos do otroka, ki temelji na obojestranskem spoštovanju, razumevanju, otrok je v ospredju celotnega družinskega dogajanja (protektivno otroštvo). Prav tako se s strani očeta pričakujejo določene aktivnosti, ki pa žal še vedno temeljijo na določenih »zgodovinskih« stereotipnih predpostavkah, npr. avtoritativnost, nečustvenost, razumskost, nevpletenost, ipd. Novo očetovstvo se razlikuje ravno v tem, da ne temelji na stereotipnih delitvah, ampak upošteva posameznika in njegov možen doprinos k starševstvu. Novo očetovstvo ne pomeni izničevanja avtoritete, ampak pridobitev avtoritete na drugačen način, kot je temeljil v preteklosti – ne na zastrašujoči ravni, ampak v smislu spoštovanja, doslednosti, sodelovanja skupaj z otrokom.

Spremembe očetovske vloge v pozni modernosti so v tesni povezavi s spremembami razmerij med spoloma in generacijami, pluralizacijo življenjskih potekov, družinskih oblik in družinskih načinov življenja ter spreminjanjem družinskih vrednot. Po Therbornu (v Švab, 2001: 124) je »skupna točka analiz očetovstva v postmodernosti teza o upadanju očetovske avtoritete oziroma družinske patriarhalne avtoritete.« A. Švab (2001) trdi, da med dejavnike, ki so sprožili ta proces lahko štejemo tudi naraščanje participacije žensk na trgu delovne sile, vendar je proces erozije patriarhalne avtoritete odvisen od širših družbenih percepcij družine in družinskih vlog. Tako je pomembno poudariti, da ne gre za upadanje očetovske avtoritete kar tako, ampak za upadanje avtoritete, ki je temeljila na patriarhalnem načinu bivanja družinskega življenja. Vseeno pa se sprašujem, ali so tovrstne, pomembne spremembe vplivale na aktivnejšo ali pasivnejšo vlogo očeta?

2.2.2.2 *AKTIVEN ali PASIVEN – ODSOTEN OČE*

Vprašanje spremembe v očetovski vlogi v smeri aktivnega oz. pasivnega očeta je tako zelo aktualno in pomembno. Ali je manjša participacija očetov izbira ali »prisila«; je individualna možna odločitev očeta ali zopet družbena konstrukcija nečesa novega? Je zgolj posledica družbenih sprememb, na katero se počasi privajajo očetje? Ali obstajajo očetje, ki svojo vlogo očeta vidijo kot vključenost v starševsko vlogo na vseh ravneh, ki ni vezana na spol?

Ehreich (Ehreich v Hood 1993: 25) govori o spremembi vlog očetov v sodobnosti, ki se je podala predvsem v dve smeri:

1. moški ki so povečali svojo participacijo v družinskem življenju, in sicer na način, da sodelujejo in se vključujejo pri oskrbi, negi in vzgoji otroka in s tem niso samo materialni hranitelji v družini;
2. moški, ki ne sodelujejo v družinskem (zasebnem) življenju. Ti očetje svojim otrokom ne zagotavljajo ne materialne ne čustvene varnosti.

Tudi pojav odsotnega očeta, kot lahko povzamem izraz A. Švab (2001), ki ne zagotavlja niti čustvene niti materialne podpore otrokom svoje vloge ne odigra že od samega rojstva otroka, ali pa se tovrstna »sprememba« zgori ob razpadu partnerskega odnosa. Veliko očetov se ravno po razpadu partnerske zveze pasivizira in ne prevzame dela odgovornosti, v nekaterih primeri pa bi lahko tudi rekla, da jim matere ne dopustijo tovrstne možnosti – mogoče tudi sodni sistem ter družbene vrednote, ki še vedno ohranjajo mit o materah in njihovi »prirojeni«, naravni biološki danosti za skrb otroka.

Na podlagi pregleda kvalitativnih raziskav o delitvi družinskega dela med starši v evropskih državah sta Baldock in Hadlow (v Renner 2007: 11) izdelala podobno tipologijo sodobnih očetov:

- *očetje, ki skrbijo za red: to so očetje, ki niso vpleteni v vsakdanjo nego in skrb za otroke, pač pa otrokom predstavljajo avtoriteto in postavljajo jasna pravila vedenja;*
- *očetje, ki skrbijo za zabavo: običajno zabavajo otroke, ko matere gospodinjijo;*
- *koristni očetje. Pomagajo pri negi in vzgoji, včasih tudi pri gospodinjskih opravilih, če jim matere povedo, kdaj in kaj je treba storiti;*
- *polno vključeni očetje: v enaki meri kot matere skrbijo za gospodinjstvo in družino, starševske vloge so med seboj zamenljive.*

Absolutno lahko rečem, da se v Sloveniji očetje uvrščajo predvsem v prve tri tipe očeta, medtem ko za polno vključenega očeta lahko dodam, da bi moral biti kot identifikacijski

vzorec za nove očete, ki si šele oblikujejo svojo očetovsko vlogo ter identiteto in si družinska opravila in delo enakopravno delijo s partnerko.

Pri novem očetovstvu gre torej vsaj za dva nasprotujoča si modela očetovstva: model vpletenega in odsotnega očeta. Razlika med modernim in postmodernim družinskim življenjem pa je v tem, da je modernost legitimizirala le prvi model (ki ga je utemeljevala z očetovsko avtoriteto in materialno skrbjo za družino), medtem ko lahko (upoštevajoč tudi naraščanje števila enostarševskih družin), rečemo, da postmodernost legitimira tudi očetovsko neprisotnost (Švab, 2001: 132).

»Bistvo novega očetovstva torej ni v novih družbenih praksah vpletenega očeta (ki mu družboslovci odmerjajo takšno ali drugačno stopnjo družinskega angažmaja), ampak v legitimni izbirtosti te družinske (družbene) vloge oz. v legitimnosti njegove neprisotnosti v družini. Tu vidimo novo ontološko bistvo očetovstva.« (Švab, 2001: 132).

Lahko rečem, da bi v prihodnosti težili k vzajemnemu starševstvu, kjer si starša delita (so)odgovornost za oskrbo, vzgojo otroka, ki izvira iz potreb in koristi otroka ter v enakovreden (so)prispevek obeh staršev. Kljub dejstvu da imamo ljudje različne kapacitete, zmožnosti in možnosti dajanja ter različne interese in afinitete, je ravno odnos do otroka tisti del, ki se ga oba starša priučita in imata že v najzgodnejšem otrokovem obdobju možnost, da se enakopravno razvijata v razmerju do njega. Tako lahko že od otrokovega rojstvu skupaj (so)oblikujeta vsak svojo identiteto in način, prakso enakopravnega starševstva.

Starševske in očetovske vloge v družinah in različnih družinskih oblikah se spreminjajo. Zaradi novonastalih situacij je potrebno starševstvo in očetovstvo na novo konceptualizirati ter interpretirati. Družbene spremembe v pozni modernosti ponujajo očetom in njihovi vlogi v družinah priložnost, da »končno« presežejo »tradicionalne« spolno opredeljene družinske vloge in se v praksi začnejo učiti očetovanja, če lahko uporabim podoben izraz, kot ga za matere (materinjenje) uporablja T. Renner (glej Renner 1993).

Kot pravi A. Švab (2002) »postmodernosti ne razumemo kot radikalnega reza z modernostjo, ampak kot splet procesov, ki so značilni za moderno družino in po drugi strani postmodernih procesov, ki se pojavljajo kot novi.«

D. Lupton in L. Barclay (1997: 19) ugotavljata, da popularni diskurzi o moškosti govorijo o tem, da bi morali moški zavzeti bolj feminilno pozicijo v interakciji z družino, v katero spada tudi odprto izkazovanje ljubezni, prostor za vsa čustva in vključevanje v skrbstvene aktivnosti s strani očetov do otrok.

Chodow (Chodow v Arendell 1995: 31) pravi, da so moški zainteresirani, da postanejo možje in očetje in večina jih v sodobnosti to vlogo tudi sprejme, vendar pa ideologija o tem, kaj je moškost, izhaja iz percepcije moškega v javni sferi. Očetovstvo se tako počasi vpeljuje v moško identiteto.

Tako lahko dodam mnenje, da je novo očetovstvo možna izbira in odgovor na očeta v modernosti, ki je bil »prisoten« v točno določenih segmentih družinskega življenja. Tako se lepo pokrije tudi možnost izbire za koriščenje očetovskega dopusta, ki je možna izbira in tudi začetni odgovor, na katerega bo odgovoril ter se odločil oče sam – ali bo koristil očetovski dopust ali ne. Že v tej fazi ima možnost izbire, ki je prepuščena njegovi lastni izbiri, na katero pa seveda vpliva več dejavnikov (podpora partnerice, okolja, delodajalca), kar sva prikazali v najinem raziskovalnem delu.

Kaj pa kljub vsemu prinaša fenomen novega očetovstva, kako se odraža na različnih ravneh človekovega delovanja – tako v zasebni kot javni sferi?

Fenomen novega očetovstva ni izoliran fenomen, ampak se je oblikoval v kontekstu ostalih družinskih sprememb in pojavov. Najrazličnejše oblike življenjskih potekov in dejavnosti, ki niso več strogo vezana na posamezna življenjska obdobja, so povzročila nadaljnjo spremembo, da so življenjski poteki sami postali pluralizirani in stvar individualne izbire. Pluralizacijo moškosti lahko razumem kot del novega očetovstva in s tem tudi legitimizacijo pluralizacije očetovskih podob. Starševstvo, očetovstvo, to so pojavi, ki niso več življenjsko samoumevni, ampak so stvar individualne presoje. Novo očetovstvo ni le nova vloga očeta v družinah. Ni le nadaljevanje »moderne« očeta – bread winnerja, materialnega preskrbovalca družine. Zajema vsa področja družinskega življenja, s poudarkom na negi, skrbi in varstvu otroka in s tem povezanega participativnega starševstva.

»Fenomen novega očetovstva pravzaprav ni »nov« fenomen«, kot trdita T. Renner in A. Švab (2007), saj naj bi po njunem mnenju prvič šlo za fenomen, o katerem se pogovarjamo že od osemdesetih let prejšnjega stoletja, drugič pa ker fenomen novega očetovstva v smislu skrbi

za otroke prav tako ni nov, saj nam leto opisuje socialna zgodovina. Iz tega je razvidno tudi vprašanje aktivnega očetovanja, ki se veže na očetovsko vlogo. Kljub temu pa avtorici navajata, da je fenomen novega očetovstva nov v tem, da imamo prvič opravka s preobrazbo modernega pojmovanja očetovstva, ki se razširja tudi na nova družinska razmerja (enostarševske družine, reorganizirane družine, gejevske in lezbične družine). Ob tovrstnih ugotovitvah lahko dodam, da je fenomen novega očetovstva nov predvsem v oblikah skrbi in praksi očetovanja. Identiteta novega očetovstva, ki vsebuje vse dejavnosti v okviru družinskega življenja, se v postmodernosti še oblikuje (tako s participacijo vpletenega kot nevpoletenega/neprisotnega očeta).

»V zadnjem desetletju so postale priljubljene vrednote t.i. zavzetega starševstva (velika predanost potrebam otrok in prilagajanje potrebam otrokovega razvoja, poudarek na čustvenem področju, v zvezi s starševstvom se uporablja izraz child-oriented-cuple). Če se ozremo v zgodovino, ugotovimo, da so se takšne značilnosti skrbi za otroke začele pojavljati šele nedavno, tudi kar se tiče materinske, ne le očetovske skrbi.« (Zavrl 1999: 25).

2.3 FENOMEN AKTIVNEGA OČETOVSTVA IN OČETOVANJA – KOT VPLETENOST V DRUŽINSKO ŽIVLJENJE, SKRB, NEGO IN VZGOJO OTROKA

K fenomenu novega očetovstva, o katerem teoretiki družine aktivneje govorijo od 1980-ih let dalje, so prispevali številni družbeni procesi. Med njimi najbolj spremembe v družinskem življenju, pa tudi širše spremembe v družbi. Med najbolj ključne spada gotovo množično zaposlovanje žensk, ki je postavilo pod vprašaj spolno asimetrično delitev dela v družini in začelo proces spreminjanja starševskih vlog. Pojavijo se vprašanja usklajevanja obveznosti v sferi dela in v sferi družine, problem dvojne obremenjenosti žensk in vprašanje moške vloge v družinskem delu. Na te spremembe so se postopoma začele odzivati tudi države v okviru družinskih in socialnih politik. V ta kontekst lahko štejem uveljavljanje politike usklajevanja dela in družine ter tudi politike enakih možnosti.

Analize pokažejo različne interpretacije očetovske skrbi za otroka. Cohen (Cohen v Hood 1993:15) v analiziranju moške predanosti starševstvu identificira tri pomembne faktorje, in sicer:

1. moški participirajo v starševstvu zaradi obveznosti, ki izhajajo iz starševstva;

2. za otroke prevzamejo skrb v primeru odsotnosti matere;
3. njihov delovni čas je tisti, ki odloča o tem, koliko se bodo dejansko ukvarjali s svojimi otroki.

Če povzamem te tri misli, bi rekla, da lahko življenjsko vsak izmed staršev (kot posameznik) prispeva toliko kot lahko, glede na službene obveznosti, torej delovni čas, dejanske zmožnosti in glede na odsotnost. To naj bi veljalo za oba starša, ne glede na spol. Še vedno se dogaja, da mati prevzame skrb za otroka na način, da si organizira, uredi varstvo, odpove svoje aktivnosti, moški pa to skrb prevzame toliko kolikor »lahko« in da le-to ne vpliva na njegovo zunanje življenje. Ženska torej še vedno prevzema večji del odgovornosti za skrb nad otrokom, medtem ko si oče (na podlagi družbene sprejetosti) svoj del neodvisnosti kar lasti.

Pri novem očetovstvu gre, po mnenju A. Švab (2001), za vsaj dva nasprotujoča si modela očetovstva: model vpletenega in model odsotnega očeta. Razlika med modernim in postmodernim načinom družinskega življenja pa je v tem, da je modernost legitimizirala le prvi model, medtem ko je postmodernost legitimizirala tudi očetovsko neprisotnost. Ob konstruiranju moderne družine je tako pomembna ženska (materinska) prisotnost v njej, kakor tudi s tem povezana očetovska odsotnost v družini. Skrb za otroke pa se usmerja predvsem v t. i. na otroke usmerjene dejavnosti (protektivno otroštvo). Kar pa lahko očete umesti v past, saj se hitreje identificirajo z dejavnostmi, ki so pozitivne, vesele, kratka, dejavnostmi, ki ne prinašajo veliko odgovornosti za skrb nad otrokom (v mislih imam igro, obiski kina, vožnja in spremstvo k dejavnostim ipd.), medtem ko domena skrbi za šolo, zdravje, prehrano ipd. še vedno ostaja v materinih rokah. To lahko potrdim tudi z izjavo enega izmed intervjujanih očetov, ki se je spraševal: »Kaj ima otrok od mene ponoči, ko spi? Takrat me vendar ne potrebuje.« Njegovo vprašanje se je nanašalo na enakopravno porazdelitev časa za otroke med staršema, njegovo razumevanje pa le na aktivnosti, ki so na zunaj vidne in dokazljive.

P. Daniels in K. Weingarten (v Zavrl, 2001: 30) menita, da je raziskovanje očetove vloge prispelo do tretje stopnje. Na prvi stopnji so bili očetje v razmišljanju in pisanju starševstva komaj prisotni. Na drugi so očetovstvo povečevali in prevladovalo je mnenje, da bo povečano sodelovanje moških v družinskem delu hkrati čudežno zdravilo za obremenjeno in zaposleno mater ter rešitev za napetosti, ki ju pestijo problemi skrbi za otroke. Tretja stopnja predstavlja spoznanje, da ima očetova večja vpletenost tako stresne kot pozitivne posledice za nekatere probleme, hkrati pa ustvarja nove probleme, ki jim je šele potrebno najti ustrezne rešitve.

M. Jogan (1998) pravi, da lahko pod novim očetovstvom razumemo »celoto tistih vlog (in delovanj), s katerimi se moški kot oče neposredno vključuje v vsa dela (od gospodinjskega, negovalnega, vzgojnega in emocionalnega), ki so nujna sestavina družinskega življenja.«

Te nove vloge pa lahko delajo težave tako samim očetom kot tudi materam in širši družbeni okolici, saj so v nasprotju s tradicionalnim pojmovanjem vloge moškega v družini.

Spremembe očetovske vloge se v postmoderne družbi definira z večjo vpletenostjo očetov v (drugačna, nova) razmerja z otroki. Očetje (po)skušajo enakopravneje sodelovati v družinskem življenju, vendar še vedno na način, ki so se jih »priučili« tekom moderne dobe, torej na način »pomoči partnerkam« in ne v smislu sodelovanja. Tovrstno asistenco ne morem sprejeti za novo očetovstvo, je le nadaljevanje in odgovor na sodobne trende, spremembe v celotni sodobni družbi. Moje razmišljanje lahko potrdim z besedami A. Švab, ki pravi, da moški ostanejo pri igri z otroki in to predvsem takrat, ko so le-ti večji ter pri »pomoči« v gospodinjstvu.

Novo očetovstvo vsaj v kontekstu participacije pri skrbi za otroke še zdaleč ni homogeno, ampak je odvisno od različnih dejavnikov: od ideologije do dejavnikov vsakdanjega življenja, kot so družinski odnosi in uporaba relativnih virov (racionalna in maksimalno učinkovita alokacija časa družinskih članov) oz. časovne razpoložljivosti posameznih družinskih članov za družinsko delo. Če kje, potem empirične raziskave prav v tem segmentu prepoznavajo še vedno relativno spolno asimetrijo alokacije dela. Zdi se, da so premiki v očetovstvu oz. atributi novega očetovstva bolj kot v realno participacijo v alokacijo družinskih obveznosti usmerjeni v spreminjanje ideologije na sistemski ravni in v spreminjanje moške identitete na individualni ravni (Švab 2001: 126).

Kar pa ni nujno slabo, saj bi, preko systemskega spreminjanja na družbeni ravni z ustrežno socialno politiko in ukrepi, pripomogli v spreminjanju moške identitete, ki bi pomenila realno in resnično sorazmerno delitev družinskega »dela«.

Zalka Drglin in Valerija Vendramin (2006) v svoji raziskavi Sodelovanje očetov v družinskem življenju izpostavita dva temelja, ki se vežeta na »novo očetovstvo«. In sicer naj bi poudarjanje očetovstva doprineslo k participaciji moških pri negi otroka, spreminjanje pomenov »moškosti« in »ženskosti« ter večjo enakopravnost v domači sferi. Tukaj vidita

pozitivne lastnosti »novega očetovstva«, ki po njunem temeljijo na osebni družbeni in ideološki ravni, s čimer se lahko strinjamo.

Vprašljivo pa je njuno videnje drugega temelja »novega očetovstva«, za katerega trdita, da je poudarjanje očetovstva postavljeno v okvire stare retorike, ki nasprotujejo sodobnim oblikam gospodinjstev z otroki (npr. samski ljudje, enoroditeljske družine). »Obstaja torej realna nevarnost, da se pro-očetovska, pro-družinska retorika spoji s tistim tipom konservativne moralnosti ter boja proti feminizmu in gejevskemu aktivizmu, ki deluje z manipulacijo strahov in spodbujanju stigmatizacije drugačnih spolnih praks in medsebojnih razmerij.« (Drglin in Vendramin 2006: 9).

2.4 KOMPLEKSNOŠT FENOMENA NOVEGA OČETOVSTVA

Kot drugo zanimivost samega fenomena novega očetovstva vidim v novi ideologiji očetovstva. V spremembah vrednot in percepcijah očetovstva; imperativu starševstva; Pojavljajo se spremembe v popularnih znanstvenih, medicinskih in psiholoških diskurzih. »Novo očetovstvo razumemo kot del procesa pluralizacije moškosti, predvsem v kontekstu postmoderne obrata v pomenu in načinu legitimizacije očetovstva. Pluralizacija moškosti se odvija tako v svetu vsakdanjih pomenov, praks in predstav kot v znanstvenih diskurzih.« (Švab 2001: 123).

Razdvojenost in razhajanje različnih perspektiv o novem očetovstvu izhajata iz več razlogov. Kot pravi A. Švab (2001), analitiki redko upoštevajo zgodovinske izsledke, prav tako pa obstajajo razlike v izhodiščnem definiranju fenomena.

»Analize, ki zanikajo obstoj novega očetovstva (predvsem feministične), svoje argumente največkrat opirajo na strukturno kontinuiteto alokacije družinskega dela in družinskih obveznosti. Tvrstno razlago bi lahko uvrstili med t.i. kvantitativne diskurze, ki usmerjajo v analizo moške proporcionalne vpletenosti v družinske aktivnosti.« (Švab 2001: 116).

»Poleg kvantitativnih raziskav, ki največkrat analizirajo strukturne vidike moške vpletenosti v družinsko življenje, pa so raziskave, ki bi poleg ekonomske in spolnih vlog upoštevale še druge dejavnike, ki vplivajo na še vedno jasno spolno delitev vlog v družini, manj številne.« (Lupton in Barclay v Švab 2001:118).

Današnje pojmovanje odsotnosti/prisotnosti očeta, kakor trdi A. Švab (2001), je bolj kot z materialno preskrbo definirano skozi diskurz alokacije družinskega dela ter skrbi in nege za otroke. »O fenomenu tako imenovanega »novega očetovstva«, ki ga v grobem lahko razumemo kot premik od patriarhalnega družinskega modela, v katerem so moški – očetje identificirani z vlogo materialnega preskrbovalca družine, k aktivnejšemu vključevanju moških v družinsko življenje, skrb za otroke itn., je v zahodni družbi mogoče govoriti od sedemdesetih let dvajsetega stoletja dalje.« (Rener in drugi 2005: 6). »Očetovstvo se pluralizira tako s pluralizacijo moških identitet kot z očetovsko nepletenostjo v družinsko življenje. Tipična postmoderna »novost« je namreč tudi družbeno legitimna neprisotnost očetovstva.« (Švab 2002: 87).

Glavna razlika med podobo očetovstva in moškosti med moderno in postmoderno je v različni legitimizaciji, in sicer je modernost legitimizirala eno podobo očetovstva, medtem ko v postmodernosti govorimo, kot sem zgoraj navedla, o pluralizaciji moškosti in očetovstva. Prav tako pa postmodernost zajema tudi neprisotnost očetovstva. To lahko zagovarjam v smislu legitimizacije enostarševskih družin, ki v večini predstavljajo ženske z otroki. V prihodnosti pa mogoče lahko upam, da bo le-to prešlo tudi na videnje enostarševskih družin očetov z otroki.

Lastnosti novega očetovstva se kažejo v spreminjanju ideologije očetovstva na družbeni, sistemski ravni in v spreminjanju moške identitete na individualni ravni. Očetje se spreminjajo, še zlasti če gledamo generacijske spremembe. Današnji očetje so v primerjavi s svojimi očeti dejansko aktivni očetje. Spreminjajo se tudi vrednote. Današnji očetje se zavedajo pomembnosti svoje starševske vloge in pričakovanj, da so aktivni očetje. V Sloveniji lahko tudi na širši družbeni ravni opazimo promocijo aktivnega očetovanja, ki se razteza od množičnih medijev (filmska in televizijska produkcija, literatura, svetovni splet, oglaševanje, časopisje ipd.) do znanstvenih diskurzov (popularnih medicinskih in psiholoških diskurzov). Revije in priročniki za bodoče in nove starše so polni nasvetov za očete, kako lahko sodelujejo pri skrbi za otroke (Rener in dr. 2005: 6).

Prav tako moram poudariti, da je novo očetovstvo produkt postmodernosti, ki pa vsebuje elemente modernosti. Najbolj očitna ovira za enakopravno delitev dela doma, tudi dela, povezanega s starševstvom, so po mnenju L. Segal (1992) ekonomske zahteve oz. zahteve

plačanega dela moških. Očetovska zaposlitev, drugače kot materinska, ni bila nikoli vsebina problematiziranja.

J. Pleck (1993) opozarja na dva dejavnika, ki vplivata na to, kdaj moški sprejemajo določene ukrepe, ki omogočijo več časa za družino:

- *dokler se ne zmanjšajo njihovi dohodki in ne začneta slabeti njihova vloga in identiteta hranilca družine;*
- *dokler ne pride do očitkov nepredanosti poklicu ali če je postavljena na kocko njihova moškost (Pleck v Zavrl 1999: 119).*

V družbenih teorijah o očetovski avtoriteti T. Knjin (1987) razlikuje med teorijami, ki avtoriteto pojasnjujejo kot (ideološki) učinek ekonomskega položaja očetov in drugimi, kjer je očetovska avtoriteta izvedena iz očetovskih družinskih funkcij (glej Renner 1993: 19). Kot zapiše T. Renner, naj bi socialistične feministke iz sedemdesetih let zagovarjale prvo smer, po kateri se moč očetovske avtoritete ne spremeni niti v primeru, ko očetje niso imeli boljšega ekonomskega položaja kot matere.

Medtem pa Parsons, kot pripadnik funkcionalistične smeri v sociologiji, očetovsko avtoriteto opiše takole: *»oče ima instrumentalno vlogo, družino preživlja, je breadwinner, ki zagotavlja ekonomski in socialni status družine in otroke uči socialnih razmerij v zunanjem svetu.« (Renner: 1993, 20).* *»Toda očetovska pozicija se zdi veliko manj stabilna, kakor jo predstavljajo navedene – zdaj že klasične – teorije; zmanjšuje se namreč ekonomska dominacija očetov, poniknila je juridična superiornost, ženske začenjajo svoje servisiranje zasebnosti tržišni in očetje materiniti.« (Parsons v Renner 1993: 20).*

Menim, da je novo očetovstvo ravno zaradi izvora v postmoderini dobi v začetnem startu na istem kot druge »nove« oblike družinskega življenja. S pozitivno prakso bi se tovrstnim strahovom v prihodnosti lahko izognili.

Zanimiva pa je tudi misel A. Vezovnik (2007), da so se popularni diskurzi zapletli v začaran krog očetovske vloge. Po eni strani namenjajo očetu večjo vlogo v družinskem življenju, po drugi strani pa še vedno propagirajo stereotipne predstave o spolno določenem starševstvu. Torej je osnovnega pomena zavedanje o nespolni delitvi starševskih vlog oz. je prihodnost v participativnem, sodelujočem starševstvu.

Če zadržim (za)misel participativnega starševstva v postmoderni dobi, kakšne so torej »nove« oblike očetovanja in starševstva ter možnosti v tem obdobju?

Koncept novega aktivnega očetovanja je v povezavi z odgovornim, participativnim starševstvom. Je osnovni del pojavov in družbenih sprememb, ki se pojavljajo v družinah zahodnih družb že nekaj desetletij in ki pomenijo aktivnejše vključevanje očetov v družinsko življenje. V Sloveniji je praksa aktivnega očetovanja še na začetku, opaziti je predvsem premike v vrednotah in stališčih moških (ki so že očetje), medtem ko v praksi očetje še zaostajajo.

O fenomenu novega očetovstva – premiku od patriarhalnega družinskega modela, v katerem so moški – očetje identificirajo z vlogo materialnega preskrbovalca družine k aktivnejšemu vključevanju moških v družinsko življenje, skrb za otroke itd., govorimo od sedemdesetih let 20. stoletja dalje. Intenzivneje se je o tem pričelo razpravljati v osemdesetih letih, raziskovalni fokus pa se usmeri tudi v preučevanje spreminjanja moškosti in očetovstva (Knjin v Renner in dr. 2005: 6).

»Fenomen očetovstva se pokaže kot prisoten v devetdesetih letih, in sicer na različnih nivojih: je del splošnega fenomena pluralizacije moškosti, priča smo procesu erozije očetovske avtoritete, očetje so vedno bolj aktivno vključujejo v skrb za otroke, delno pa tudi v enakomernejši delitvi dela v družini.« (Renner in dr. 2005: 6).

Novo očetovstvo naj bi zajemalo predvsem dvoje:

- nove možnosti in s tem povezane spremembe v samih družinskih in starševskih strukturah;
- nove oblike skrbi in bližine.

Po mnenju A. Švab (2001) naj bi novo očetovstvo v postmodernosti definirano predvsem z večjo vpletenostjo očetov v (nova), aktivnejša razmerja z otroki.

Današnji prevladujoči pogled na očetovstvo vsebuje naslednje predpostavke: napredni očetje naj bi sodelovali pri negi in skrbi za otroke, če to ni v nasprotju z njihovo zaposlitvijo. Deljeno starševstvo naj bi omogočilo rešitve za težave, s katerimi se soočajo matere, ki so hkrati zaposlene in odgovorne za otroke. Če bi bilo torej mogoče odstraniti ovire za tako

sodelovanje (politika zaposlovanja), naj bi očetje sodelovali in v takem primeru naj bi bile posledice pozitivne tako za očete kot za matere (Zavrl 1999: 21).

Različni avtorji omenjajo različne načine, kako naj bi očetje aktivno očetovali. R. D. Parke (v Zavrl 1999: 225) locira »začetke« aktivnega očetovanja že v čas takoj po rojstvu otroka. Po njegovem je zelo primeren čas za »učenje« očetovanja neposredno po rojstvu otroka, že takoj v porodnišnici, ko je oče ponavadi hkrati dostopen in izredno motiviran za učenje starševskih sposobnosti. Vendar pa učenje o aktivnem in vpletenem očetovstvu ni omejeno zgolj na obdobje neposredno po otrokovem rojstvu. Moški se lahko učijo očetovstva v različnih časovnih obdobjih. Nekateri očetje se lahko izkažejo pri zgodnjih nalogah hranjenja in previjanja, vendar pa se ne znajdejo, ko se je treba igrati z njihovim aktivnim dveletnikom (Zavrl 1999: 226).

Zato nekateri vidijo pot do aktivnega očetovanja tudi v različnih izobraževalnih in svetovalnih programih. Cowen (v Zavrl 1999: 227) meni, da bi morali programi za očete (in družine) poleg osnovnega programskega jedra oblikovati še periodična obnovitvena srečanja. Eden izmed obetajočih trendov v izobraževanju za očetovstvo v tujini je spoznanje, da imajo različni očetje različne potrebe in da se morajo izobraževalni programi, če želijo biti uspešni, ukrojiti po takšni meri, da bodo ustrezali posebni skupini moških, ki so ji namenjeni. Uspešnost takšnih programov pa je zagotovo odvisna tudi od interesa in ambicij očetov samih.

Zdi se nam, da ponotranjenje v naprej določenih »pravil« novega očetovstva in njihovo praktično uresničevanje ni odvisno le od posameznikove volje in pripravljenosti (čeprav je izvedljivo le s konkretnimi posamezniki), temveč predvsem od institucionalne urejenosti. Usmeritev ključnih institucij v sodobni družbeni skupnosti, v kateri že gre za delno erozijo moškosrediščne kulture, lahko namreč individualno (ne)tradicionalno usmeritev spodbuja ali jo pa zavira (Jogan 2001: 184).

Nujni pogoji za uveljavljanje novega očetovstva so njegovo celovito zakonsko urejanje (normativna regulacija) in postopno vraščanje samega novega vzorca delovanja v zavest in vsakdanje praktično delovanje obeh spolov. Takšno očetovstvo bo toliko bolj samoumevno, kolikor bolj bo navzoče v javnem komuniciranju, na vseh ravneh vzgoje in izobraževanja, v političnem odločanju, v regulaciji trga delovne sile itd. (Jogan 2001: 193).

Prav zato vidim zakonsko ureditev očetovskega dopusta kot pomemben prispevek in podlago za razvoj novega očetovstva in parcitipativnega starševstva.

Ali kot pravijo Kuhar, Rener in Švab (2006), da »v kolikor bodo družinske politike idealizirale dvostarševsko družino kot vrednoto in sprejemale neenakomerno delitev dela v njej, zlasti večjo vključenost moških v družinske obveznosti, ne moremo pričakovati dolgoročnih pozitivnih sprememb v smeri zviševanja rodnosti.« Različne študije kažejo, da se starša prej odločijo za še enega otroka, v kolikor sta mama in oče enakopravno vključena v skrb za prvorojenega otroka. V kolikor je ta skrb v večini prepuščena materi, je tovrstna odločitev težja.

2.5 PARTICIPACIJA OČETOV PRI VKLJUČEVANJU V DRUŽINSKA OPRAVILA

Nekateri teoretiki ugotavljajo, da imamo opraviti z več »tipi očetov« (Russel v Švab 2000b: 107):

1. nezainteresirani očetje (ki ne preživljajo dosti časa doma, lahko bi rekli tudi odsotni očetje);
2. tradicionalni očetje (ki preživljajo več časa doma, njihova vloga je omejena na igro z otroki. Lahko bi rekli, da so to očetje, ki so sprejeli vlogo patriarhalnega očeta);
3. dobri očetje (njihova vloga je usmerjena v nego in skrb za otroke, partnerkam pa so pripravljene pomagati. Zdi se, da smo v Sloveniji trenutno v tej fazi, saj očetje svojo očetovsko vlogo sprejemajo kot bolj aktivno in sprejemajo tudi del svoje odgovornosti, vendar tudi kot prevzemanje dela odgovornosti, namesto partnerke – ji pomagajo, ji naredijo, ji oblečejo otroka ipd, ...);
4. netradicionalni očetje (družinska opravila in delo si enakopravno delijo s partnerko).

V smislu kot doživljamo novo očetovstvo in glede na vse družbene spremembe, bi se morala očetovska vloga in identiteta utrditi v tej zadnji smeri. Ideološki model očetovske participacije se lahko konstruira tudi preko znanstvenih diskurzov, različnih medijev, pozitivnih zgodovinskih obdobj, ki so podpirali aktivno vlogo očeta. Vendar pa, kot pravi A. Hochschild (Hochschild v Švab 2000b: 144), se očetova dejanska vpletenost izkaže za zelo počasen proces ali »zavlačevalno revolucijo.

Ravno pri delitvi družinskih opravil (kamor umeščam tako gospodinjsko delo kot skrb in vzgojo otroka, čustvene opore ožje in širše socialne mreže, skrbstveno delo znotraj družine) opazim spremembe, vendar pa, če se osredotočim na gospodinjska opravila, tu vidim najmanjši napredek v družini. Očetje se še vedno »najlažje« osredotočajo na igro z otroki in prijetna opravila, kot je npr. nakupovanje, igranje, športne aktivnosti, vožnja otrok na dejavnosti, medtem ko materam še vedno ostajajo rutinska »domača« opravila (likanje, kuhanje, pospravljanje).

Alenka Švab (2000b) pravi, da moški ostanejo pri igri z otroki in to predvsem takrat, ko so že večji in starejši, (skrb za mlajše otroke »prepuščajo« materam) ter pri »pomoči« v gospodinjstvu.

V novo, lahko bi temu rekla tudi z »najnovejšo« očetovsko vlogo, ki bi vključeval tudi tovrstno enakopravno delitev opravil v družini, pa bi lahko govorila o »najnovejšem« očetovstvu. Alenka Švab (2000b) meni, da ukvarjanje z otroki deluje kot psihološka terapija, medtem ko rutinska, gospodinjska opravila ali celo upravljanje gospodinjstva kot dodatno breme.

Torej ravno zaradi tovrstnega dejstva, da so matere še vedno dvojno, trojno obremenjene (služba, gospodinjstvo, otroci) imajo očetje dodatno možnost k soprispevanju in posvečanju otrokom. Kakšne pa so lahko tovrstne spodbude?

2.6 MOŽNE SPODBUDE K VEČJI PARTICIPACIJI OČETOV V DRUŽINI

Kuhar in Ule (2005) poudarjata, da tudi Svet Evrope opozarja, da potrebujejo evropske države spodbude za ustvarjanje novih načinov uravnoveženja družinskega življenja in dela. Potrebne so praktične rešitve, ki bi izboljšale ekonomijo, ustvarile produktivnejšo delovno silo in s tem k enakopravnosti med spoloma na trgu delovne sile. Predlogi Sveta Evropa so: delo na domu, fleksibilne delovne ure in cenovno dostopni servisi, starševski dopust, ki ne ogroža plačila, ugodnosti ali promocije za starše. Prav tako je pomembno sodelovanje na vseh ravneh tj. vlada, socialni partnerji, prostovoljne skupine, mednarodne institucije.

K temu lahko dodam tudi delo nevladnih organizacij, ki je na tem področju v Sloveniji še dokaj neizkoriščeno, prav tako pobude civilne iniciative. Vsi udeleženci bi lahko opozarjali in

prispevali h končnim zakonskim pobudam in spremembam ter tako (so)oblikovali družinsko, socialno politiko ter politiko enakih možnosti.

Kuhar in Ule (2005) opisujeta najučinkovitejše organizacijske ukrepe oz. sporazume, ki lahko zadovoljijo družinske potrebe zaposlenih mater in očetov. Če jih nekaj naštejemo, so le-ti:

- več individualne fleksibilnosti;
- fleksibilen delovni čas in dnevi,
- periodičen fleksibilen delovni čas,
- individualna izbira časa dopusta,
- individualne pogodbe z vodstvom,
- delo na domu,
- t.i. sharing job - več delavcev si deli eno delovno mesto,
- premori v karieri,
- regulacija delovnih ur,
- nadzor nad delom za skrajšani delovni čas,
- finančna in socialna podpora zaposlenim z družinami.

V Nemčiji npr. poteka od leta 1993 nacionalno tekmovanje za podjetje, najprijaznejše do družine. Na tem tekmovanju so nagrajene tudi posebej inovativne rešitve. Tekmovanje poteka na treh ravneh, glede na velikost podjetja, ocenjuje pa se naslednje:

- usklajenost delovnih ur z željami staršev,
- ponudbo dela za skrajšani delovni čas,
- enakopraven dostop do fleksibilnih delovnih možnosti za ženske in moške,
- posebne delovne sporazume in dopuste za matere in očete v obdobjih posebnih potreb (npr. bolezni),
- podpora pri reševanju vprašanja varstva otrok,
- vzdrževanje stika z zaposlenimi med starševskim dopustom (npr. možnost strokovnega izobraževanja v tem času).

Prav na teh področjih bi v Sloveniji potrebovali dodatne spodbude. Problem koriščenja bolniškega staleža za nego otroka v primeru koriščenja starševskega dopusta ali problem ponovnega vključevanja v delovno okolje po preteku starševskega dopusta, ki se v Sloveniji

večkrat izkaže v nazadovanju kariere in kasnejši možnosti napredovanja, je dokaj pereč in potreben zakonske regulative.

Ob zakonskih in institucionalno zagotovljenih razmerah, ki podpirajo tako ženske kot moške v izvajanju participativnega starševstva in ki bi pripomogle k usklajevanju dela in družinskega življenja, lahko upam k soustvarjanju pogojev za aktivno očetovstvo.

Pogost motiv moških, ki želijo postati aktivni očetje, pa ni doseganje enakopravnosti med spoloma, temveč se želijo sami osebnostno razviti. Stik z majhnim otrokom jim daje nov vpogled vase in jim pomaga razviti emocionalni del njihove osebnosti. Še vedno pa moški gledajo na skrb za otroka zlasti kot na prostočasno dejavnost; najpogosteje se z otrokom igrajo. Organiziranje drugega v zvezi z otrokom pa je še vedno pretežno odgovornost žensk. Odločilen dejavnik doseganja večje enakopravnosti z razširjanjem moških vlog je v spreminjanju stališč širše javnosti, predvsem delodajalcev, ki vztrajajo pri togih modelih. V spreminjanju ustaljenih kulturnih prepričanj in stereotipov, da so otroci in gospodinjstvo ženska odgovornost, bo treba vložiti še zelo veliko truda. Stališča je mogoče spreminjati z informiranjem in izobraževanjem, toda zakoreninjene vzorce vedenja je težko prelomiti (Ule, Kuhar 2003: 130).

Mogoče pa je glavna težava novega očetovstva v očetih samih. A Švab (2001) razmišlja, da je »težava, s katero se novi očetje bojujejo, povezana z dilemo, kako očetovati, saj naj bi bila ideologija novega očetovstva pomanjkljiva v smislu, da ne zagotavlja prakse očetovanja.« Torej se postmoderni očetje razlikujejo od svojih partnerk v tem, da še niso aktivno vključeni v prakso očetovanja in starševstva? So v dilemi, kako očetovati?

Vizija vpletenega očeta ni, da se nauči spretnosti materinjenja, ampak v tem, da razvije spolno specifične prakse očetovanja, ki skozi etiko skrbi za druge vključujejo tudi spretnosti in dovzetnost za skrb za druge, odpovedovanje oz. vse tiste prakse, ki jih zahtevajo obveznosti in narava vsakdanjega družinskega življenja. Problem moške vključenosti v družino ni toliko problem moških oz. njihove pripravljenosti in sposobnosti za učenje, temveč kulturnega imaginarija, ki v ontologijo družine umešča materinstvo kot ekskluzivno, nenadomestljivo in za obstoj in reprodukcijo družbe nujno vlogo (Švab 2001:131).

Tako lahko strnem, da bo novo očetovstvo aktivnejše in da bo zaživel takrat, ko se bodo očetje bolj pripravljali vključevati v vzgojo, varstvo in oskrbo otrok, za kar pa je (pred)pogoj v družbeni sprejetosti očetovske vloge kot pravice, možnosti in samoumevnosti. Očetovska vloga, ki se razlikuje od materine, je ne ogroža, doprinaša svojstven, očetovski del, s svojo prakso in možnostmi za skrbstven prispevek. In k tej aktivni vlogi lahko tudi očetovski dopust doprinese svojstven del – individualizirana pravica, ki jo lahko izkoristi le oče, prispeva k enakopravnemu začetku pri skrbi otroka. Premiki v očetovstvu in pozitivne spremembe novega očetovstva lahko vidimo v alokaciji družinskih obveznosti, usmerjeni v spreminjanje (tradicionalne) ideologije na sistemski ravni ter spreminjanju očetovske identitete na individualni ravni.

Oče lahko v tem začetnem obdobju razvije svojo prakso očetovanja, vzpostavi prvi stik z otrokom, kar je očetom ponujeno z izkoriščanjem očetovskega dopusta. Še vedno pa bi bilo potrebno razmišljati v smeri, da bi bila pravica do starševskega dopusta neprenosljiva pravica obeh staršev. Le na takšen način bi lahko prišlo do lažjega usklajevanja družinskega in poklicnega življenja in hkrati aktiviralo vključenost obeh staršev v vzgojo, nego in oskrbo otroka. Lahko torej zaključim, da je koriščenje očetovskega dopusta del fenomena novega očetovstva.

3 OČETOVSKI DOPUST KOT MEHANIZEM ZA VZPODBUJANJE AKTIVNEGA OČETOVANJA

Z uvedbo ukrepa družinske politike – očetovskega dopusta, ki je bil v Sloveniji uzakonjen z letom 2002, je bila očetom prvič zakonsko ponujena možnost, da se aktivno, že takoj po rojstvu otroka, vključijo v samo otrokovo oskrbo in življenje. Tudi opredelitev samega trajanja - 90 dni - kaže na potrebo, da oče že v obdobju dojenčka aktivno začuti svoj del odgovornosti in soprispevek k oskrbi. Očetovski dopust vidim kot eno izmed osnovnih sestavin novega očetovstva.

Pravica do očetovskega dopusta se je uvajala postopoma (od 1. januarja 2003 je začelo veljati prvih 15 koledarskih dni plačanega očetovskega dopusta; s 1. januarjem 2004 je začelo veljati nadaljnjih 30 dni neplačanega očetovskega dopusta, ki jih je po takrat veljavni zakonodaji lahko oče izkoristil do osmega leta otrokove starosti, po sedanji pa do otrokovega 3 leta starosti; s 1. januarjem 2005 pa je stopilo v veljavo še preostalih 45 dni neplačanega očetovskega dopusta (skupaj 90 dni)). Pravica do očetovskega dopusta je neprenosljiva. Prvih petnajst dni očetovskega dopusta lahko očetje koristijo v obliki polne odsotnosti z dela do dopolnjenega šestega meseca otrokove starosti. Preostalih 75 dni neplačanega očetovskega dopusta pa očetje lahko koristijo (od aprila 2006, po zadnji spremembi Zakona o starševskem varstvu in družinskih prejemkih) do otrokovega tretjega leta starosti. Za 15 dni očetovskega dopusta država zagotavlja očetovsko nadomestilo, ki se enači s 100 % nadomestilom matere; medtem ko za ostale dni očetovskega dopusta država zagotavlja plačilo prispevkov za socialno varnost od minimalne plače.

Očetje so, tudi po najini raziskavi, tovrsten, v Sloveniji novejši družinski ukrep dobro sprejeli in tudi aktivno izkoriščali. Prav tako imajo pozitiven odnos do koriščenja očetovskega dopusta matere. Svoj prispevek pa bodo lahko dodali še otroci, ki bodo v kasnejši dobi lahko potrdili, kakšna vez se je vzpostavila in ohranila od najzgodnejšega obdobja skrbi.

Očetovski dopust je tako lahko eden od prispevkov, ki bi prispeval k oblikovanju nove, aktivnejše identitete očeta in soprispeval k oblikovanju participativnega starševstva. Vendar pa očete kljub vsemu lahko od koriščenja in izkoriščanja očetovskega dopusta odvrne več dejavnikov.

Dejavniki, ki bi moške v EU odvrnili od starševskega dopusta, so po podatkih Eurobarometra 2004 (glej Volk v Delo 2006: 17) sledeči: 42 % moških bi odvrnilo prenizko finančno

nadomestilo; 34 % premalo informacij o starševskem dopustu, za 31 % moških bi to slabo vplivalo na njihovo kariero, 22 % ne bi želelo prekiniti kariere, 19 % moških je menilo, da je starševski dopust bolj namenjen ženskam, 13 % moških se je opredelilo, da ne želijo opravljati gospodinjskih del, 12 % je odgovorilo, da bi njihova partnerka bolje opravila tovrstno delo, 11 % da se bojijo, da bi obtičali doma in imeli slabše družabno življenje, 9 % moških je menilo, da okoliščine starševskega dopusta niso spodbudne ter 3 % moških, da jih od koriščenja starševskega dopusta ne bi odvrnilo nič. 1 % moških je odgovorilo, da bi jih odvrnili drugi razlogi. Raziskava, ki jo je opravila evropska komisija leta 2004, pokaže, da je bilo največji odpor zaslediti med Španci, Irci in Nemci.

Kot sva zapisali ob koncu najine naloge, je tudi za očete v Sloveniji aktualno vprašanje, kot ga izpostavljajo očetje v državah EU – omejeno očetovsko nadomestilo kot tudi nadomestilo za dopust za nego in varstvo otroka, ki je ravno tako omejeno in ne more biti višje, kot je dvainpolkratnik povprečne mesečne plače v Sloveniji, tj. 3.130,30 €.

Kakšne so torej, ob možnih ovirah, ki sem jih naštela, dejanske možnosti za novo očetovstvo?

3.1 MOŽNOSTI ZA NOVO OČETOVSTVO

Novo očetovstvo? Novo starševstvo? Ob teh dveh pojmi se mi vedno znova pojavljajo vprašanja – od kod izvirajo, kaj sploh pomenijo? Dileme, ali je »nov oče« tisti, ki vzpostavlja poseben kontakt z otrokom, namenja veliko časa zanj in skupne trenutke, prevzema vzgojo in razvoj za otroka; ali pa je »nov oče« tisti, ki ga ni, je odsoten, večino časa preživi v službi, ko pa se vrne in ima nekaj prostega časa, ga posveti družini – otroku. Če se vprašam obratno, kaj lahko starši nudimo otroku – materialno in nematerialno? Kaj je tisto, kar mu lahko največ da?

Starši si v današnjem obdobju želijo, da bi bil otrok uspešen. Vendar si vsakdo od nas drugače predstavlja to uspešnost – to lahko pomeni, da je otrok dober učenec, lahko pa, da ni tako uspešen v šolskih okvirjih, ima pa v sebi vgrajene vrednote – je prijazen, dostopen, human, z občutkom zase in svojo samostojnost.

Vsak nov fenomen lahko pogledam iz več zornih kotov. Tudi novo očetovstvo. Kaj dobrega lahko prinese? Prispevek očeta je neprecenljiv in edinstven. Ne samo iz zornega kota »očetovske vloge«, ampak iz možnosti izbire, raznolikosti pestrosti za otroka in doprinos k

participativnem, vzajemnem starševstvu. Ravno zaradi tega se lahko dodatno vprašam, ali lahko to vlogo očeta odigrajo tudi stari starši, varuške – da, v kolikor imajo z otrokom posebno vez. Kljub temu se v času odraščanja otroci sprašujejo, kakšen je moj oče, ga idealizirajo. V razvojni fazi se sprašujejo, komu so podobni, kaj vse bi jim lahko dal, kako drugače bi živeli, če bi bil prisoten. Vendar tudi fizična prisotnost očeta ni dovolj. Potrebna je vsakdanja skrb za otroka, povezanost, medsebojna ljubezen in občutek varnosti. Ne zgolj spoštovanje ali celo strahospoštovanje, na čemur je vloga očetov v preteklosti temeljila.

N. Zavrl (1999) pravi, da očetje igrajo številne vloge od prijatelja, zaščitnika, partnerja, moralnih vodnikov, učiteljev, hranilcev družine, tistih, ki skrbijo za rutinska opravila, vezana na otroka, in da samo če upoštevamo očetovsko pojavljanje v vseh teh vlogah, lahko ocenimo vpliv posameznega očeta na otrokov razvoj.

Očetje lahko s svojimi koraki tako prispevajo k dobremu odnosu z otrokom in posredno k dobremu starševskemu odnosu med njim in partnerko. Pomoč in opora – skupaj s partnerko - že v času nosečnosti, skupni obiski pri ginekologu, prebiranje ustrezne literature, prisotnost na porodu, skrb za starejšega otroka in kasneje, ko je otrok v domači oskrbi – previjanje, kopanje, uspavanje, tolažba ..., in spet kasneje, skupno igranje, odkrivanje sveta, učenje veččin ..., in spet kasneje opora, skupno učenje, vadba.... Tako lahko gre vzgoja otroka dalje. Ravno zaradi tega se vloga očeta vedno znova razvija, dopolnjuje, prilagaja – glede na družinske in otrokove potrebe, želje, možnosti. Zaradi te raznolikosti se očetje novega očetovanja in očetovstva vedno znova učijo. Teh veščin nimamo, potrebno se jih je priučiti. Starševstvo ni prirojeno, potrebuje permanentno izobraževanja, dopolnjevanje. Vedno znova lahko ugotovim, da tega ne znamo, ne zmoremo – takrat poiščemo nasvet, se obrnemo na strokovnjake, ustrezno literaturo, oporo iščemo v družini.

Kako torej očete motivirati za aktivnejše očetovanje in udeleževanje pri negi, skrbi in vzgoji otrok? Očetovski dopust je lahko en kamenček v mozaiku. Tako se očetje lahko približajo svojemu otroku od rojstva dalje. Začutijo to posebno vez in jo negujejo, vzdržujejo.

Kakšna je torej vloga moškega v novodobni družini – je zgolj preskrbljevalec? Postmoderna doba zajema veliko različnih oblik bivanja, sobivanja in družinskega življenja. Zato tudi fenomen novega očetovstva – očeta, ki aktivno sodeluje, prevzema skrb in vzgojo otroka.

Prakse očetovanja pa so ponavadi selekcionirane in zožene. Omejujejo se na pomoč preobremenjenim ženskam (bodisi na opravljanje lažjih, rutinskih del v gospodinjstvu, ko so otroci še manjši, bodisi na igro z otroki, ko so ti že večji). Tem praksam so se v zadnjih letih pridružile nove, predvsem navzven obrnjene, okolici vidne prakse, povezane z ideološko mediacijo identitete očetovske vpletenost in nocij protektivnega otroštva, ki povečujejo starševsko pozornost do otrok že od njihovega spočetja. Te prakse vključujejo različne dejavnosti: od očetovega (različno aktivnega) spremljanja partnerkine nosečnosti (vse pogostejša prisotnost pri ginekoloških, ultrazvočnih in drugih pregledih, aktivno sodelovanje pri porodu) do pomoči pri skrbi za dojenčka (vodenje otroka na sprehod) in pozneje igre z otrokom. Zdi se, da problem bolj aktivnega očetovanja ni toliko problem moških oz. njihove pripravljenosti in sposobnosti za aktivno očetovanje, temveč kulturnega imaginarija, ki materinstvo še vedno umešča v ontologijo družine kot ekskluzivno, nenadomestljivo vlogo (Renner in drugi 2005: 7).

To potrjuje tudi moje razmišljanje, da so očetje sprejeli očetovski dopust, prav tako svojo aktivnejšo očetovsko vlogo, nadaljnji korak k participativnem starševstvu in novemu očetovstvu, pa je ustrezna družbena klima, s podporo družinske politike in sprejemom novih norm in vrednot na področju družine in družinskega življenja, z upoštevanjem postmoderne spreminjanja in pluralizacijskih sprememb in potekov.

Možnosti za aktivno očetovstvo in očetovanje so in bodo, potrebno jih bo le aktivneje vpeljati v družinsko in družbeno življenje, na način, ki bo sprejet in sprejemljiv za vse akterje – tako za očete kot matere. Materinstvo kot ekskluzivna pravica v družini se bo spremenila, če bodo tako matere kot očetje tudi sami spremenili svoj vidik in pojme, kaj je dobro in koristno za otroka.

Majhni premiki, kot so 100 % delež koriščenja očetovskega dopusta, večji delež moških, ki si s partnerko deli dopust za nego in varstvo otroka, več očetov, ki bodo koristili bolniški dopust za nego za bolnega otroka ali bivali z bolnim otrokom v bolnici; več očetov, ki bodo s sodbo sodišča (ali sodno poravnavo) pridobili zaupanje otroka ali preprosteje več sporazumov med starši, ki bodo dejansko zapisani iz vidika koristi za otroka in iz katere bo razvidna pravica otroka do starša in ne obratno; bodo prispevali k dejanski uveljavitvi novega očetovstva v praksi.

Vsekakor lahko upoštevam komponento individualnega večjega ali manjšega angažmaja in kapacitete očeta, vendar bi lahko rekla, da je takšen odstotek očetov vse manjši in da se trdnost vrednot o tradicionalni delitvi dela med spoloma manjša. Ob vsem tem moram poudariti, da bi ob večji družbeni sprejetosti, spremembah kulturnih in družbenih norm in vrednot bilo samoumevno, da je skrb za otroka – vzgoja, varstvo in oskrba, če povzamem definicijo po Zakonu o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (zaupanje v vzgojo, varstvo in oskrbo) – dolžnost in obveza očeta in ne zgolj matere. T. Rener in A. Švab (2007a) dodajata, da način razmišljanja delodajalcev ne moremo spreminjati, če jih k spremembam usmerjajo humanisti in reformatorji, ampak le, če so delodajalci v spremembe »prisiljeni« s strani države (v okviru zakonske regulative) ali spodbujeni na finančni način. Le-temu, menim, se ni mogoče izogniti. Delodajalci bodo iskali možnosti za usklajevanje med družinskim in zaposlitvenim življenjem le v primeru, če bodo videli večje koristi zase in svoje delovno okolje. Individualno mišljenje je tukaj drugotnega pomena. Mogoče le v primeru lastne izkušnje.

Če dodam še zelo aktualno temo v Sloveniji – dvig rodnosti, pa v razmislek, da ravno aktivno očetovanje (novo očetovstvo) lahko pripomore k pozitivni odločitvi po še enem otroku. V kolikor pa je skrb za otroka prepuščena zgolj materi in poleg tega še ostala gospodinjska (tradicionalna) opravila, je odločitev za še enega otroka mnogo manjša. Prispevek očeta je torej tudi v tem primeru zelo pomemben. Angažirani očetje prevzamejo skrb za starejšega otroka, za gospodinjska opravila, da se mama v najzgodnejšem obdobju posveti novorojencu, kasneje pa se enakovredno vključuje v otrokovo vzgojo in oskrbo.

Če nadaljujem z mislijo M. Jogan (2001), da »ponotranjenje pravil novega očetovstva ni odvisno le od posameznikove volje, temveč predvsem od institucionalne urejenosti, ki lahko individualno (ne)tradicionalno usmeritev spodbuja ali ovira.«

Nujni pogoj za uveljavljanje novega očetovstva je njegovo celovito zakonsko urejanje (normativna regulacija) in postopno vraščanje samega novega vzorca delovanja v zavest in vsakdanje praktično delovanje obeh spolov. Takšno očetovstvo bo toliko bolj samoumevno, kolikor bolj bo navzoče v javnem komuniciranju, na vseh ravneh vzgoje in izobraževanja, v političnem odločanju, v regulaciji trga delovne sile (Jogan 2001: 193).

Nova življenjska vloga moških – v vlogi očeta – definitivno terja prilagajanje. Otrokovo rojstvo, še posebej rojstvo prvega otroka, nedvomno zahteva ogromno sprememb in prilagajanja v družini. Vsi družinski člani prevzemajo nove vloge in spreminjajo stare.

D. R. Meyer (v Zavrl 1999: 34) navaja šest razvojnih nalog, ki jih morajo prevzeti očetje:

- 1. preureditev konfliktnih predstav o vlogi očeta – mnogo očetov je odraščalo ob drugačni, ožji definiciji očetove vloge v otrokovi vzgoji in družinskem življenju, kot je vloga očeta, ki bi jo sami želeli prevzeti. Sodobni moški morajo razrešiti prav to konfliktno razliko.*
- 2. Sprejemanje svojega deleža odgovornosti za otroka – skladno s spremenjeno vlogo očeta se spreminja tudi narava njegove udeležbe pri otrokovi vzgoji, to pa seveda bistveno vpliva na odnose med otrokom in očetom.*
- 3. Vzdrževanje statusa hranilca družine – kljub naraščajoči želji večine očetov po večji udeležbi pri otrokovi vzgoji in vse večjem deležu zaposlenih mater večina očetov še vedno soglaša z vlogo hranilca družine.*
- 4. Prilagajanje novemu urniku, ki ga oblikuje otrok – tudi očetje se morajo prilagajati otrokovemu urniku spanja, hranjenja in drugih dejavnosti, predvsem pa novemu položaju, kjer ima otrok, vsaj v začetnem obdobju, prednost pred drugimi družinskimi člani.*
- 5. Spodbujanje otrokovega razvoja – avtor tu poudarja izsledke nekaterih raziskav, ki kažejo, da očetje vnašajo v otrokovo življenje drugačno razsežnost kot matere, ker se z otrokom ukvarjajo in igrajo drugače. Očetova igra z otrokom pomembno vpliva na otrokov kasnejši socialni in kognitivni razvoj.*
- 6. Doživljanje sebe v vlogi očeta – večina moških se, ko postanejo očetje, tako ali drugače osebno spremeni. Očetovstvo povzroči spremembo vrednot in življenjskih prioritet.*

Vera Kozmik pa opredeljuje 10 razlogov, zakaj je bolj nujno razmišljati o očetovstvu kot o materinstvu:

- 1. očetovstvo je treba razumeti kot diskriminirano in spregledano identiteto. Ženske so diskriminirane tudi zaradi potenciranega poudarjanja materinstva, moški so diskriminirani zaradi potenciranega poudarjanja njihove poklicne kariere. Gre v bistvu za obojestransko diskriminacijo, ki ima korenine v modernizaciji, ki ni uspela ohraniti družinske institucije, kakršna je bila v predmodernem času, ampak jo je v*

bistvu deformirala s pretirano spolno delitvijo dela. V tem procesu so bile ženske oropane aktivnosti v javni, moški pa v zasebni sferi.

2. Moškim mora biti »dovoljeno« biti oče (od žensk se pričakuje, da so mame in to, da se ukvarjajo z otroki, je interpretirano kot »naravno«, moški, ki se želi več ukvarjati z otroki, kot je to običajno, na primer, želi biti z otroki na porodniškem dopustu, pa je hitro označen kot »copata« in »slabič«, ki ga ima žena pod kontrolo).
3. Skrb za dojenčka in zelo malega otroka vzpostavi čustveno vez in navezanost in omogoča pristne in nežne odnose starša (sedaj običajno matere) do otroka. Skrb in delitev odgovornosti v najzgodnejšem obdobju je najboljše zagotovilo za skrb in delitev odgovornosti v nadaljnjih letih, onemogoča tudi dominantnost matere.
4. K zdravemu in močnemu moškemu sodijo tudi čustva, ki jih bo izkusil in izražal kot roditelj. Antropologija dokazuje, da »mačizem« nima nobene osnove v biologiji, ampak je vzpostavljen kot socialni mehanizem.
5. Materinstvo ne more samo ustvarjati starševstva in očetovstvo ne more nadomestiti in izpodriniti materinstva. Šibka, nežna in čustvena mati ob močnem, grobem in čustveno hladnem očetu je najslabša starševska kombinacija. Zato je nujno argumentirano, brez predsodkov in stereotipov razmišljati o materinstvu, predvsem pa o očetovstvu.
6. Zato ker večina žensk prevzema odgovornost za nego in vzgojo otroka (porodniške, bolniške) spadajo v rizično delovno skupino. Predvsem ob sprejemu v službo se gleda na ženske predvsem kot na matere in zato nimajo toliko možnosti pri zaposlovanju, to, da so tudi moški očetje, pa ni pripoznano kot ovira. Zaplet je mogoče rešiti samo tako, da »rizičnost« zaradi družinskih obveznosti prevzemata oba, moški in ženska.
7. Resno je treba razmisliti o »očetovskem« dopustu, ne zato, ker imamo porodniški dopust za matere, ampak ker je očetovski dopust individualna pravica očetov in tudi zato, ker gre tudi za otrokovo pravico, da je deležen pozornosti obeh staršev.
8. Ob ločitvah ponavadi skrb za vzgojo otrok dodelijo materam; večja vključenost očetov v nego, skrb in vzgojo otrok lahko privede tudi do drugačnih rezultatov. V svetu se vse bolj uveljavlja skupno skrbništvo otrok, nekateri rezultati raziskav družin, kjer so bili očetje bolj vključeni v nego in vzgojo otrok, pa tudi dokazujejo, da je v takšnih družinah manj ločitev.
9. Delitev skrbi za otroke posledično prinaša tudi delitev gospodinjskega dela in drugih odgovornosti, ki jih sicer v družinah prevzemajo ženske. Težko bi namreč našli naloge in vloge v družinah, ki jih ženske lahko opravljajo, moški pa ne. Posledično to pomeni

lažje in bolj učinkovito usklajevanje družinskega in poklicnega življenja žensk in moških.

10. *Slednjič, čeprav bi najbrž lahko našli še več razlogov, moški, ki še vedno držijo v rokah največ vodilnih položajev odločanja, jih bodo, če se bodo z otroki več ukvarjali, bolj razumeli, hitreje in jasneje videli njihove potrebe in probleme, in posledično bodo sprejemali otrokom in družinam bolj naklonjene in bolj prijazne rešitve* (<http://www.uem-rs.si/slo/novice/teze.html>, dostopno 5. 11. 2004).

Vsem desetim točkam lahko pritrdim, na nekatere sem že odgovarjala, na nekaj bom/bova še dodatno tekom naloge. Predvsem je pomembno spoznanje, da bi delodajalci tudi moškega delavca videli v vlogi očeta in vse, kar potegne za sabo – od očetovskega dopusta, možnega koriščenja dopusta za nego in varstvo otroka, bolniške odsotnosti za nego otroka ipd. Na takšen način bi se dejansko spremenile družbene vrednote in pogledi na starševstvo in s tem povezano izenačevanje med materjo in očetom ter na takšen način vzpodbuditi spremembo iz družbene podobe moškega v družbeno podobo moškega kot aktivnega očeta.

4 DRUŽINSKA POLITIKA V NEKATERIH DRŽAVAH EVROPSKE UNIJE IN V SLOVENIJI: PRIMER OČETOVSKEGA DOPUSTA

Na začetku drugega dela naloge, se bom posvetila opredelitvi besede družinska politika in opredelitvi njenih glavnih ciljev ter njene značilnosti. Družinska politika je zbir pravnih norm, dejavnosti in ukrepov države, ki želi na ta način ustvariti ustrezne razmere za družinsko življenje. To so razmere, ki mladim parom omogočajo, da si ustvarijo družino in da lahko ustrezno delujejo in izpolnjujejo svoje pomembne družinske in družbene vloge (Boh 1993: 221).

Kaj nam danes pomeni pojem mlada družina/mladi pari? Tanja Renner (2006) v enem izmed svojih prispevkov z naslovom: »Težave s pojmom družine« problematizira ravno ta pojem: *»V naši socialnopolitični praksi se pojem »mlade družine« nanaša na tiste družine, v katerih je vsaj eden od staršev mlajši od 30 let oziroma se morata eden ali oba starša nahajati v starostni skupini do 35 let, če želita na primer sodelovati v stanovanjskih in drugih razpisih, ki ponujajo ugodnosti »mladim družinam«.* (Renner in drugi 2006: 14).

Zanjo je ta termin sporen, saj trendi vseh evropskih državah kažejo drugačno sliko, in sicer kažejo na procese podaljševanja mladosti in pozne prehode v starševstvo. Zato navaja, da bi oznaka »mlade družine« veljala *»za tiste družine, v katerih otrok (ali otroci) ne presegajo določene starosti, na primer šest let. Mlade družine torej ne bi definirali po starosti staršev, pač pa po starosti najstarejšega otroka.«* (Renner in drugi 2006: 14).

Evropski direktivi, sprejeti 1992 in 1996, sta določili minimalne standarde za starševski dopust. Prva direktiva od držav članic zahteva minimalen starševski dopust, druga, ki je novejša, pa govori o starševskem dopustu kot o individualni in neprenosljivi pravici.

Poudariti je treba, da v državah Evropske Unije plačan starševski dopust ni nekaj, kar bi bilo samo po sebi umevno. Težave so bile v Veliki Britaniji. Slednji je moralo Evropsko sodišče naložiti, da mora biti starševski dopust plačan.

V osemdesetih letih je imela le polovica držav urejen starševski dopust, le v treh (Nemčija, Danska in Portugalska) so imeli pravico do nadomestila.

Države Evropske unije se med seboj zelo razlikujejo po razvitosti družinske politike in politike za nego in vzgojo otrok. in sicer predvsem v tem, ali je v ospredju kot cilj te politike vključevanje žensk v trg delovne sile ali pa sta v ospredju nega in vzgoja otrok.

Za najbolj fleksibilen in plačan sistem starševskega dopusta v Evropi velja švedski sistem, ki omogoča, da oba starša skupaj izkoristita 18 mesecev starševskega dopusta do otrokovega osmega leta starosti. Poleg tega je Švedska prva uvedla neprenosljiv očetovski dopust.

V tem delu naloge se bom dotaknila predvsem zakonodaje, ki ureja starševsko varstvo in družinske prejemke, poglobila se bom v »razvoj« očetovskega dopusta, saj je le-ta za Slovenijo nekaj novega. Očetje so se zanj na začetku odločali s pomisleki, predvsem zato, ker niso vedeli, kako se bo odzvalo vodstvo in sodelavci v podjetju, kjer so zaposleni, ter okolica. Po štirih letih, odkar je stopil v veljavo prvi del Zakona o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (dalje ZSDP) - to je prvih 15 dni očetovskega dopusta, se zdi, da je tudi »družba« začela sprejemati očetovski dopust in samo vprašanje časa je, kako bodo gledali na očete, ki si tega dopusta ne želijo izkoristiti.

Po podatkih, ki jih najdem na spletnih straneh Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve (<http://www.mdds.gov.si/>), je v letu 2003 očetovski dopust izkoristilo **10.917** očetov, v letu 2004 pa **12.667 upravičencev**, kar predstavlja **72-odstotni delež**.

Pogostokrat slišim, da je slovenski ZSDP trenutno eden boljših; da je dolžina starševskega dopusta (vključno z očetovskim dopustom) ena izmed daljših, če ne celo najdaljša; da je višina nadomestila ena izmed višjih itn.

Dolžina starševskega dopusta se v večini evropskih držav, kot so denimo Avstrija, Nemčija, Francija, Finska in Švedska, bistveno ne razlikuje – traja od 14 tednov v Nemčiji, do 17 tednov na Finskem. Razliko je opaziti predvsem pri dopustu za nego in varstvo otroka, ki je v Nemčiji, Franciji in na Finskem neplačan, na Švedskem je plačan delno, v Avstriji je plačan in se podaljša za 26 dni, če ga izkoristi oče tri mesece (vir: Pravice otrok; podatkovna podpora položaja otrok v RS in primerjalna analiza družinske politike v šestih izbranih državah, Institut RS za socialno varstvo).

Zakonodajo, ki je veljala na področju starševskega varstva v Sloveniji pred letom 2001, so pogosto primerjali predvsem s švedsko zakonodajo, saj je bila le-ta na tem področju

»naprednejša«; očetje so že lahko izkoriščali dopust za nego in varstvo otroka hkrati z materjo, imeli so pravico do očetovskega dopusta in nadomestila, mogoče je bilo opravljati delo s krajšim delovnim časom, lahko pa sta starša vzela izmenični dopust, npr.: vsak drugi teden.

Danes lahko rečem, da je zakonska ureditev na tem področju pri nas povsem primerljiva in skoraj enakovredna. Razlikuje se v bistvenem, in sicer v višini nadomestila, ki pripada očetu v času očetovskega dopusta – v Sloveniji je namreč očetovsko nadomestilo omejeno na dvainpolkratnik povprečne mesečne plače v Sloveniji – kar pomeni, da veliko očetov presega to omejitev. Mogoče se zdi, da to ni bistvo tega zakona, vendar se je v praksi pokazalo, da je višina nadomestila zelo pomembna pri odločitvi očeta za izkoriščanje očetovskega dopusta ali dopusta za nego in varstvo otroka.

Prav višina nadomestila je tista točka, ki bo, po mojem mnenju, odločala o tem, ali so s tem zakonom zakonodajalci dejansko dosegli tudi večje vključevanje očetov v nego, skrb in vzgojo otrok.

5 STARŠEVSKI DOPUST V DRŽAVAH EVROPSKE UNIJE: PRIMER ŠVEDSKE IN DANSKE

Kljub skupnemu izhodišču Danske in Švedske – želji po večji enakosti žensk in moških – in kljub precejšnji podobnosti v razvoju trga dela, sta obe državi razvili precej različni strategiji za povečevanje vključevana moških v skrb za otroke (Carlsen 1993: 195).

Torej bi nam njihove izkušnje služile predvsem kot model, izziv in spodbuda, vendar pa smo morali naš Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih prilagoditi na naš prostor, naši kulturi, tradiciji in vrednotah.

5.1 VZAJEMNO STARŠEVSTVO PO ŠVEDSKEM MODELU

V poznih sedemdesetih je imelo več kot osemdeset odstotkov švedskih mater z majhnimi otroki zaposlitev izven doma. To verjetno pojasnjuje, zakaj so se zametki *novega očetovstva* pojavili najprej na Švedskem. Drugi zunanji politični dejavnik, ki je bil na Švedskem nemara tudi pomemben, je bilo neprekinjeno petdesetletno vladanje socialdemokratske stranke. Socialni demokrati so začeli graditi in uveljavljati socialno državo, ki je temeljila na demokratičnih vrednotah pravičnosti in enakopravnosti. Te ideje so se uveljavile tudi v družinski politiki (Swedin 1996: 122).

Drug razlog, zaradi katerega naj bi se pojavilo novo očetovstvo, pa je bila izredno nizka rodnost in zelo velik odstotek starega prebivalstva.

Izvirna reforma socialnega zavarovanja iz leta 1974, s katero so dodelili švedskim očetom pravico do plačanega starševskega dopusta, je bila izpeljana in upravičena predvsem kot izraz pravice do enakopravnosti. Izhajali so iz stališča, da bodo moški bolje razumeli, kaj počnejo ženske doma, če bodo začeli aktivno sodelovati pri gospodinjskih opravilih. Na ta način naj bi vzpostavili tudi boljši stik z otroki. Predznak te reforme je bil jasen: skrb za otroke je od samega začetka *dolžnost obeh staršev*.

Številni moški porodničarji so bili mnenja, da bi se morali moški pripraviti na rojstvo otroka in so zato v ta namen organizirali posebne skupine. Uvedli so tudi projekt šolanja očetov. Šlo

je za projekt, kjer so se očetje srečali enkrat pred rojstvom otroka in dva do trikrat po otrokovem rojstvu.

Razvila se je živahna razprava o možnosti, da bi takoj na začetku doma ostali očetje. Največ besede so imele ženske, med drugim pa so se pojavili tudi strahovi, ali bi ne bilo za otroke slabo, če bi za njih takoj na začetku skrbeli samo očetje.

Sodobne raziskave, s katerimi so dokazali, da otroci potrebujejo stik tudi z očetom, so pripomogle k temu, da so se ti strahovi umirili. In ne samo to, raziskave so nakazovale, da tesni stiki z očetom v zgodnjem otroštvu zelo verjetno širijo začetni socialni in čustveni spekter otroka. Otroci vzpostavljajo zvezo s tistimi ljudmi, ki ustrezajo njihovim potrebam po stiku. Očetova prisotnost in dostopnost dajeta otroku in očetu možnost, da, poleg matere, tudi oče postane kar najbolj pomemben predmet ljubezni.

Razgovori z moškimi (in ženskami), ki so se odločili za vzajemni starševski dopust, tudi kažejo, da ima za moškega navezovanje prvinskega razmerja med roditeljem in otrokom, ki se vzpostavi ob skrbi za otroka v njegovem zgodnjem obdobju, precejšen in korenit pomen (Swedin 1996: 124).

5.1.1 RAZVOJ STARŠEVSKEGA IN OČETOVSKEGA DOPUSTA NA ŠVEDSKEM

Švedska je že leta 1974 uvedla dopust, ki je dajal ženskam in moškim skupno pravico do šestmesečnega plačanega starševskega dopusta. Ta reforma je vključevala dva elementa, ki sta bila posebej privlačna za očete (Kozmik 1997: 3):

- dvotedenski očetovski dopust, ki se ni mogel prenesti na mater,
- denarno nadomestilo je bilo še posebej ugodno za očete z visokimi prihodki.

Starševski dopust se je na Švedskem večkrat podaljševal: leta 1975 na sedem mesecev, leta 1986 na dvanajst mesecev in leta 1989 na petnajst mesecev.

Leta 1983 je Švedska vlada ustanovila skupino »think tank«. Vzrok za ustanovitev te skupine je bilo predvsem dejstvo, da se moški v veliki večini niso spremenili. Kljub novemu

življenjskemu stilu žensk in švedski politiki, ki je poskušala vključiti moške v družinsko življenje, ni bilo bistvenih razlik pri vključevanju moških v nego in vzgojo otrok. Ustanovitev te skupine naj bi bila korak naprej v prizadevanju za večjo enakost moških in žensk, tako na področju vzgoje in varstva otrok kot tudi pri gospodinjskih opravilih. Skupina je med drugim imela naslednje naloge:

- ustvariti praktične možnosti, da moški prevzamejo svoj delež starševskih odgovornosti;
- razmisliti o možnostih, da moški sprejmejo svoj delež gospodinjskega dela in del skrbi za otroke;
- pokazati, da bodo moški z večjim vključevanjem v gospodinjstvo in skrbjo za otroke veliko pridobili: na primer možnost, da se za nekaj časa izognejo pritiskom plačanega dela, izboljšano zdravje zaradi manjšega stresa in izboljšane odnose z ženami in otroci.

Ustanovljena skupina je v obdobju 1983–1992 izvedla veliko število dejavnosti, med drugim kampanje za spodbujanje moških k uporabi starševskega dopusta, seminarje o moških kot očetih in njihovi skrbi za otroke itd. (Kozmik 1997: 3).

Soren Carlsen poudarja, da so na Švedskem vzporedno s krepitvijo zakonodaje za starševski dopust vodili tudi široko akcijo za vključevanje moških v aktivnosti, katerih cilj je doseči enakost med ženskami in moškimi. Če je eden izmed ciljev, da vsi švedski očetje vzamejo starševski dopust v enaki meri, je ta cilj še daleč. Po drugi strani pa so, v manj kot dvajsetih letih, dosegli, da gredo vsi švedski očetje na očetovski dopust in skoraj vsak drugi novi oče (45 %) vzame nekaj starševskega dopusta (Carlsen 1993: 197).

5.1.2 MOŽNOSTI IZKORIŠČANJA STARŠEVSKEGA DOPUSTA NA ŠVEDSKEM

Očetje imajo torej na Švedskem možnost izkoristiti starševski dopust ob rojstvu otroka že od leta 1974.

Očetom otrok, ki so bili rojeni po 01.01.1995, pripada mesec dni dopusta, ki je bil v letu 2002 preoblikovan v 60 dni neprenosljivega dopusta.

Švedski starševski dopust obsega 480 dni dopusta, 60 dni je neprenosljivih, ostali del pa se lahko poljubno deli. Določeno je le, da je manjši del (torej 60 dni) neprenosljivih in jih lahko izkoristi le eden od staršev, kar pomeni, da lahko starši (oče ali mati) izkoristijo le najmanj 60 dni dopusta oziroma največ 420 dni dopusta. Očetje so upravičeni tudi do dveh tednov dopusta v času po rojstvu otroka.

Starševski dopust na Švedskem je zelo prilagodljiv. Mogoče je delo s krajšim delovnim časom: po pol dneva ali 2-3 dni na teden. Prav tako je mogoče vzeti občasni dopust, npr. vsak drugi teden, pri čemer ga lahko starša jemljeta izmenično, tako da je vsak na dopustu po en teden naenkrat. Na ta način je mogoče oblikovati tako obliko dopusta, ki najbolj ustreza potrebam posamezne družini in ki, kolikor je mogoče, upošteva tudi delovno mesto staršev (Irgl 1998/a: 3).

Raziskava je pokazala, da je delež švedskih očetov v primerjavi z očetmi v drugih državah, ki sodelujejo pri negi in vzgoji svojih otrok, nekoliko večji. Potrebno je upoštevati, da se kljub politiki, ki tako intenzivno podpira vlogo očetov v družini, še vedno manj kot polovica očetov odloča za koriščenje starševskega dopusta.

Sklepam lahko torej, da sta tudi na Švedskem nega in vzgoja otrok še vedno razumljeni kot dolžnost matere in da moški, še vedno, na prvo mesto postavljajo zaposlitev.

5.2 PRIMER STARŠEVSKEGA IN OČETOVSKEGA DOPUSTA NA DANSKEM

Cilji in nameni uvedbe starševskega in očetovskega dopusta na Danskem so bili podobni kot na Švedskem: zakonodajo glede starševskega dopusta so uvedli kot del splošne politike za dosego enakosti in zato, da bi ustvarili boljše pogoje, da bi si moški in ženske delili dolžnosti pri skrbi za otroke in za delo v družini.

5.2.1 RAZVOJ STARŠEVSKEGA DOPUSTA NA DANSKEM

Do leta 1984 danski očetje niso mogli dobiti plačanega dopusta, potem pa je bil uveden dvotedenski očetovski dopust in šesttedenski starševski dopust, ki sta si ga starša lahko razdelila. Leta 1985 je bil starševski dopust podaljšan na deset tednov.

Danes danski sistem dovoljuje materi štiri tedne porodniškega dopusta in štirinajst tednov starševskega dopusta. Očetje imajo možnost izkoristiti dva tedna starševskega dopusta v prvih 14 tednih po rojstvu. V dvajsetih tednih, ki pomenijo celoto, je vsak od staršev upravičen do polnega nadomestila, ki je enak trenutni stopnji nadomestila za brezposelne.

V povprečju znaša nadomestilo 45 % za moške in približno 55 % za ženske najnižje plače po kolektivni pogodbi za zaposlene. V primerjavi s Švedsko, kjer je nadomestilo precej višje in dobiva 95 % vseh delavcev, ki delajo po kolektivni pogodbi, med dopustom nadomestilo, ki je v višini njihove polne plače, je dansko nadomestilo torej precej nizko.

Potrebno pa je poudariti, da je bilo na Danskem s sporazumom o zaposlovanju iz aprila 1989 uvedeno polno nadomestilo za uslužbence v javnih službah za vse vrste dopusta.

Starši so upravičeni do starševskega dopusta v prvih štirinajstih tednih po rojstvu otroka do maksimalno 32 tednov. Vsak starš je upravičen do finančnega nadomestila za polovico od skupno 64 tednov.

Ne glede na vse, ta sistem ne omogoča staršem, da bi izkoristili skupno 52 tednov plačanega starševskega dopusta. Konec koncev pa omogoča materi ali očetu, da se zaposlita za polovični delovni čas in odložita del starševskega dopusta do otrokovega devetega leta starosti.

5.2.2 MOŽNOSTI KORIŠČENJA STARŠEVSKEGA IN OČETOVSKEGA DOPUSTA NA DANSKEM

V nasprotju s Švedsko, Danska ni posebej vzpodbujala moških k izkoriščanju starševskega dopusta. Zakonu o starševskem dopustu iz leta 1984 je sledilo nekaj vladnih informacijskih kampanj, vendar niso imeli neke posebne strategije, da bi dosegli povečanje vključevanja moških v vzgojo in nego otrok.

Glavni cilj raziskav na tem področju je bil odkrivanje preprek pri uporabi zakona o starševskem dopustu za moške, če so bile takšne raziskave sploh izvedene. Lahko bi torej rekla, da je bil zakon o starševskem in očetovskem dopustu na Danskem mišljen (in se je tudi obravnaval tako) kot vsak drug korak k doseganju splošne enakosti, ki je imel in ima še vedno za cilj samo izboljševanje položaja žensk v družbi. Vzrok za prizadevanje za izboljševanje

položaja žensk gre iskati predvsem v neenakosti žensk in moških, posebno pri zaposlovanju in v političnem življenju, kjer so ženske v podrejenem položaju.

Na Danskem malo očetov izkoristi pravico do starševskega dopusta. Pravica do dopusta sama ni dovolj, da bi se danski očetje odločali zanj.

Delovna kultura igra pomembno vlogo pri očetih, ki želijo izkoristiti starševski dopust in dostikrat pomeni največjo oviro pri tej odločitvi.

Delovna kultura je definirana skozi tri različne dimenzije:

- vodstvene vrednote delovnega okolja,
- organizacijo dela,
- upoštevanje družinskega življenja na delovnem mestu.

Vprašanje, ki se postavlja, je: kakšen vpliv imajo organizacija delovnih opravil in nalog in vodstvene vrednote organizacije na odločitve moških o tem, ali bi izkoristili starševski dopust ali ne?

Na splošno vsak drugi oče na Danskem izrabi pravico do dveh tednov očetovskega dopusta, medtem ko samo 3 % očetov izrabi del starševskega dopusta. Del očetov, ki izkoriščajo očetovski dopust, se iz leta v leto dviga, delež očetov, ki izkoriščajo starševski dopust pa že od leta 1984 ostaja približno enak.

Na Danskem je že leta in leta na posebnem mestu v razpravah o enakosti žensk in moških tema, kaj vse je še potrebno narediti za skupino očetov, ki izkoriščajo starševski dopust.

Po eni strani je bilo to vprašanje predmet raziskovanj, ker je bilo politično nevzdržno, da tako malo očetov izrabi svojo pravico do starševskega dopusta. Raziskava Morgen Christoffersena iz leta 1990 je pokazala, da se starši strinjajo v izjavah o tem, zakaj očetje ne jemljejo starševskega dopusta:

- denar,
- dolžina dopusta (sklicujejo se na to, da matere še dojijo),
- delovno okolje moških ni stimulatивно,
- v 20 % družin o možnostih očetov, da bi izkoristili starševski dopust, še niso govorili.

Po drugi strani pa je dejstvo, da moški ne izrabljajo starševskega dopusta, postalo stalna tema v vseh mogočih zvezah, ko se ne razpravlja o moških in enakopravnosti. Zdi se, kakor da se jemanje starševskega dopusta uporablja kot neke vrste merilo, koliko se moški želijo vključiti

v skrb za otroke. Po mnenju danskega sociologa S. Carlsena (1993: 200) je tak pogled napačen. Po njegovem mnenju je težava v tem, da se to priročno »merilo« uporablja v javnih razpravah v zvezi s popolnoma drugačnimi problemi glede odnosov moških z njihovimi otroki: na primer, o možnostih moških, da dobijo skrbništvo nad otroki po razvezi.

Leta 2002 se je Danski parlament odločil, da bodo sprejeli nov sistem starševskega dopusta. Le-ta naj bi omogočil staršem, da bi ustvarili boljše razmerje med delovnim in družinskim življenjem, medtem ko so na starševskem dopustu. Sistem naj bi omogočil očetom, da bi lažje prilagodili pravico do starševskega dopusta službenim aktivnostim, s tem pa bi očete vzpodbudili, da bi si bolj »prisvojili« sistem starševskega dopusta.

Ženske veliko aktivnejše izkoriščajo starševski dopust. Za vsakega novorojenega otroka v letu 2003 so starši v povprečju izkoristili 297 prostih dni po rojstvu otroka. Ocenjeno je bilo, da so moški v povprečju izkoristili 19 dni dopusta, medtem ko so ženske v povprečju izkoristile 278 dni.

5.2.3 OVIRE, KI DANSKIM OČETOM PREPREČUJEJO KORIŠČENJE STARŠEVSKEGA DOPUSTA

Prvi razlog je, moški niso dovolj seznanjeni s svojimi pravicami (vir: <http://fatherhood.social.dk/projetcs/Denmark.html>).

Ženske ne dvomijo o tem, da je starševski dopust pravica, ki jo lahko izkoristijo, po drugi strani pa nekateri moški ne vedo, da ta možnost obstaja tudi za njih, ker se niso dovolj seznanili z danskim sistemom starševskega dopusta. Raziskave so pokazale, da bi več moških izkoristilo pravico do očetovskega in starševskega dopusta, če bi jih podjetja, združenja in javne službe seznanile z zakonom in možnostmi, ki jih imajo.

Drugi razlog je ekonomska neenakost. Nekateri ljudje ne menijo, da je njihov ekonomski položaj problem, ko so na starševskem dopustu, spet drugi bi razmislili o daljšem starševskem dopustu, če bi si tega lahko privoščili. To je zato, ker v Danskem sistemu lahko nekateri zaposleni dobivajo svojo polno plačo, medtem ko drugi v času starševskega dopusta dobivajo nadomestilo, ki je enako nadomestilu za čas brezposelnosti. Zato so danski moški izpostavljeni različnim pogojem, kar je odvisno od tega, kje so zaposleni in kakšen status imajo znotraj organizacije.

5.3 PRIMERJAVA MED ŠVEDSKO IN DANSKO

Danski sistem se torej precej razlikuje od švedskega. Mogoče ne toliko v dolžini starševskega in očetovskega dopusta kot v plačilu, ki je za ljudi kar pomembno. Poudariti je potrebno, da se v tem pogledu razlikuje tudi od našega sistema starševskega varstva, saj očetje pri nas dobijo plačan petnajstdnevni očetovski dopust (nadomestilo je izračunano iz povprečja plač v zadnjih dvanajstih mesecih), plačan pa je tudi dopust za nego in varstvo otroka.

Za razliko od Danske so na Švedskem poleg širitve možnosti za starševski dopust (predvsem velika prilagodljivost) pri vladi ustanovili delovno skupino, katere naloga je bila pripravljanje moških na enakopravno družbo.

Švedska je torej vzporedno, z izboljšavo zakonodaje, ki ureja porodniški, očetovski in starševski dopust, vodila tudi široko akcijo za vključevanje moških v skrb za otroke in prav to lahko razumem kot enega bistvenih dejavnikov za njeno uspešnost.

Danski sistem starševskega varstva torej ni ravno vzpodbuden in stimulativen za moške in vprašanje, ki se postavlja, je, ali bodo na ta način res lahko prišli do enakopravnosti med moškimi in ženskami, če je to res cilj celotnega projekta starševskega varstva (vir: <http://fatherhood.social.dk/projects/Denmark.html>).

6 DRUŽINSKA POLITIKA V SLOVENIJI: PRIMER OČETOVSKEGA DOPUSTA

Vodenje in izvajanje družinske politike je v Sloveniji zastavljeno resorsko, pri čemer Resolucija o temeljnih oblikovanju družinske politike (1993) kot plansko-strateški dokument določa smeri razvoja posameznih delov družinske politike, ki so v pristojnosti različnih ministrstev. Pod družinsko politiko razumemo celoto socialnih, ekonomskih, pravnih, pedagoških, zdravstvenih in drugih ukrepov, ki jih država izvaja za večjo kakovost življenja družin in posameznih družinskih članov.

Družinska politika v Republiki Sloveniji temelji na vključevanju celotne populacije oziroma usmerjenosti k vsem družinam; na upoštevanju pluralnosti družinskih oblik in različnih potreb, ki iz tega izhajajo; na spoštovanju avtonomnosti družine in individualnosti njenih posameznih članov; na zaščiti otrokovih pravic v družini in družbi ter dajanju prednostnega mesta kakovosti življenja otrok, na zagotavljanju enakih možnosti obeh spolov; na vzpostavljanju raznovrstnih oblik storitev in na omogočanju, da družine izbirajo med različnimi možnostmi; na delnem prispevku družbe k stroškom za vzdrževanje otrok; na dodatnem varstvu družin v specifičnih situacijah in stanjih; na celostnem, integralnem pristopu.

Za učinkovito uresničevanje družinske politike je torej potrebno poskrbeti tako za delovno okolje kot javne storitve, ki bodo družini prijazne (Ule in Kuhar 2003).

Analiza družinskih politik v svetu pa kaže, da so najuspešnejše tiste politike, ki posameznikom in parom z otroki zagotavljajo tudi pomoč pri usklajevanju vloge zaposlenega in starša (Ule in Kuhar 2003).

6.1 ZGODOVINA IN RAZVOJ STARŠEVSKEGA VARSTVA V SLOVENIJI

Kot posledica izrazitih sprememb v družbi, predvsem upadanja rojstev, se je v večini evropskih držav po drugi svetovni vojni začela uveljavljati družinska politika.

Družinska politika je nadgradnja socialne politike, ki je usmerjena v izenačevanje socialno–ekonomskega položaja in kvalitete življenja družin brez otrok, kot tudi družin z otroki. Ukrepi družinske politike so praviloma univerzalni, razlikovanje med družinami pa temelji na njihovih različnih potrebah. Ukrepi družinske politike lajšajo družinam finančno breme otrok, omogočajo usklajevanje družinskih in delovnih obveznosti ter pomagajo družinam v težavnih situacijah, tako ekonomskih, socialnih, zdravstvenih in tudi stanovanjskih, varujejo zdravje nosečnic in otrok...

Po letu 1900 se je zmanjševala pripravljenost žensk na materinstvo. Manjše število otrok ni bistveno vplivalo na rast prebivalstva, saj se je takrat zmanjšalo izseljevanje. Še pomembnejše je zmanjševanje smrtnosti zaradi napredka medicine, javnega zdravstva, zlasti pa zaradi dviga življenjske ravni. Skozi celo dvajseto stoletje se je potem prebivalstvo večalo, predvsem zaradi podaljševanja povprečne življenjske dobe. Spreminjala se je struktura prebivalstva, saj se je vse bolj manjšal delež otrok in mladine, večal pa se je delež starih.

Velike demografske posledice sta imeli obe svetovni vojni. Upad rojstev je opazen zlasti med prvo svetovno vojno, ko so bili mobilizirani skoraj vsi moški. Med drugo svetovno vojno ni bilo opaziti tako izrazitega upada rojstev.

V Sloveniji je tako, kot v večini ostalih evropskih držav, skrb za starše in otroke opaziti šele po drugi svetovni vojni, formalizirala pa se je predvsem z Resolucijo o oblikovanju družinske politike in s sprejetjem Zakona o družinskih prejemkih leta 1993. Slednjega je 01.01.2002 nadomestil Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (Uradni list RS št. 97/01 in 76/03). Le-ta ureja zavarovanje za starševsko varstvo in pravice, ki iz tega izhajajo, družinske prejemke, pogoje in postopek za uveljavljanje posameznih pravic ter druga vprašanja glede izvajanja tega zakona.

Zgodovinsko gledano v Sloveniji starševski dopust ni bil slabo urejen, pravzaprav bolje kot kje drugje. V Sloveniji se je dolžina starševskega dopusta v zadnjih dvajsetih letih dvakrat bistveno podaljšala. Prvo podaljšanje iz treh mesecev na osem mesecev je bilo leta 1975 in drugo leta 1986, ko se je skupno trajanje starševskega dopusta podaljšalo na 365 dni, kar velja še danes.

Družinske prejemke so v preteklosti urejali predvsem trije zakoni, in sicer:

- Zakon o družbenem varstvu otrok (Ur. l. SRS, št.: 35/1979),

- Zakon o delovnih razmerjih (Ur. l. RS, št.: 14/90, 5/91, 71/93, 2/94) in
- Zakon o družinskih prejemkih (Ur. l. RS, št. 65-2371/93).

7 ZAKON O DRUŽBENEM VARSTVU OTROK, ZAKON O DELOVNIH RAZMERJIH IN ZAKON O DRUŽINSKIH PREJEMKIH

Družinske prejemke so urejali Zakon o družinskih prejemkih, ki je začel veljati decembra 1993 (Ur. l. RS, št. 65-2371/93) in dva zakona o spremembah in dopolnitvah zakona o družinskih prejemkih (Ur.l. RS, št. 71/1994 in Ur.l. RS, št.73/1995) ter Zakon o delovnih razmerjih, ki je urejal starševski dopust. Z njihovo veljavnostjo so prenehali veljati Zakon o družbenem varstvu otrok (Ur. l. SRS, št.: 35/1979) in samoupravni sporazumi, ki so urejali uresničevanje pravice do porodniškega dopusta do leta 1993.

Prvi zametki očetovskega dopusta se pravzaprav pojavljajo šele v osnutkih in predlogih novega Zakona o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (Uradni list št.: 97/2001), ki je začel veljati leta 2002, Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (Uradni list št.: 76/03 in 56/2005)) pa 19. 08. 2003 in 10. 06. 2005. Do takrat so lahko očetje izkoristili dopust za nego in varstvo otroka, po predhodnem dogovoru z materjo otroka.

7.1 ZAKON O DRUŽBENEM VARSTVU OTROK (Ur. l. SRS, št.: 35/1079)

V 52. členu Zakon o družbenem varstvu otrok govori o denarnih in materialnih pravicah, in sicer:

»Denarne in materialne pravice, ki se uresničujejo v skupnostih otroškega varstva, so:

- nadomestila osebnih dohodkov delavcev v času porodniškega dopusta,
- pomoč pri opremljenosti novorojenca,
- denarne pomoči.«

53. člen

»Pravico do nadomestila osebnega dohodka v času porodniškega dopusta ima mati zaradi poroda, nege in varstva otroka ali druga upravičena oseba zaradi nege in varstva otroka v skladu z zakonom, samoupravnim sporazumom in z drugimi samoupravnimi akti skupnosti otroškega varstva.«

54. člen

»Pravico do opreme za novorojenca ima vsak otrok, katerega mati ima stalno prebivališče na območju SR Slovenije ali katerega roditelj ima na območju SR Slovenije lastnost delavca oziroma delovnega človeka, ki samostojno opravlja dejavnost z osebnim delom, z delovnimi sredstvi, ki so lastnina občana.«

Od 55. člena Zakona o družbenem varstvu otrok do vključno 62. člena lahko preberem še o pravici otrok do denarne pomoči, do denarne pomoči zaradi prirojenih okvar, bolezni ali poškodb in o merilih za pridobitev te pravice.

V tem zakonu ni omenjena samo mati, kot nekdo, ki bo nedvomno nastopil starševski dopust, ampak zakon dopušča tudi »drugim«, da izkoristijo pravico do nadomestila osebnega dohodka in pravico do porodniškega dopusta. Kdo so ti drugi in pod kakšnimi pogoji lahko izkoristijo zgoraj omenjene pravice, ni eksplicitno omenjeno in napisano, ampak predvidevam lahko, da naj bi to bili tudi očetje otrok.

Mogoče pa je vseeno že tukaj čutiti delitev skrbi za nego in varstvo otroka, vprašanje, ki si ga lahko zastavim, pa je: ali je prišlo do te delitve ali ne.

Zgodovinska dejstva govorijo o tem, da so bile predvsem ženske tiste, ki so skrbele za otroka in v tem času tudi zapustile trg dela.

7.2 ZAKON O DRUŽINSKIH PREJEMKIH (Ur. l. št.: 65-2371/93, 71-2549/94, 73-3377/95, 26-1211/99)

Zakon o družinskih prejemkih (v nadaljevanju ZDPre), (Uradni list RS, št.: 65-2371/93, 71-2549/94, 73-3377/95, 26-1211/99), je sprejel Državni zbor Republike Slovenije, in sicer 22. novembra 1993 in je urejal družinske prejemke, trajanje prejemkov, njihovo višino, pogoje za pridobitev in postopek, s katerim so se le-ti uveljavljali. Med družinske prejemke so sodili, med drugim, tudi denarno nadomestilo za čas porodniškega dopusta, starševski dodatek in pomoč za opremo novorojenca.

Prvi odstavek 6. člena Zakona o družinskih prejemkih govori o osnovi starševskega nadomestila:

»Osnova za denarno nadomestilo je povprečna mesečna plača upravičenca oziroma povprečna osnova, od katere upravičenec plačuje prispevek za porodniško varstvo v zadnjih 12 mesecih pred mesecem obveznega nastopa porodniškega dopusta.«

7. člen

»Osnove iz prejšnjega člena se preračunajo z indeksom, ki izraža razmerje med povprečno plačo vseh zaposlenih v Republiki Sloveniji za mesec, ki je za upravičenca zadnji mesec pred mesecem obveznega nastopa porodniškega dopusta in povprečno plačo vseh zaposlenih v Republiki Sloveniji za obdobje tistih dvanajstih mesecev, ki predstavljajo osnovo za denarno nadomestilo.«

Prvi odstavek 8. člena pa govori o tem, da je denarno nadomestilo 100 %.

V Zakonu o družinskih prejemkih še ni bilo zaslediti, da bi bilo denarno nadomestilo omejeno, tako kot je trenutno omejeno nadomestilo za dopust za nego in varstvo otroka in očetovsko nadomestilo. To sta ravno dve nadomestili, ki ju imajo možnost izkoristiti tudi očetje.

Mogoče ni naključje, da sta ti dve nadomestili omejeni, saj imajo v povprečju moški še vedno višje plače, kot jih imajo ženske.

Po zadnjih podatkih, objavljenih 26. aprila 2007 na spletnih straneh Statističnega Urada, ki govorijo o povprečnih plačah po spolu, je ženska v povprečju zaslužila 93 % plače moškega oziroma 7 % manj od moškega. Ženska je tako v letu 2004 v povprečju zaslužila 20.000 SIT oziroma skoraj 84 EUR manj kot moški. V primerjavi z ostalimi evropskimi državami je v Sloveniji razlika med plačo moškega in žensko najmanjša; podatki za povprečje 25 evropskih držav namreč kažejo, da ženske zaslužijo v povprečju 25 % manj od moških.

Vendar pa moški delajo v povprečju več kot ženske. Glede na število opravljenih ur moški v povprečju opravijo za 7 ur več na mesec kot ženske; tako je po podatkih za leto 2005 moški v povprečju opravil 131 ur, ženska pa 124 ur na mesec. Ženske v povprečju več časa namenijo skrbi za družino in gospodinjstvo kot moški. Tako ženske za gospodinjska opravila v povprečju porabijo uro in 20 minut na dan več kot moški, skrbi za družino pa posvetijo slabe pol ure na dan več kot moški.

Poraja se mi spet eno izmed vprašanj, ki se kot rdeča nit vlečejo skozi celo magistrsko delo, in sicer; ali višina nadomestila res vpliva na odločitev očetov, da bi izkoristili (predvsem) dopust za nego in varstvo otroka?

Med razloge, da je v preteklosti tako malo očetov izkoristilo dopust za nego in varstvo otroka, lahko prištejem tudi dejstvo, da je (ali še vedno) večina ljudi razumela pravico do dopusta za nego in varstvo otroka kot izključno pravico in dolžnost matere – delavke. Hkrati s tem je še vedno veljalo za družbeno samoumevno, da je skrb za majhnega otroka predvsem dolžnost matere.

7.3 ZAKON O DELOVNIH RAZMERNOSTI (Ur. l. RS, št.: 14/90, 5/91, 71/93, 2/94)

Zakon o delovnih razmerjih je, pred svojo spremembo, urejal starševsko varstvo. Pravice, ki jih je urejal, so pravzaprav zelo podobne današnjim, ki jih ureja Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih, le da so sedaj nekatere pravice bolj dodelane in spet druge dodane.

80. člen

»Med nosečnostjo in po porodu ima delavka pravico do porodniškega dopusta in dopusta za nego in varstvo otroka v skupnem trajanju 365 dni.

Delavka izrablja pravico do porodniškega dopusta v obliki odsotnosti z dela 105 dni, po preteku porodniškega dopusta pa pravico do dopusta za nego in varstvo otroka v obliki odsotnosti z dela 260 dni ali tako, da dela polovico polnega delovnega časa na dan do 17. meseca otrokove starosti.«

80. člen Zakona o delovnih razmerjih je govoril o pravici do porodniškega dopusta v trajanju 105 dni in do dopusta za nego in varstvo otroka v trajanju 260 dni. Takrat je bilo mogoče delati s polovičnim delovnim časom, kar je pomenilo, da se je dopust za nego in varstvo otroka skladno s tem tudi podaljšal.

81. člen Zakona o delovnih razmerjih je govoril o pravici do podaljšanega dopusta za nego in varstvo otroka, če delavka rodi dvojčka, več hkrati živorojenih otrok ali težje telesno ali duševno prizadetega otroka. V teh primerih so matere lahko izbirale, če so imele slučajno več možnosti za podaljšanje. Primer: mati je rodila dvojčka, ki sta bila istočasno tudi nedonošena. V tem primeru je pomenila pravica do podaljšanja to, da je mati lahko izbirala, ali bo podaljšala dopust za nego in varstvo otroka zato, ker je rodila dvojčka (podaljšanje za 90 dni) ali zato, ker sta bila otroka nedonošena. V teh primerih so se matere seveda odločale glede na dolžino podaljšanja.

V Zakonu o starševskem varstvu in družinskih prejemkih se te pravice seštevajo in materam ni potrebno izbirati, na podlagi česa jim bo dopust za nego in varstvo otroka podaljšan, ampak imajo pravico odločati o tem, ali bodo, na kakšen način in kako dolgo izkoriščale podaljšan dopust za nego in varstvo otroka.

82. člen

»Način izvajanja dopusta za nego in varstvo otroka iz prejšnjih dveh členov se določi s predpisom, ki ga izda republiški upravni organ, pristojen za varstvo družine, v soglasju z republiškim upravnim organom, pristojnim za delo.«

Zakon je v 82. členu določal, da se način izvajanja dopusta za nego in varstvo otroka določi s posebnim predpisom, na podlagi tega pa je Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve izdalo pravilnik o načinu izrabe dopusta.

84. člen

»Delavka ima pravico delati polovico polnega delovnega časa na dan tudi, dokler ni otrok star tri leta, če mu je glede na njegovo splošno zdravstveno stanje potrebna skrbnejša materina nega na podlagi mnenja pristojne zdravstvene organizacije, ki jo določi republiški upravni organ, pristojen za zdravstveno varstvo.«

84. in 85. člen sta govorila o pravici do dela s krajšim delovnim časom (to pravico naj bi imel eden izmed staršev) zaradi zdravstvenih težav otroka.

86. člen

»Pravice iz 45. člena, pravico do dopusta za nego in varstvo otroka iz 80. člena ter pravice iz 81., 84. in 85. člena tega zakona ima delavec – oče otroka, če se tako sporazumeta z materjo – delavko. Pravice iz navedenih členov in iz 78. člena tega zakona ima tudi delavec – oče otroka oziroma delavec, ki otroka neguje, če mati umre, zapusti otroka oziroma če je na podlagi izvida in mnenja pristojne zdravstvene organizacije, trajno ali začasno nesposobna za samostojno življenje in delo,

Delavec – oče otroka oziroma delavec, ki otroka neguje, če mati umre, zapusti otroka oziroma če je na podlagi izvida in mnenja pristojne zdravstvene organizacije trajno oziroma začasno nesposobna za samostojno življenje in delo, ima pravico tudi do porodniškega dopusta v obsegu, zmanjšanem za toliko dni, kolikor je mati to pravico že izrabila, najmanj pa 28 dni.«

V 86. členu je zakon navajal, da ima pravico do dopusta za nego in varstvo otroka, poleg matere delavke, tudi delavec – oče otroka, če se tako sporazumeta z materjo delavko (Irgl 1998: 2).

Takrat je bil torej starševski dopust izvirna pravica matere, oče ga je lahko izkoristil samo pod posebnimi pogoji.

O očetovskem dopustu še ni bilo govora.

Tako prvi kot drugi del dopusta sta predstavljal ekskluzivno pravico matere in le če se z materjo tako sporazumeta, lahko dopust koristi tudi oče. Izraba porodniškega dela dopusta očetom ni bila omogočena (oziroma zakon tega ne predvideva), prav tako se o očetovskem dopustu takrat še ni govorilo, čeprav so nekatere države že imele uveljavljen očetovski dopust (primer je Švedska). Dejstvo, ki temelji na statistiki, govori o tem, da so starševski dopust (od začetka do konca) koristile predvsem ženske.

7.3.1 PREDLOG SLOVENSКИH KRŠČANSКИH DEMOKRATOV O SPREMEBAH IN DOPOLNITVAH ZAKONA O DELOVNIH RAZMERJIH

Poslanska skupina Slovenskih krščanskih demokratov (v nadaljevanju SKD) je leta 1994 vložila predlog o spremembah in dopolnitvah Zakona o delovnih razmerjih. S predlogom bi uzakonili podaljšanje porodniškega dopusta in dopusta za nego in varstvo otroka iz 365 dni na 36 mesecev.

Prvo obravnavo je Državni zbor opravil junija 1995 in decembra istega leta so poslanci SKD vložili predlog za drugo obravnavo.

7.3.2 RAZLOGI, KI SO JIH POSLANCI SKD NAVEDLI ZA SPREJEM TEGA ZAKONA

Ustava Republike Slovenije v 53. členu določa, da država varuje družino, materinstvo, očetovstvo in mladino ter ustvarja za to varnost potrebne razmere.

80. člen Zakona o delovnih razmerjih (Ur. l. RS št.: 14/90, 10/91, 71/93) pa govori o tem, da ima delavka pravico izrabiti 365 dni starševskega dopusta, na kakšen način in kdaj obstajajo izjeme.

Na območju Republike Slovenije se od leta 1979 dalje znižuje število živorojenih otrok. Za normalno obnavljanje prebivalstva bi se morali Sloveniji roditi vsaj 30.000 otrok. Glede na napisano, je bilo nujno, da se sprejmejo nekateri ukrepi in podaljšanje porodniškega dopusta in dopusta za nego in varstvo otroka je bil eden izmed teh ukrepov.

7.3.3 PREDLOG REŠITEV, KI JIH JE PODALA SKD

»Predlagamo spremembo 80. člena zakona tako, da bi dopust za nego in varstvo otroka skupaj s porodniškim dopustom v trajanju 105 dni trajal 36 mesecev.

Namesto dopusta za nego in varstvo otroka bi lahko mati oziroma oče delal s polovičnim delovnim časom do 65. meseca otrokove starosti.

Pri tem bi veljalo, da lahko porodniški dopust, ki traja 105 dni, koristi le mati, dopust za nego in varstvo otroka pa lahko koristi mati oziroma oče otroka, ali pa del tega dopusta koristi mati, del pa oče.« (Kozmik 1995/a: 9).

Poslanska skupina SKD je ta predlog podala na zadnji dan zasedanja Državnega zbora RS, in sicer 24. decembra 1994, prav ob izteku leta, ki ga je Skupščina Združenih narodov razglasila za mednarodno leto družine.

V letu 1993 je Državni zbor Republike Slovenije res sprejel dva temeljna akta na področju družinske politike. Sredi leta so sprejeli Resolucijo o temeljnih oblikovanju družinske politike v RS in prav na pragu mednarodnega leta družine, v decembru, še Zakon o družinskih prejemkih. Poslanci SKD so bili mnenja, da mnogi ukrepi, cilji in načela, ki jih predvideva resolucija, ostajajo mrtva točka na papirju, zato so želeli storiti prvi korak k uresničevanju resolucije.

7.3.4 MNENJE URADA ZA ŽENSKO POLITIKO K PREDLOGU ZAKONA

16. januarja 1995 je Urad za žensko politiko podal svoje mnenje o predlogu zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o delovnih razmerjih.

Povišanje števila rodnosti, ki ga kot razlog navaja SKD, ni pravi razlog za podaljšanje porodniškega dopusta in dopusta za nego in varstvo otroka. Dejstvo je, da izkušnje skandinavskih držav (Irske, Islandije in Švedske) dokazujejo, da je rodnost odvisna od cele vrste politik na področju družine, zdravja, socialne varnosti, migracij in regionalnega razvoja.

Tudi trditev, ki jo navajajo poslanci SKD, da bi s predloženimi spremembami zagotavljali enakopravnost moških in žensk, ni točna. Možnost izrabe dopusta za nego in varstvo otroka je bila že po tedanji zakonodaji omogočena tako materam kot tudi očetom oz. zaposleni osebi, ki skrbi za otroka. Vendar pa se je tudi pri uresničevanju te pravice pokazalo, da enaka pravica še ne pomeni enake možnosti. Delež moških, ki so koristili dopust za nego in varstvo otroka, je bil zelo majhen. Zato bi morali, namesto o podaljšanju dopusta za nego in varstvo otroka, razmišljati bolj o ukrepih, ki bi vzpodbujali moške, da bi v večji meri izkoriščali že obstoječe možnosti oziroma iskali nove možnosti za enakomernejšo delitev dopusta za nego in varstvo otroka med oba starša.

Ukrepi, ki so jih predlagali pri Uradu za žensko politiko, so bili naslednji: *»uvajanje bolj fleksibilnih oblik koriščenja dopusta, akcija za ozaveščanje in vzpodbujanje staršev in delodajalcev za enakopravnejše koriščenje dopusta, podaljšanje dopusta, ki pripada očetu ob rojstvu otroka na 14 dni in uveljavitev koriščenja štirih tednov dopusta za nego in varstvo otroka za očete. Razmišljati bi morali tudi o načinih in programih za vzpodbujanje delitve domačih opravil, o razširitvi mreže servisov (vrtci, pomoč v gospodinjstvu, pralnice...), o izboljšanju njihove kvalitete in o njihovi večji finančni dostopnosti. Pri uvajanju bolj fleksibilnih oblik koriščenja dopusta za nego in varstvo otroka bi se kazalo zgledovati po nekaterih skandinavskih državah, npr. Norveški, kjer dopust za nego in varstvo otroka lahko koristita mati ali oče (ali druga oseba, ki neguje otroka) na različne načine...« (Kozmik 1995: 17).*

7.3.5 STALIŠČA VLADE REPUBLIKE SLOVENIJE K PREDLOGU ZAKONA

Na 124. seji 19. januarja 1995 je vlada obravnavala predlog SKD in sprejela naslednji sklep:

»Vlada Republike Slovenije je sprejela dopolnjeno negativno mnenje Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve (v nadaljevanju MDDSZ) o predlogu Zakona o delovnih razmerjih – prva obravnava, ki so ga državnemu zboru Republike Slovenije predložili v zakonodajni postopek...

Vlada Republike Slovenije ne podpira predlaganih sprememb in dopolnitev Zakona o delovnih razmerjih, saj meni, da:

- *predlagani zakon ne upošteva posledic na trgu delovne sile in posledic, ki bi jih imele spremembe predvsem na področju zaposlovanja žensk; predlagani zakon zmanjšuje možnosti za zaposlovanje žensk in s tem vzpostavlja neenakopravnost med spoloma;*
- *predlagani zakon pogloblja socialne razlike;*
- *je možno nekatere intencije predlagateljev uresničiti tudi v okviru obstoječe zakonodaje oziroma tistih delovnopравnih institutov, ki jih veljavni zakon pozna, pa v praksi še niso dovolj izkoriščeni;*
- *finančne posledice zakona niso dovolj natančno in celovito proučene in ocenjene;*
- *predlagani zakon brez poglobljenih analiz in upoštevanja primerljivih rešitev pregloboko posega v sistem delovnopравne zakonodaje, ki se v celoti na novo pripravlja; njegov sprejem pa bi poleg tega zahteval tudi nujno potrebne istočasne sistemske spremembe vsaj še na dveh področjih: na področju pokojninskega in invalidskega zavarovanja, kjer bi bilo potrebno izenačiti pokojninsko dobo moških in žensk, in na področju družinskih prejemkov, kjer bi bilo potrebno višino denarnega nadomestila za čas podaljšanega dopusta za nego in varstvo otrok bistveno znižati.*

»Poleg tega pa tudi primerjalni pregled obravnavane problematike ne daje podpore predlogu za spremembo Zakona o delovnih razmerjih, temveč nasprotno dokazuje, da je naš trenutni sistem pravic iz materinstva oziroma starševstva med najugodnejšimi v Evropi.« (Kozmik 1995: 22).

Vlada je leta 1997 pripravila predlog novega zakona o delovnih razmerjih, v katerem je pravica do starševskega dopusta v celoti prepuščena Zakonu o starševskem varstvu in družinskih prejemkih in s tem je bil tudi v celoti pozabljen predlog, da naj bi porodniški dopust in dopust za nego in varstvo otroka trajal 36 mesecev.

Prevladalo je mnenje, da je celovita rešitev družinske politike bolj zaželena od parcialne, čeprav so takrat mnogi izrazili dvom, da bo vlada karkoli pripravila in bi s tega vidika bili, ob padajoči nataliteti, tudi delni ukrepi boljši kot nič.

8 NOVO OČETOVSTVO V SLOVENIJI – DANES

OČETOVSKI DOPUST

Očetovski dopust je bil v Sloveniji prvič uzakonjen leta 2002 z Zakonom o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (v nadaljevanju ZSDP). Ta zakon nudi očetom možnost, da so doma v prvih tednih/mesecih otrokovega življenja in so v pomoč in oporo svojim partnerkam/ženam. Poleg te pravice imajo možnost izkoristiti tudi druge pravice, ki so jih v pretekli zakonski ureditvi starševskega dopusta lahko izkoristili v dogovoru z materjo otroka ali pa zakonsko sploh niso bile urejene (pravica do dopusta za nego in varstvo otroka, ki ni več izvirna pravica matere, pravica do dela s krajšim delovnim časom...).

8.1 PREDLOGI ZA PRIPRAVO NOVEGA ZAKONA O STARŠEVSKEM VARSTVU IN DRUŽINSKIH PREJEMKIH

Vlada RS je na javni razpravi, ki je potekala 6. maja 1998 na temo Družinska politika in nova zakonodaja, predstavila nekaj osnovnih izhodišč, ki naj bi bila temelj pri pripravi novega zakona o starševskem varstvu. Javno razpravo sta organizirala Vlada Republike Slovenije in Urad za žensko politiko.

Osnovne smernice in stališča pri oblikovanju novega zakona sta predstavila Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve in Urad za žensko politiko.

Njihova politika se razlikuje predvsem v usmerjenosti: politika MDDSZ je usmerjena predvsem na otroka (centristični pristop za otroka, ki naj bi bil glavna skrb novega zakona), medtem ko urad za enake možnosti poudarja predvsem politiko enakih možnosti.

Vlada Republike Slovenije je konec julija 1998 že določila besedilo *Predloga zakona o starševstvu in družinskih prejemkih* in ga poslala Državnemu zboru v prvo obravnavo.

S tem zakonom so želeli urediti tematiko, ki je bila doslej urejena v dveh zakonih (v Zakonu o delovnih razmerjih in v Zakonu o družinskih prejemkih), opraviti tiste spremembe že veljavnih pravic, za katere se je ocenilo, da so nujno potrebne ter uvesti tudi nekatere nove pravice.

Helena Kamnar (1998: 37), ki je bila v času predloga novega zakona o starševstvu na MDDSZ državna sekretarka, meni, da primerjave med našo ureditvijo starševskega dopusta z drugimi državami kažejo, da je ureditev dobra, vendar pa bi bilo potrebno opraviti nekaj prilagoditev zlasti v naslednjih smereh:

- da se omogoči fleksibilnejše načine izrabe porodniškega dopusta in dopusta za nego in varstvo otroka;
- da starševski dopust in z njim povezano denarno nadomestilo ni izvorna pravica matere, ampak pravica obeh staršev;
- da se izboljša sistem usklajevanja nadomestila;
- da se zmanjša razlika med najnižjim in najvišjim denarnim nadomestilom in starševskim dodatkom;
- da se omogoči tudi krajši očetovski dopust.

Predlog zakona v 9. členu določa vrste starševskega dopusta in opredeljuje njihovo trajanje:

- porodniški dopust bi ostal nespremenjen in bi še vedno trajal 105 dni;
- očetovski dopust je nova vrsta starševskega dopusta, ki bo v obdobju treh let vsako leto podaljšan za dodatnih 15 dni in bo v celoti znašal 45 dni;
- dopust za nego in varstvo otroka naj bi se postopno podaljšal za 45 dni, tako da bi se vsako leto podaljšal za 15 dni in bi leta 2001 znašal 305 dni;
- novost je bila tudi določba, da se del dopusta, v dolžini 75 dni, lahko izkoristi kadarkoli do 8. leta otrokove starosti.

Prve spremembe so bile načrtovane za leto 1999.

8.1.1 PREDLOGI URADA ZA ŽENSKO POLITIKO

1. Spremembe zakonodaje, ki urejajo porodniški, očetovski dopust in starševski dopust, so sistemske narave, zato jih velja uveljavljati počasi in postopoma: s spremembo veljavnega zakona moramo začeti uveljavljati miselnost nujnosti celovite družinske politike (Kozmik 1998: 1).

Spremembe starševskega varstva in družinskih prejemkov so sistemske narave in če bi jih uvajali prehitro, bi to lahko pomenilo tudi negativne posledice. Tu ne gre samo za spremembo dolžine, uvajanja novega dopusta..., ampak se vnašajo spremembe tudi na področje družinskega in poklicnega življenja, na področje proračunske politike in na področje življenja celotne družbe.

Na Uradu za žensko politiko so bili mnenja, da je potrebno pred uvedbo sprememb narediti analizo trenutnega stanja, mogoče tudi analizo Resolucije o temeljih oblikovanja družinske politike in analizo sprememb, ki bi jih gospodarska situacija prinesla v kvaliteto življenja družin.

Ljudi bo potrebno seznaniti z možnostmi, ki jih imajo pri izkoriščanju porodniškega, očetovskega dopusta in dopusta za nego in varstvo otroka. Pogostokrat se dogaja, da starši ne poznajo svojih pravic in ne vedo, da lahko določeno pravico sploh izkoristijo.

2. Pravica do dopusta (porodniškega, očetovskega in starševskega) ostaja pravica iz dela, vendar jo pod določenimi (finančnimi) pogoji kot ugodnost uvajamo kot ukrep družinske politike (Kozmik 1998: 1).

To pomeni, da je do nadomestila v času nege otroka, upravičena tudi mati, ki nima statusa delavke (študentka, kmetica, nezaposlena ...).

3. uveljaviti je treba shemo dopusta, ki poudarja individualnost pravice matere in pravice očeta: zato moramo najprej uvesti ločene termine: »porodniški dopust«, »očetovski dopust«, »starševski dopust« (Kozmik 1998: 1).

Na Uradu za žensko politiko so razmišljali, da je potrebno uvesti ločene dopuste, s čimer ne bi imela izvorne pravice samo mati, ampak tudi oče otroka. Predlagali so uvedbo naslednje sheme:

- a. dopust namenjen samo materam. Porodniški dopust, ki bi trajal 105 dni in bi ga lahko ženske začele izkoriščati 28 ali 45 dni pred predvidenim datumom poroda.
- b. Dopust, ki bi bil namenjen samo očetom: 15 delovnih dni (tega bi lahko izkoristili pred porodom in/ali takoj po prihodu iz porodnišnice).

- c. Starševski dopust, ki bi si ga lahko oče in mati otroka delila, in sicer 360 dni do tretjega leta otrokove starosti, pri čemer bi bilo 90 dni individualne, neprenosljive pravice matere do tretjega leta otrokove starosti in 90 dni neprenosljive individualne pravice očeta do tretjega leta otrokove starosti.

Predlagali so tudi, da mesec pred iztekom porodniškega dopusta starša naredita načrt, kako nameravata starševski dopust izkoristiti. To bi naredila s predvideno vlogo, ki bi jo vložila na pristojen center za socialno delo. To časovno shemo koriščenja bi morala, tako oče kot tudi mati otroka, dati v potrditev delodajalcu in brez njegovega soglasja te časovne sheme tudi ne bi mogla spreminjati.

4. Usklajevanje družinskih in poklicnih obveznosti članic in članov družine (Kozmik 1998: 2)

Po mnenju V. Kozmik (1998: 2) bi se morali pri zgledovanju po ureditvah v drugih državah: *»usmeriti v tiste države, kjer jim je uspelo, predvsem zaradi upoštevanja načel socialne države in uvajanja pluralnih oblik družinske politike ter fleksibilnejših oblik delovnega časa, izredno dobro uskladiti starševstvo in poklicne obveznosti, dvigniti kvaliteto življenja v družinah in približati enakopravnost in enakost žensk in moških idealnim zamislim.«*

Kot možne oblike so predlagali:

- ❖ polna odsotnost z dela enega ali drugega ali obeh staršev;
- ❖ Starša lahko izmenično koristita polno odsotnost z dela v obliki dnevov, tednov, mesecev;
- ❖ eden od staršev ali oba delata krajši delovni čas na dan ali teden (vsaj štiri ure na dan ali dva ali tri dni na teden polni delovni čas);
- ❖ starša izmenično delata krajši delovni čas na dan (vsak dela vsaj štiri ure na dan).

Predlagali so tudi, da bi bili delodajalci, v primerih, ko bi zaposlili nekoga za določen delovni čas zaradi nastopa delavke ali delavca na starševski dopust, upravičeni do določenih olajšav in bi bili oproščeni plačila dajatev državi.

Predlogi, ki so opisani, so pravzaprav res že prvi zametki določenih členov Zakona o starševskem varstvu in družinskih prejemkih. Določeni predlogi, kot so: postopno uveljavljanje pravic, individualnost določenih pravic, so bili pravzaprav tudi upoštevani.

Mogoče ne v taki obliki, kot so jih na Uradu za žensko politiko predlagali, vendar se jih da prepoznati.

Katere so pravice, ki so bile upoštevane in na kakšen način, bom opisala v nadaljevanju naloge.

Najprej pa bi rada opisala kakšen pomen pri pripravi novega zakona je imela direktiva Evropske unije o starševskem dopustu. Njen poglavitni namen je bil izvajanje dodatnega okvirnega sporazuma o starševskem dopustu v državah članicah EU.

8.2 VPLIV EU NA NOV ZAKON O STARŠEVSKEM VARSTVU IN DRUŽINSKIH PREJEMKIH

Pravni red Evropske unije je opredeljen predvsem s pogodbami, uredbami in direktivami. Pogodbe so neke vrste ustava, ki določa, na katerih področjih unija deluje, direktive pa so nekakšna izvedbena zakonodaja. Direktive so obvezni pravni akti Evropske unije, kar pomeni, da jih morajo države članice uveljaviti v svojih nacionalnih zakonodajah. Način njihove uveljavitve je prepuščen državam samim.

Poleg direktiv so določbe pogodb natančneje opredeljene še z uredbami, ki imajo značaj zakona in za države članice začnejo veljati takoj ob uveljavitvi, ter odločbami, ki so obvezujoče za tiste, na katere se nanašajo. Odločba je lahko naslovljena na posamezno ali na vse države članice, na pravne osebe ali posameznike oziroma posameznice.

Slovenija je v času pristopnih pogajanj k Evropski uniji uskladila svojo nacionalno zakonodajo s pravnim redom EU.

Direktive EU, s katerimi se je slovenska zakonodaja usklajevala, se nanašajo na zaposlovanje in pravice iz delovnega razmerja, socialno in zdravstveno varnost, posebna pozornost pa je namenjena varstvu materinstva in starševstva.

Vseh direktiv, ki so imele vpliv na našo zakonodajo, je 9, na Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih pa sta vplivali predvsem Direktiva 96/34/EEC (ta govori o okvirnem sporazumu o starševskem dopustu) in Direktiva 86/613 (o uporabi načela enake obravnave

moških in žensk, ki se ukvarjajo z določeno dejavnostjo, vključno s kmetijstvom, ali pa so samozaposleni ter o varstvu samozaposlenih žensk med nosečnostjo in materinstvom).

Direktiva 86/613 - Enaka obravnava samozaposlenih moških in žensk, vključno s tistimi, ki se ukvarjajo s kmetijstvom, ter varstvo žensk v času nosečnosti in materinstva

S to direktivo naj bi bilo zagotovljeno izvajanje načela enake obravnave moških in žensk, ki opravljajo dejavnost kot samozaposleni oziroma samozaposlene ali pa prispevajo k izvedenju takšne dejavnosti. Direktiva določa, da morajo države članice sprejeti potrebne ukrepe, s katerimi bodo zagotovile odpravljanje vseh določb, ki so v nasprotju z načelom enake obravnave.

Direktiva se nanaša na uveljavitev načela enake obravnave in varstvo samozaposlenih delavcev oziroma delavk ali zakonskih partneric samozaposlenih delavcev med nosečnostjo in materinstvom.

Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih določa, da so zavarovanci za starševsko varstvo, ki so upravičeni do starševskega dopusta, starševskega nadomestila in do zaposlitve za krajši delovni čas, tudi samozaposleni in kmetje in njihovi družinski člani (6. in 7. člen).

Direktiva, o kateri se je razpravljalo več kot deset let, preden je bila sprejeta, je *Direktiva 96/34/EEC o okvirnem sporazumu o starševskem dopustu*, ki je bil sklenjen med UNICEF, CEEP in ETUC – organizacijami, ki predstavljajo konfederacije evropskih predstavnikov zaposlenih in delodajalcev. Njen namen je uresničitev okvirnega sporazuma o starševskem dopustu, ki je priloga k direktivi in določa minimalne zahteve, namenjene lažjemu usklajevanju starševskih in poklicnih obveznosti zaposlenih staršev ter spodbujanju enakih možnosti in enakega obravnavanja moških in žensk. Okvirni sporazum določa minimalne zahteve glede starševskega dopusta in prostih delovnih ur v primerih višje sile (kot so bolezni, nesreče). Delavcem oziroma delavkam zagotavlja individualno pravico do najmanj treh mesecev starševskega dopusta v primeru rojstva ali posvojitve otroka. Državi članici je prepuščeno, da določi, do katerega leta otrokove starosti se lahko izkoristi dopust, vendar ne več kot do osmega leta. Okvirni sporazum dopušča, da lahko države članice same odločajo o nekaterih pogojih koriščenja dopusta, kot na primer, ali se starševski dopust lahko koristi v obliki polnega delovnega časa ali dela s krajšim delovnim časom, koliko časa pred

koriščenjem starševskega dopusta je potrebno obvestiti delodajalca, pod kakšnimi pogoji lahko delodajalec iz utemeljenih razlogov odloži dopust na kasnejše obdobje ... Zaposleni oziroma zaposlene morajo biti zaščiteni/-ne pred odpustitvijo zaradi prošnje za starševski dopust ali zaradi koriščenja starševskega dopusta. Prav tako morajo imeti pravico, da se po dopustu vrnejo na isto, enakovredno ali podobno delovno mesto, ne da bi se jim odvzele kakršnekoli pravice, ki so jih imeli/-le pred dopustom.

Okvirni sporazum ne govori o nadomestilu plače za čas starševskega dopusta; pravi le, da naj države članice določijo vse zadeve v zvezi s socialno varnostjo v skladu z nacionalnimi zakoni. Države članice ali socialni partnerji morajo sprejeti tudi ustrezne ukrepe, s katerimi se delavcem zagotovi pravica do prostih delovnih ur v primeru višje sile za nujne družinske obveznosti, kot sta bolezen sli nesreča.

Ker je z okvirnim sporazumom določena le minimalna pravica do starševskega dopusta, njegovo uveljavljanje ne predstavlja veljavne podlage za zmanjšanje splošne ravni varstva, ki so jo delavci deležni.

V Sloveniji so v času koriščenja starševskega dopusta delavci oziroma delavke zaščiteni/-ne z Zakonom o delovnih razmerjih in z Zakonom o starševskem varstvu in družinskih prejemkih.

Zakon o delovnih razmerjih določa, da imajo delavci zaradi nosečnosti in starševstva pravico do posebnega varstva v delovnem razmerju (187.–193. člen). Delodajalec je delavcu oziroma delavki v času izrabe starševskega dopusta dolžan zagotavljati pravico do odsotnosti z dela ali krajšega delovnega časa (191. člen). Tako se začasna odsotnost z dela zaradi nege družinskih članov ali zaradi izrabe starševskega dopusta šteje kot neutemeljen razlog za redno odpoved pogodbe o zaposlitvi (89. člen).

Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih pa določa, da mora delavec oziroma delavka delodajalca obvestiti o nameri izrabe starševskega dopusta 30 dni pred predvidenim datumom nastopa dopusta, če zakon ne določa drugače (16. člen).

9 ZAKON O STARŠEVSKEM VARSTVU IN DRUŽINSKIH PREJEMKIH

Tako je bil leta 2001, na podlagi vseh predlogov, polemik, razpravljanj in primerjav, sprejet Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih, ki je tudi uradno izšel v Uradnem listu številka 97. S tem zakonom naj bi končno dobili primerljivo zakonodajo z drugimi evropskimi državami, hkrati pa tudi določene pravice, ki jih je bilo nujno potrebno uzakoniti.

Varstvo materinstva in očetovstva pa ne ureja samo ZSDP, ampak, še vedno, tudi Zakon o delovnih razmerjih, Zakon o zdravstvenem zavarovanju, Zakon o zavarovanju za primer brezposelnosti, Zakon o pokojninskem zavarovanju ...

Urejena sta dva sklopa pravic: zavarovanje za starševsko varstvo in pravice, ki iz tega izhajajo, in družinski prejemki.

Pravice, ki izhajajo iz zavarovanja za starševsko varstvo: starševski dopust (porodniški dopust, očetovski dopust, dopust za nego in varstvo otroka in posvojiteljski dopust), starševsko nadomestilo (porodniško nadomestilo, očetovsko nadomestilo, nadomestilo za nego in varstvo otroka, posvojiteljsko nadomestilo) in pravica do krajšega delovnega časa zaradi starševstva.

Do starševskega dopusta in nadomestila imajo pravico tisti starši, ki so en dan pred nastopom na starševski dopust zavarovani za starševsko varstvo. Tisti, ki en dan pred nastopom niso zavarovanci za starševsko varstvo, imajo pa v zadnjih treh letih vsaj eno leto zavarovalne dobe, imajo pravico le do nadomestila (ki se izračuna po posebnem ključu) in ne tudi do dopusta.

Po **6. členu** Zakona o starševskem varstvu in družinskih prejemkih so zavarovanci za starševsko varstvo naslednji:

- 1. osebe, ki so v delovnem razmerju v Republiki Sloveniji;*
- 2. osebe v delovnem razmerju pri delodajalcu s sedežem v Republiki Sloveniji, poslane na delo ali na strokovno izpopolnjevanje v tujino, če niso obvezno zavarovane v državi, v katero so bile poslane;*

3. osebe, zaposlene pri tujih in mednarodnih organizacijah in ustanovah, tujih konzularnih in diplomatskih predstavništvih s sedežem v Republiki Sloveniji, če ni z mednarodno pogodbo drugače določeno;

4. osebe, ki na območju Republike Slovenije samostojno opravljajo pridobitno ali poklicno dejavnost kot edini ali glavni poklic;

5. poslovodne osebe gospodarskih družb in direktorji zasebnih zavodov v Republiki Sloveniji, ki niso zavarovane na drugi podlagi;

6. kmetje, člani njihovih gospodarstev in druge osebe, ki v Republiki Sloveniji opravljajo kmetijsko dejavnost kot edini ali glavni poklic in so vključeni v obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje;

7. brezposelne osebe, ki prejemajo na Zavodu za zaposlovanje Republike Slovenije nadomestilo ali denarno pomoč, po predpisih, ki urejajo zavarovanje za primer brezposelnosti;

8. osebe, ki po prenehanju delovnega razmerja prejemajo nadomestilo med začasno zadržanostjo od dela od Zavoda za zdravstveno zavarovanje Slovenije, po predpisih, ki urejajo zdravstveno zavarovanje;

9. osebe, ki prejemajo starševsko nadomestilo po tem zakonu in niso zavarovane na drugi podlagi;

10. osebe, ki imajo pravico do plačila prispevkov za socialno varnost zaradi dela s krajšim delovnim časom zaradi starševstva po tem zakonu;

11. osebe, ki imajo pravico do delnega plačila za izgubljeni dohodek po tem ali drugem zakonu;

12. brezposelne osebe, ki so vključene v javna dela.

7. člen

(pravice iz zavarovanja)

Pravice iz zavarovanja so:

1. starševski dopust,
2. starševsko nadomestilo,
3. pravica do krajšega delovnega časa in pravica do plačila prispevkov za socialno varnost zaradi starševstva.

Torej, tisti starši, ki so zavarovanci za starševsko varstvo, imajo tudi pravice iz zavarovanja, te pa so zgoraj napisane.

Porodniški dopust (17.-22. člen) traja 105 koledarskih dni. Tako kot v večini primerljivih držav, je porodniški dopust tudi v Sloveniji izvirna pravica matere. Samo pod posebnimi pogoji (v primeru smrti matere, bolezni ali nesposobnosti za nego otroka) lahko porodniški dopust izkoristi tudi oče otroka, ali kdo drug.

20. člen

(pravica očeta do porodniškega dopusta)

Oče ima pravico do porodniškega dopusta, če mati:

- 1. umre,*
- 2. zapusti otroka,*
- 3. na podlagi mnenja pristojnega zdravnika, trajno oziroma začasno ni sposobna za samostojno življenje in delo.*

Oče ima pravico do porodniškega dopusta v obsegu, kot ga ima mati, zmanjšanjem za toliko dni, kolikor je mati to pravico že izrabila, najmanj pa za 28 dni.

Pravico do porodniškega dopusta ima v soglasju z materjo tudi oče otroka v primerih, ko rodi otroka mati, mlajša od 18 let in ima status vajeenke, učenke, dijakinje oziroma študentke. V tem primeru porodniški dopust traja 77 dni in se skrajša še za toliko dni, kolikor je otrok star, ko oče nastopi porodniški dopust. Oče ima pravico do porodniškega dopusta, če dejansko neguje in varuje otroka.

Nadomestilo v času porodniškega dopusta je omejeno navzdol in ne more biti nižje, kot je 55 % minimalne plače v Sloveniji. Navzgor ta del nadomestila ni omejen.

Očetovski dopust (23.-25. člen), ki je bila bistvena novost veljavne ureditve starševskega dopusta, traja 90 koledarskih dni. Od tega jih mora oče 15 izkoristiti od rojstva otroka do njegovega šestega meseca starosti (teh 15 koledarskih plačanih dni ne more izkoristiti kasneje) in so plačani. Nadomestilo je omejeno na dvainpolkratnik povprečne mesečne plače v Sloveniji. 75 koledarskih dni neplačanega očetovskega dopusta lahko oče izkoristi do tretjega leta otrokove starosti. V tem času mu država zagotavlja plačilo prispevkov od minimalne plače.

Pravica do očetovskega dopusta se je uvajala postopoma, in sicer:

- s 01.01.2003 je začelo veljati prvih 15 koledarskih dni plačanega očetovskega dopusta;
- s 01.01.2004 je začelo veljati nadaljnjih 30 koledarskih dni neplačanega očetovskega dopusta (torej skupaj 45 dni očetovskega dopusta), ki jih je takrat lahko oče izkoristil do osmega leta otrokove starosti;
- in s 01.01.2005 je začelo veljati še preostalih 45 dni neplačanega očetovskega dopusta (torej skupaj vseh 90 dni), ki so jih očetje prav tako lahko izkoristili do osmega leta otrokove starosti).

Uvedba očetovskega dopusta je zelo pomembna, saj pomeni enakopravnost obeh staršev pri vzgoji in varstvu otrok, kar je zagotovilo za kvalitetno družinsko življenje. Pomembno je, da oče prevzame skrb za nego in vzgojo otroka, saj se tako vzpostavi čustvena vez in navezanost. Pomembna pa je tudi zato, ker se s tem izenačujejo pogoji na trgu dela, tako za moške, kot tudi za ženske.

Pravica do očetovskega dopusta je izvirna pravica očeta in je nihče drug namesto njega ne more izkoristiti.

S to pravico sta želela vlada in Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve že v najzgodnejši otrokovi dobi očetom omogočiti, da se enakovredno vključijo v vzgojo in skrb za otroke in s tem doseči boljše usklajevanje poklicnih in starševskih obveznosti, tako žensk kot tudi moških.

Prednosti očetovskega dopusta so jasne, sporna pa je višina nadomestila, o katerem bom pisala kasneje.

Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o starševskem varstvu in družinskih prejemkih – ZSDP-B (Uradni list RS, št. 47/06 z dne 9. 5. 2006) je končno določil, da lahko očetje 15 koledarskih plačanih dni izkoristijo do šestega meseca otrokove starosti in ne samo v času porodniškega dopusta matere, torej v prvih 105 dneh, kot je to določal prvotno. Največ težav so imeli očetje nedonošenčkov, katerih partnerke so rodile npr. v 32 tednu nosečnosti in so otroci skoraj dva meseca ostali v porodnišnici. Očetje so morali očetovski dopust izkoristiti, ko so bili otroci in, dostikrat tudi, matere še v bolnici. Ko sta mati in otrok prišla iz

porodnišnice domov in sta rabila največ participacije obeh staršev, pa so očetje morali nazaj v službo.

Skladno s tem pa se je spremenila možnost izkoriščanja neplačanega očetovskega dopusta, ki ga sedaj očetje lahko izkoristijo do tretjega leta otrokove starosti, medtem ko so ga lahko prej izkoristili do osmega leta otrokove starosti.

Mogoče ta informacija, do kdaj lahko očetje izkoristijo neplačan očetovski dopust, niti ni tako pomembna, ker ga izkoriščajo predvsem samostojni podjetniki, ki ga ponavadi izkoristijo takoj, ko zaključijo s plačanim očetovskim dopustom. Tisti, ki so redno zaposleni in niso samostojni podjetniki, so redki, ki si tak dopust lahko privoščijo, saj to pomeni, da ima družina dvainpolmesečni izpad dohodka.

Še ena ovira se pojavlja na poti očetov do izkoriščanja očetovskega dopusta, in sicer delodajalci. Nemalokrat pridejo očetje z vprašanjem, kaj naj naredijo, če delodajalec od njih zahteva točen datum nastopa na očetovski dopust in plan izkoriščanja očetovskega dopusta. Oddati morajo nekakšno prošnjo, kjer vse to opišejo in dopolnijo z datumi, potem pa jim delodajalec, na podlagi te prošnje, odobri očetovski dopust in ga datumsko opredeli.

Nemalokrat je bilo tudi Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve obveščeno o teh kršitvah delodajalcev, vendar zakon še vedno natančno opredeljuje, kdaj morata starša obvestiti delodajalca, da gresta na starševski dopust in to je 30 dni pred predvidenim nastopom na posamezen starševski dopust.

15. člen

(dolžnosti delodajalcev)

Delodajalci so dolžni delavcem zagotoviti odsotnost z dela zaradi izrabe starševskega dopusta v skladu s tem zakonom.

16. člen

(obveščanje delodajalca)

Delavec mora obvestiti delodajalca o nameri izrabe starševskega dopusta 30 dni pred predvidenim nastopom dopusta, če ta zakon ne določa drugače.

Center o priznanju posamezne vrste starševskega dopusta obvesti delodajalca oziroma pristojni organ za registracijo samostojne dejavnosti, če začasno preneha z opravljanjem dejavnosti, v 15 dneh po priznanju pravice.

15. člen določa, da mora delodajalec omogočiti zaposlenem izkoriščanje starševskega dopusta, delavec pa ga mora o tem obvestiti 30 dni pred PREDVIDENIM datumom nastopa na starševski dopust. Nekateri delodajalci očitno izpustijo besedo PREDVIDENIM, saj očetje nikakor, na podlagi Potrdila o predvidenem datumu poroda, kjer ginekolog napiše predviden datum poroda, ne morejo točno povedati datuma, ko bodo začeli izkoriščati očetovski dopust.

Vendar, kot sem zapisala, nemalokrat delodajalci določijo datum nastopa na očetovski dopust in delavci se preprosto prepustijo usodi in ga izkoristijo takrat, kot jim je »naročeno«, saj se, nekateri, bojijo za svoje delovno mesto.

Dopust za nego in varstvo otroka (26.-34. člen)

26. člen

(trajanje dopusta za nego in varstvo otroka)

Eden od staršev ima pravico do dopusta za nego in varstvo otroka v trajanju 260 dni neposredno po preteku porodniškega dopusta.

Ob rojstvu dvojčkov se dopust za nego in varstvo otroka podaljša za dodatnih 90 dni.

Ob rojstvu več hkrati živo rojenih otrok se dopust za nego in varstvo otroka podaljša za vsakega nadaljnjega otroka za dodatnih 90 dni.

Ob rojstvu nedonošenčka se dopust za nego in varstvo otroka podaljša za toliko dni, kolikor dni je bila nosečnost krajša kot 260 dni.

Ob rojstvu otroka, ki potrebuje posebno nego in varstvo, se dopust za nego in varstvo otroka podaljša za dodatnih 90 dni na podlagi mnenja zdravniške komisije.

Dopust za nego in varstvo otroka se podaljša v primeru, ko starša že ob rojstvu otroka varujeta in vzgajata najmanj dva otroka do starosti 8 let za 30 dni, za tri otroke za 60 dni in za štiri ali več otrok za 90 dni.

Pravice iz prejšnjih odstavkov tega člena se seštevajo.

Del dopusta za nego in varstvo otroka v trajanju največ 75 dni se lahko prenese in izrabi najdalj do 8. leta starosti otroka.

29. člen

(dogovor o izrabi dopusta za nego in varstvo otroka)

Starša se pisno dogovorita o izrabi dopusta za nego in varstvo otroka 30 dni pred potekom porodniškega dopusta. Dogovor predložita centru skupaj z zahtevo za uveljavljanje pravice in z njim seznanita svoja delodajalca.

Pisni dogovor preneha veljati, če:

- 1. nastopi smrt enega od staršev;*
- 2. eden od staršev zapusti otroka;*
- 3. postane eden od staršev na podlagi mnenja pristojnega zdravnika trajno oziroma začasno nesposoben za samostojno življenje in delo.*

Pisni dogovor se spremeni, če:

- 1. nastopi razlog za podaljšanje dopusta za nego in varstvo otroka v času dopusta za nego in varstvo otroka;*
- 2. se pričakuje rojstvo drugega otroka;*
- 3. nastopijo druge okoliščine, ki vplivajo na predhodno odločitev staršev (kot je bolezen, ki traja daljše obdobje, napotitev enega od staršev na delo v tujino, izobraževanje, izguba oziroma sprememba zaposlitve).*

Če se starša ne moreta dogovoriti o izrabi dopusta za nego in varstvo otroka ali je njuna odločitev v nasprotju s koristjo otroka, odloči o tem center, ki pri tem upošteva koristi otroka.

Če izrabi dopust za nego in varstvo otroka samo eden od staršev, se ne sklene pisnega dogovora iz prvega odstavka tega člena.

Pomembno pri dopustu za nego in varstvo otroka je to, da to ni izvirna pravica matere, ampak se starša lahko dogovorita o tem, kdo bo dopust za nego in varstvo izkoristil. Lahko ga v celoti izkoristi mati otroka, lahko oče, lahko pa se pisno dogovorita in ga izkoriščata vsak pol ali po urah.

To se mi zdi pomembna pravica, o kateri pa so ljudje premalo obveščeni. Vsi vedo samo, da traja porodniški dopust eno leto in da ga izkoriščajo predvsem matere. Ko jim želiš povedati, da lahko dopust za nego in varstvo otroka izkoristijo tudi očetje, se samo čudno nasmihajo. Seveda obstajajo tudi matere in očetje, ki so s pravicami dovolj dobro seznanjeni, pa se (očetje) za izkoriščanje dopusta za nego in varstvo otroka ne odločijo, ker je višina nadomestila omejena.

Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o starševskem varstvu in družinskih prejemkih – ZSDP-B (Uradni list RS, št. 47/06 z dne 9. 5. 2006) je prinesel novost tudi na tem področju, saj je bila črtana pravica do dobroimetja, ki jo je zakonodajalec ob sprejetju zakona na vsak način želel uveljaviti. Več o tej pravici pri pravici do starševskega nadomestila.

Starševsko nadomestilo (38.-49. člen)

43. člen

(najvišje in najnižje izplačilo nadomestila)

Izplačilo starševskega nadomestila, razen porodniškega nadomestila, ne more biti višje od dvainpolkratnika povprečne mesečne plače v Republiki Sloveniji na podlagi zadnjih znanih uradnih podatkov o mesečnih plačah.

Izplačilo starševskega nadomestila ne more biti nižje od 55 % minimalne plače.

44. člen

(višina starševskega nadomestila)

Starševsko nadomestilo za polno odsotnost z dela znaša 100 % osnove.

Starševsko nadomestilo za delno odsotnost z dela je enako sorazmernemu delu delne odsotnosti z dela kot je določeno v 8. točki 3. člena tega zakona.

Starševsko nadomestilo je torej omejeno, in sicer navzdol in navzgor. Še enkrat poudarjam, da je mogoče ravno nadomestilo tisto, ki stimulira (ali ne) očete k izkoriščanju očetovskega dopusta in tudi dopusta za nego in varstvo otroka.

Plačilo oziroma nadomestilo za očetovski dopust dobijo očetje samo za 15 koledarskih dni, pa še to je omejeno na dvainpolkratnik povprečne plače v Republiki Sloveniji.

Vemo, da je še vedno veliko moških na vodilnih položajih, da imajo visoke plače, ki povišujejo slovensko povprečje in le mislimo si lahko, kaj ta omejitev pomeni za njih.

Dostikrat se je zgodilo, da so se očetje, ko so izvedeli za to omejitev, obrnili na vratih, rekli hvala lepa in odšli. Spet drugi so se s tem nekako sprijaznili in si mislili, da traja dopust in s tem omejeno nadomestilo le 15 dni.

Pomemben pa je podatek, da dopust za nego in varstvo otroka ne traja samo 15 dni, ampak 260 dni in marsikatera mati otroka, da ne govorim o očetih, dvakrat premisli, ali ga bo izkoristila/izkoristil do konca ali pa se bo dopustu za nego in varstvo otroka odpovedala/odpovedal in šla/šel prej v službo. Nemalokrat mi namreč potožijo, da toliko, kolikor je omejeno nadomestilo, znaša njihov kredit in da si tega ne morejo privoščiti.

Pravno-informacijski center nevladnih organizacij je leta 2002 sprejel stališče do očetovskega nadomestila. Njihovo stališče je bilo, da je pravica do očetovskega nadomestila urejena neustrezno, saj so očetje upravičeni do nadomestila samo za 15 dni očetovskega dopusta. Kot navajajo, je edini razlog za neustrezno ureditev očetovskega dopusta država, ki varčuje na račun očetov in mladih družin ter krši načelo enakosti, ki ga zagotavlja država. Da je problem denar, bi lahko sklepali iz dejstva, da je dolžina očetovskega dopusta najnižja še mogoča po Direktivi 96/34/EC o okvirnem sporazumu o starševskem dopustu.

V svoji izjavi za javnost še trdijo, da se s takšno ureditvijo krši 14. člen Ustave, ki zagotavlja enakost pred zakonom, saj zakonodajalec moške postavlja v bistveno slabši položaj in s tem krši načelo nediskriminatorne politike in enake obravnave žensk in moških.

Opisano neenakost so utemeljevali s podlago za pridobitev pravice do starševskega nadomestila, ki je zavarovanje za starševsko varstvo, za katerega delodajalci ter delavci in delavke plačujejo prispevke v odstotku od bruto plače. Delavke in delavci namreč plačujejo isto stopnjo prispevkov za starševsko varstvo, zato je različna obravnava očetov in mater, glede pravice do starševskega nadomestila, v primeru izkoriščanja očetovskega dopusta in porodniškega dopusta, v nasprotju z zavarovalniškim principom in pomeni direktno diskriminacijo glede na spol ter je posledično brez pravne podlage.

Pa vendar zakonodajalec tega dela zakona ni spremenil.

Pred spremembo zakona v letu 2006, ko so »izbrisali« pravico do dobroimetja, so ti starši lahko izkoristili vsaj to pravico in »imeli kaj od tega«. Trenutno lahko izkoristijo samo prenos dopusta za nego in varstvo otroka v skupnem številu 75 koledarskih dni, ki ga lahko izkoristijo do osmega leta otrokove starosti.

Pravica do dobroimetja je staršem «ponudila» drugačno možnost, in sicer:

»Če starša ali druga oseba ne izrabi dopusta za nego in varstvo otroka v obsegu določenem po tem zakonu, lahko pripadajoči del nadomestila za dopust za nego in varstvo otroka izrabijo v obliki dobroimetja za:

- 1. plačilo varstva otroka,*
- 2. plačilo najemnine za stanovanje,*
- 3. reševanje stanovanjskega vprašanja.*

Za reševanje stanovanjskega vprašanja po tem zakonu se šteje nakup stanovanja ali hiše, gradnja hiše, adaptacija stanovanja ali hiše.

Višina dobroimetja je enaka višini neizplačanega nadomestila za nego in varstvo otroka. Ne glede na dolžino neizrabljenega dopusta za nego in varstvo otroka lahko znaša dobroimetje največ petkratnik pripadajočega mesečnega nadomestila za dopust za nego in varstvo otroka.«

To je pomenilo, da so starševski dopust prej prekinili in dvakrat plačali davek.

Pravica staršev do krajšega delovnega časa in do plačila prispevkov za socialno varnost zaradi starševstva (48.-49. a člen)

48. člen

(pravica staršev do krajšega delovnega časa)

Eden od staršev, ki neguje in varuje otroka do tretjega leta starosti, ima pravico delati krajši delovni čas.

Eden od staršev, ki neguje in varuje težje gibalno oviranega otroka ali zmerno ali težje duševno prizadetega otroka, ima pravico delati krajši delovni čas tudi po tretjem letu starosti otroka, vendar ne dlje kot do 18. leta starosti otroka.

V primerih iz prvega in drugega odstavka tega člena delodajalec delavcu zagotavlja pravico do plače po dejanski delovni obveznosti, Republika Slovenija pa mu zagotavlja do polne delovne obveznosti plačilo prispevkov za socialno varnost od sorazmernega dela minimalne plače. Republika Slovenija plačuje prispevke zavarovanca in delodajalca za obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje, zavarovanje za primer brezposelnosti, za starševsko varstvo, za zdravstveno zavarovanje pa prispevke za primer bolezni in poškodbe izven dela, za pravice do zdravstvenih storitev, povračila potnih stroškov, pogrebno in posmrtnino. Republika Slovenija plačuje prispevke po stopnjah, določenih z zakonom, ki določa stopnje prispevkov za socialno varnost.

Krajši delovni čas mora obsegati najmanj polovično tedensko delovno obveznost.

48.a člen

(pravica do plačila prispevkov za socialno varnost)

Eden od staršev, ki si na podlagi svoje dejavnosti plačuje prispevke za socialno varnost za najmanj 20 ur tedensko, ter neguje in varuje otroka do tretjega leta starosti, ima pravico do plačila prispevkov za socialno varnost od sorazmernega dela minimalne plače.

Eden od staršev, ki si na podlagi svoje dejavnosti plačuje prispevke za socialno varnost za najmanj 20 ur tedensko, ter neguje in varuje težje gibalno oviranega otroka ali zmerno ali težje duševno prizadetega otroka, ima pravico do plačila prispevkov za socialno varnost od sorazmernega dela minimalne plače tudi po tretjem letu starosti otroka, vendar ne dlje kot do 18. leta starosti otroka.

Plačilo prispevkov za socialno varnost zaradi starševstva po tem členu zagotavlja Republika Slovenija. Republika Slovenija plačuje prispevke zavarovanca in delodajalca za obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje, zavarovanje za primer brezposelnosti, za starševsko varstvo, za zdravstveno zavarovanje pa prispevke za primer bolezni in poškodbe izven dela, za pravice do zdravstvenih storitev, povračila potnih stroškov, pogrebno in posmrtnino. Republika Slovenija plačuje prispevke po stopnjah, določenih z zakonom, ki določa stopnje prispevkov za socialno varnost.

48.b člen

(pravica pri negi in varstvu dveh otrok)

Eden od staršev, ki neguje in varuje dva otroka, ima pravico iz prvega odstavka 48. člena oziroma iz prvega odstavka 48.a člena tega zakona podaljšati do dopolnjenega šestega leta starosti mlajšega otroka.

48.c člen

(plačilo prispevkov v primeru štirih ali več otrok)

Eden od staršev, ki zapusti trg dela zaradi nege in varstva štirih ali več otrok, ima pravico do plačila prispevkov za socialno varnost iz tretjega odstavka 48.a člena od minimalne plače do dopolnjenega desetega leta starosti najmlajšega otroka.

V smislu določb tega člena oseba zapusti trg dela, če ji preneha delovno razmerje s sporazumno razveljavitvijo ali odpovedjo pogodbe o zaposlitvi z njene strani oziroma če je na lastno zahtevo izbrisana iz registra brezposelnih oseb.

Zakon se je v letu 2006 spremenil tudi na tem področju. In če prej samostojni podjetniki, direktorji družb in kmetje niso imeli pravice do krajšega delovnega časa in do plačila prispevkov za socialno varnost zaradi starševstva, se je to s spremembo zakona spremenilo in zakonodajalec je »dodelil« pravico tudi slednjim. Razlog, da samostojni podjetniki in kmetje prej te pravice niso imeli, je bil zgolj formalen: pri vlogi je bilo potrebno dodati pogodbo ali aneks k pogodbi, ki je vključeval vse podatke za pridobitev pravice do dela s krajšim delovnim časom. Ker pa si kmetje in samostojni podjetniki niso mogli napisati pogodbe o delu, te pravice niso bili deležni.

Leta 2004 je poslanka SNS Barbara Žgajner Tavš na ministra za delo, družino in socialne zadeve naslovila poslansko pobudo, naj se čim prej dopolni zakonodaja, ki ureja pravico do krajšega delovnega časa.

Lidija Podkrižnik, ki je bila takrat zaposlena na oddelku za družino, je povedala, da pridobi roditelj pravico do dela s krajšim delovnim časom pri delodajalcu. Samostojni podjetniki nimajo delodajalca in ne sklepajo pogodb o zaposlitvi. To je veljalo za samostojne podjetnike in tudi za nekatere lastnike enoosebnih družb (družbe z omejeno odgovornostjo). Ti ljudje

nimajo določenega delovnega časa, ne sklepajo delovnega razmerja in jih država ne more nadzorovati pri izkoriščanju te pravice, je še povedala Lidija Podkrižnik in še dodala, da pri Zakonu o starševskem varstvu in družinskih prejemkih ne gre za diskriminacijo.

Enakega mnenja, kot je bila poslanka Žgajnar Tavš, so bili tudi na Uradu varuha človekovih pravic: samostojni podjetniki plačujejo enake prispevke kot vsi zaposleni in bi morali imeti enake pravice.

Glede pravice do dela s krajšim delovnim časom je bilo sproženih tudi nekaj ustavnih sporov in uspeh je viden pri Spremembi zakona o starševskem varstvu in družinskih prejemkih.

Novost, ki je začela veljati v letu 2006, je tudi pravica do plačila prispevkov za krajši delovni čas do starosti šestih let mlajšega otroka, ko imata starša vsaj dva otroka, in pa pravica do plačila prispevkov v primeru štirih ali več otrok.

V tem primeru lahko starši otrok, če imajo štiri ali več otrok, zapustijo trg dela ali pa se odjavijo iz Urada za delo in izkoristijo to pravico do desetega leta starosti najmlajšega otroka oz. dokler drugi otroci izpolnjujejo pogoje. Nesmisel, ki se je v primeru, ko sta starša brezposelna, pojavil, je predvsem ta, da se morata, če nista prijavljena na Uradu za delo, najprej vpisati v register brezposelnih in šele potem, ko se odjavita (se pravi z naslednjim dnem – v tem primeru so ob pravico za dan ali dva), lahko uveljavljata pravico do plačila prispevkov. Država v tem primeru enemu od staršev plačuje prispevke od minimalne plače.

9.1 VPLIV DRUGIH ZAKONOV NA ZAKON O STARŠEVSKEM VARSTVU IN DRUŽINSKIH PREJEMKIH

9.1.1 ZAKON O DELOVNIH RAZMERJIH (Ur.l. št.:42/2002)

Usklajevanje dela in družinskih obveznosti ureja tudi Zakon o delovnih razmerjih. V 187 členu je zapisano:

(1) Delavci imajo zaradi nosečnosti in starševstva pravico do posebnega varstva v delovnem razmerju.

(2) V primeru spora v zvezi z uveljavljanjem posebnega varstva zaradi nosečnosti in starševstva po tem zakonu je dokazno breme na strani delodajalca.

(3) Delodajalec mora delavcem omogočiti lažje usklajevanje družinskih in poklicnih obveznosti.

Delodajalec mora res delavcem zagotoviti lažje usklajevanje družinskih in poklicnih obveznosti, vendar lahko to včasih delavca stane tudi zaposlitve, saj ne smemo pozabiti, da je veliko delavcev zaposlenih za določen čas.

Poleg tega je delodajalcem bolj logično, da gre na starševski dopust mati otroka in ne oče, ker ima bolj odgovorno delo, ker je na delovnem mestu tudi bolj nepogrešljiv. Zato imajo očetje tudi več težav pri dogovoru z delodajalcem o izkoriščanju katerekoli oblike starševskega dopusta.

Bistvo družinske politike je torej, da želi uskladiti poklicno in družinsko življenje in so zato zakonodajalci sprejeli nekaj zakonov, ki naj bi to omogočali. Dejstvo pa je, da celotna družinska politika v Sloveniji ni sistemsko urejena in tisto, kar nek zakon določa, predpisuje in uzakonja, drug zakon negira in ne dopušča te možnosti (primer je čas odsotnosti delavke matere v času dojenja. V Zakonu o delovnih razmerjih ta možnost sicer obstaja, vendar pa naj bi jo urejal Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih, v katerem pa o tej možnosti, da bi lahko delavke odšle domov podojit otroka, ni ne duha, ne sluha).

Najprej bi bilo torej potrebno sistemsko urediti družinsko politiko, kar bi posredno vplivalo tudi na delitev dela v družini med partnerjema in mogoče tudi na izkoriščanje starševskega dopusta tako, kot si je zakonodajalec nekako zamislil. Ne da je porodniški dopust izvirna pravica matere, dopust za nego in varstvo pa sicer ni njena izvirna pravica, ampak tako je videti.

9.1.2 RESOLUCIJA O TEMELJIH OBLIKOVANJA DRUŽINSKE POLITIKE

Povezovalni člen delov družinske politike, ki se odvija v okviru drugih politik, je Resolucija o temeljih oblikovanja družinske politike (v nadaljevanju Resolucija). Ta temelji na zasnovi globalne družinske politike, ki izhaja iz zamisli o socialni vlogi države in dejstva, da država ne more spregledati temeljne družbene celice – družine. Resolucija je bila sprejeta 1993 in predstavlja pomemben korak k celostnemu obravnavanju družinske politike v Sloveniji.

Sprejeta Resolucija temelji na naslednjih načelih (Kozmik 1995: 31):

- na vključevanju celotne populacije oziroma na usmerjenost k vsem družinam,
- na spoštovanju avtonomnosti družine in individualizacije posameznih njenih članov,
- na zaščiti otrokovih pravic v družini in družbi ter dajanju prednostnega mesta kakovosti življenja otroka,
- na promoviranju enakih možnosti obeh spolov,
- na vzpostavljanju raznovrstnih oblik storitev in na omogočanju, da družine izbirajo med različnimi možnostmi,
- na delnem prispevku družbe k stroškom za vzdrževanje otrok in
- na celostnem, integralnem pristopu.

Poleg tega Resolucija podpira naslednje ukrepe:

- primerno moralno in materialno družbeno vrednotenje dela z otroki ter enakomernejšo porazdelitev odgovornosti zanje med materjo in očetom, med starši, delodajalci in družbo,
- reorganizacijo delovnega časa,
- zakonske ureditve na področju oblik zaposlitve,
- ugodnejšo ureditev porodniškega dopusta in dopusta za nego in varstvo bolnega otroka z jamstvom enakovredne zaposlitve po vrnitvi na delo,
- polno socialno zavarovanje v primeru delne zaposlitve ali začasne prekinitve dela zaradi skrbi in nege za majhnega otroka ali otroka z motnjami v telesnem in duševnem razvoju,
- zagotavljanje vsem staršem, ki to želijo, mesto v vzgojnovarstvenih ustanovah ali drugih oblik varstva.

Med ukrepi, s katerimi bi se načela in cilji Resolucije postopno uresničevali na področju dela, zaposlitve in zaposlovanja, je poudarjena predvsem ureditev starševskega dopusta in nadomestila ter pravica do različnega delovnega časa za starše z majhnimi otroki do treh let.

V zvezi s porodniškim dopustom Resolucija predvideva spodbujanje enakopravne delitve porodniškega dopusta med oba starša. Pri tem resolucija poudarja, da morajo biti strogo spoštovana načela enakih možnosti in pravic za oba starša.

Resolucija predvideva tudi spodbujanje pogojev za zagotavljanje različnega delovnega časa za starše z majhnimi otroki do treh let, s tem da bi bil eden od staršev (tisti, ki naj bi to pravico izkoriščal) plačan po dejanskem delu, medtem ko naj bi se zavarovalni čas štel kot polni zavarovalni čas.

Resolucija v svojih temeljnih načelih poudarja splošne temeljne vrednote, ki naj bi opredeljevale socialno politiko in njene segmente, in med njimi poudarja predvsem varnost, svobodo, solidarnost, blaginjo in enakost. Oblikovanje ukrepov je zato temeljilo na vzpostavljanju raznovrstnih oblik storitev in omogočanju, da družine svobodno izbirajo med različnimi možnostmi. Med drugim tudi med možnostmi svobodne odločitve za delo v družini ali poklicno udejstvovanje družinskih članov (Kozmik 1995: 32).

Resolucija v uvodu poudarja pomen mednarodnih dokumentov, povezanih z družino (Splošno deklaracijo o človekovih pravicah, Konvencijo o otrokovih pravicah ...) in omenja, da je Slovenija kot država podpisnica zavezana sprejeti vse ukrepe, s katerimi bo staršem ali drugim, ki so odgovorni za otroke, pomagala uveljaviti njihove pravice in zagotovila denarno pomoč, če bo to potrebno.

V Resoluciji je omenjeno tudi, da socialna politika v prihodnosti ne bo mogla več temeljiti na polni zaposlenosti, prav tako tudi ne na družini.

Alenka Švab v svojem članku: »Kako »skrbna« je država? Konceptualizacija skrbi v družinski politiki v Sloveniji« omenja, da Resolucija izključuje določene družinske oblike. Naša družinska politika ne upošteva značilnosti družinskega življenja v pozni modernosti.

Vlada Republike Slovenije je že ob sprejemu resolucije ocenjevala, da predpisi o delovnih razmerjih v že veljavni ureditvi v veliki meri omogočajo uresničitev ciljev na področju dela, zaposlitve in zaposlovanja. Poudarjali so, da je poglavitna naloga na teh področjih spodbujanje delodajalcev in delavk ter delavcev za njihovo uresničitev.

Slovenska družinska politika je izrazito otrokocentrična, kar pomeni, da je usmerjena predvsem na otroka in nego in vzgojo le-teh. Nekatere evropske družinske politike se od naše razlikujejo predvsem po usmerjenosti, kot sva že omenili v uvodu tega dela.

To, da je politika otrokocentrična, pa je razvidno predvsem iz definicije družine, ki je definirana kot primaren socialni prostor, ki daje optimalne možnosti za emocionalni in socialni razvoj otrok, istočasno pa nosi tudi odgovornost za njihovo blaginjo.

Med načeli družinske politike, ki so omenjena v resoluciji, najdemo »promoviranje enakih možnosti obeh spolov«, konkreten cilj pa je »ustvarjanje pogojev za kvalitetnejše usklajevanje družinskih in poklicnih obveznosti staršev (matere in očeta) in spodbujanje k enaki odgovornosti obeh staršev«.

Veliko je napisanega predvsem o usklajevanju družinskih in poklicnih obveznosti, pri čemer so mišljene predvsem ženske in njihove možnosti usklajevanja.

Kaj pa moški? Nimajo mogoče oni več težav pri usklajevanju družinskih in službenih dolžnosti, saj je novo očetovstvo relativno nov pojav in so bili očetje prej še manj vključeni v družinsko življenje? Tudi o enakih možnostih je težko govoriti, vsaj glede starševskega dopusta in predvsem nadomestila, kjer gre za očitno diskriminacijo očetov.

Težava, na katero naletim pri branju, pa je, da nikjer ni konkretno navedeno, kakšni naj bi bili mehanizmi za uresničevanje načela enakih možnosti in konkretnega cilja, ki je bil predstavljen – usklajevanje družinskih obveznosti. To je prepuščeno »domišljiji« vsakega posameznika in predvsem inovativnosti. Zelo pomembno bi bilo, da bi bili predstavljeni mehanizmi, na katere bi se lahko ljudje uprli, ko bi imeli konkretno težavo.

V analizi Resolucije je sicer najti korake, ki prispevajo k realizaciji tega cilja (starševski dopust, očetovski dopust), vendar pa manjka sistemska realizacija.

Eden od primerov je izmenljiv starševski dopust, ki je v Zakonu o starševskem varstvu in družinskih prejemkih tudi uzakonjen. Vendar, koliko očetov izkorišča dopust za nego in varstvo otroka? Uzakonjen je tudi 90–dnevni očetovski dopust, ki ga očetje sicer izkoriščajo v velikih deležih, vendar samo 15 dni plačanega očetovskega dopusta, ostalih 75 dni izkorišča le majhen delež očetov (v večini samostojnih podjetnikov).

Ni dovolj torej, da je dopust uzakonjen, biti mora tudi družbeno sprejet in podprt.

Usklajevanje družinskih obveznosti tudi ne morejo reševati delodajalci, ampak predvsem sama družina, zaposleni oče in mati, poleg tega pa spodbujanje enake odgovornosti ne more biti cilj Resolucije, ker je ta odgovornost opredeljena že v Ustavi RS.

Kot je že napisano, se pri obravnavi zaposlitvene in starševske vloge posameznika pojavljata dve temeljni nasprotji, ki ju je potrebno nenehno razreševati, in sicer:

- prvo je nasprotje med zaposlitveno vlogo posameznika in njegovo starševsko vlogo;
- drugo nasprotje pa je nasprotje med interesi zaposlenih staršev in med interesi delodajalcev, ki si, na žalost, nasprotujejo.

Prvo nasprotje se seveda razrešuje na individualni ravni, pri čemer je pomembno za razreševanje, ali bo lahko zaposleni uskladal svoje družinsko življenje s poklicnimi obveznostmi. Za to niso pomembni le delovni čas, starševski dopust in nadomestilo, pravica do plačila prispevkov ..., ampak tudi številne storitvene dejavnosti, ki naj bi bile na voljo vsakem, in sicer po dostopni ceni.

Drugo nasprotje se v okviru družinske politike rešuje na institucionalni ravni, z obveznostmi delodajalca in pravicami delavcev v zakonih in kolektivnih pogodbah. Pri iskanju rešitev, ki bi morale biti v korist staršem in njihovim družinam, kot tudi sprejemljive za delodajalce, sta usmerjevalna in nadzorna vloga države zelo pomembni (Kamnar 1998/a: 20).

Ali je vsebina resolucije dobro premišljena? Alenka Švab domneva, da so s to drugo polovico cilja oblikovalci družinske politike hoteli poudariti, da se morajo starši pri enakopravnejši delitvi družinskega dela tudi sami angažirati. Kakšni so mehanizmi, s katerimi k temu prispeva država, pa resolucija ne omenja.

Eden od problemov družinske politike, ki jo opisuje Resolucija, je, da posamezni ukrepi niso povezani v sistemsko politiko, ki bi vključevala vse akterje, tako delavce kot tudi delodajalce. Enega od primerov sva omenili pri možnosti izkoriščanja očetovskega dopusta, ko delodajalci niso dovolj seznanjeni z zakonom in si ga po svoje interpretirajo.

Družinska politika bi morala biti sklop zakonov, ki tako ali drugače urejajo starševstvo, starševski in očetovski dopust, nadomestilo. Vendar ne samo pravice in dolžnosti delavcev in

delavk, ampak tudi pravice in dolžnosti delodajalcev in vseh drugih, ki so vpleteni v celoten sistem koriščenja starševskega dopusta.

Če bi bila družinska politika bolj sistemsko urejena, tudi očetje ne bi imeli toliko težav pri izkoriščanju posamezne pravice in bi se, kot sva že omenili, tudi breme vzgoje in varstva porazdelilo med oba partnerja. Tudi v Sloveniji bi lahko omenili primere dobrih praks, ki (so)vplivajo na dejavno vključenost očetov v družinsko življenje. Nekaj takih bova tudi opisali.

10 PRIMERI DOBRE PRAKSE V SLOVENIJI

Če zadržim misel, da bi celotna družba ter družinska politika morala biti usmerjena k podpori pri uveljavljanju očetovske identitete in h krepitevi njegove vloge v zasebni sferi ter zagotavljanju lažjega usklajevanja poklicnega in družinskega življenja, lahko v tem kontekstu ponudim nekaj primerov dobre prakse v Sloveniji, nekaj akcij, ki so bile bolj odmevne in so vplivale tako na posameznike/posameznice kot celotno družbo.

10.1 PROJEKT MOŠKI IN STARŠEVSTVO – AKTIVNO OČETOVSTVO

Urad RS za enake možnosti je v letu 2005, v okviru nosilca projekta, Urada za enakost spolov na Danskem, sodeloval v mednarodnem projektu "Moški in starševstvo - aktivno očetovstvo". Namen tovrstnega projekta je bil odpravljanje ovir v družbi, družini in na delovnem mestu, ki jih utrjujejo stereotipi o vlogah spolov. Projekt je imel dva cilja, in sicer izvesti raziskavo o razlogih, ki očete ne spodbujajo k aktivnejši starševski vlogi ter, z aktivnostmi ozaveščanja spodbujati pozitivno vlogo aktivnega očeta.

Kot primer dobrega poskusa je bila medijska kampanja OČKA, AKTIVIRAJ SE, ki je bil izveden v okviru Urada za enake možnosti Vlade RS in se je pričela v novembru leta 2006. Namen kampanje je bilo vzpodbujanje aktivne vloge očetov v družinskem življenju in predstavitev pozitivnih vidikov odgovornega in dejavnega očetovstva. V namen kampanje so vključili tudi odpravljanje stereotipov o družbenih vlogah spolov in spodbujanje delitve družinskih obveznosti, ki ne temeljijo na tradicionalnih delitvah dela med moškim in žensko. Kampanja je bila razdeljena na več delov, in sicer kampanja v obliki oglaševanja preko radijskih postaj po vsej Sloveniji (radijski oglas in obravnavane različne teme o aktivnem očetovstvu) ter kampanja v obliki dokumentarno-izobraževalnega filma »Očka, aktiviraj se!«, ki ga je 2. januarja 2007 predvajala nacionalna televizija (http://www.uem.gov.si/si/delovna_podrocja/enake_moznosti_zensk_in_moskih/usklajevanje_druzinskega_in_poklicnega_zivljenja/ocka_aktiviraj_se/, dostopno 11. 4. 2007).

10.2 OKROGLA MIZA – OČETJE DOBRODOŠLI

Na okrogli mizi v Cankarjevem domu v Ljubljani, dne 16. oktobra 2006, na temo OČETJE DOBRODOŠLI, so različni strokovnjaki razpravljali na temo usklajevanja delovnih in

družinskih obveznosti ter o pomenu in vlogi očeta v družini ter tudi o položaju očeta kot zaposlenega starša.

Odzivi na okrogli mizi so se gibal med ugotovitvami, da podjetja prijaznost do družin kratko malo še niso vgradila v sistem družbene odgovornosti ter spodbudi moškim k dejavnejšemu očetovstvu in hkrati opozorilo delodajalcem, da bi bili bolj pozorni na potrebe staršev (glej Bandur v Delo 2006a: 17).

10.3 PROJEKT MOŠKI NA DELU – DOSEGANJE ENAKOSTI SPOLOV

Urad za enake možnosti je, v okviru nosilca projekta danskega Urada za enakost spolov, ki ga sofinancira Evropska komisija iz Programa Skupnosti za enakost spolov, sodeloval v mednarodnem projektu »Moški na delu – doseganje enakosti spolov«. Projekt je temeljil na spodbujanju aktivnejše vloge očetov v družinskem življenju in lažjemu usklajevanju zasebnega in javnega življenja žensk in moških.

V okviru projekta je bil vzpostavljen "Števec očkov", s katerim so mesečno po ministrstvih spremljali število očkov na očetovskem in na dopustu za nego in varstvo otroka.

Na pobudo Urada za enake možnosti je v »števcu očkov« skozi celo leto 2006 sodelovalo 14 ministrstev. Ministrstva so mesečno pripravljala podatke o zaposlenih moških na očetovskem dopustu in dopustu za nego in varstvo otroka, s čimer so želeli ugotoviti, koliko zaposlenih moških iz posameznih ministrstev in njihovih organov v sestavi je koristilo očetovski dopust in/ali si je z materami delilo dopust za nego in varstvo otroka. S tem so želeli tudi prikazati, v kolikšni meri zaposleni moški na ministrstvih usklajujejo poklicno in družinsko življenje.

Celoletno spremljanje "števca očkov" je pokazalo, da je v državni upravi zaposlenih nekaj aktivnih očkov, ki koristijo očetovski dopust in/ali si s partnericami delijo dopust za nego in varstvo otroka. V letu 2006 je na ministrstvih in organih v sestavi očetovski dopust koristilo približno 1.160 očetov, na dopustu za nego in varstvo otroka pa je bilo približno 110 očetov.

Glede na število vseh zaposlenih moških v ministrstvu je bil delež moških na očetovskem dopustu najvišji na Ministrstvu za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo, in sicer 4 od skupaj 43 zaposlenih moških, kar predstavlja približno 9,3 % vseh zaposlenih moških. Delež moških, ki so koristili očetovski dopust, je bil relativno visok tudi na Ministrstvu za notranje zadeve,

Ministrstvu za gospodarstvo ter Ministrstvu za okolje in prostor (<http://www.uem.gov.si>, dostopno 28. 5. 2007).

10.4 AKCIJA NI TI TREBA POVEDATI DELODAJALCU – LAHKO POVEŠ NAM

Urad za enake možnosti je v sodelovanju z Zavodom RS za zaposlovanje, od 2. novembra 2006 do 31. januarja 2007 (akcijo so zaradi preverjanja učinkovitosti podaljšali do konca aprila 2007), izvedel akcijo NI TI TREBA POVEDATI delodajalcu, LAHKO POVEŠ nam! Namen akcije je bil dvojen. V prvi vrsti opozoriti delodajalce, da imamo v zakonodaji (glej 26. člen ZDR) opredeljeno prepoved postavljanja vprašanj v zvezi z načrtovanjem družine ter družinskem stanu ter po drugi strani informirati moške in ženske, da tovrstna vprašanja nimajo zakonske podlage. Poleg ozaveščanja in pisnim opozorilom delodajalcem, ki so kršili zakonska določila, vezana na Zakon o delovnih razmerjih, so bile podane prijave posredovane tudi Inšpektoratu za delo (<http://www.uem.gov.si>, dostopno 31. 5. 2007).

10.5 CERTIFIKAT DRUŽINAM PRIJAZNO PODJETJE

Nov prispevek k aktivnejši vlogi očetov v družini lahko vidim tudi v večji angažiranosti delodajalcev pri soustvarjanju družbenih in delovnih pogojev za enakovredno delitev družinskega dela.

Razvojno partnerstvo Mladim materam/družinam prijazno zaposlovanje, ki je nastalo v letu 2006 v okviru pobude Equal, si je sprva prizadevalo zmanjšati prikrite oblike diskriminacije žensk na delovnem mestu zaradi starševstva, vendar je kmalu ugotovilo, da morajo dejavnost razširiti na družine ter vključevati tudi očete. Zavod Ekvilib, ki izvaja tovrsten projekt je, da bi usklajevanje med delom in družino vključili v družbeno odgovornost podjetjih, začeli uvajati certifikate »Družini prijazno podjetje«. Podjetja si lahko, tudi glede na njihovo velikost, izberejo enega ali več od osmih sklopov družinam prijaznega delovanja, npr. prožne delovnike, možnost dela na domu, sodelovanje zaposlenih pri sestavljanju urnikov, skrajšan delovni čas, organiziranje otroškega varstva ... (glej Bandur v Delo 2006b: 17).

10.6 FESTIVAL SLOVENSКИH DRUŽIN

V Postojni je 20. maja 2007 potekal festival slovenskih družin pod geslom: Družina – zakaj pa ne? Srečanje je pripravil Zavod iskreni.net, udeležili pa so se ga tudi predstavniki pristojnega Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve. Na spletnih straneh www.med.over.net (dostopno 21. 5. 2007) tako zasledim zapis, da je Direktorica direktorata za družino ga. Majda Erzar na okrogli mizi o razmerju med družino in kariero poudarila, da je pomembno, da se na tem področju zadeve premikajo naprej, da tudi delodajalci dobijo drugačen odnos do družin in vedo, da so delavci zadovoljni tudi v primeru razumevanja z delodajalčeve strani in da pokažejo podporo pri usklajevanju poklicnega in družinskega življenja. 33 slovenskih družb z več kot 20.000 zaposlenih nosi certifikat do družine prijaznega podjetja.

Na spletnih straneh Ministrstva za delo družino in socialne zadeve pa dobimo dodatne informacije o podelitvi samih certifikatov. 15. maja 2007 je Ministrica za delo, družino in socialne zadeve Marjeta Cotman podelila certifikate Družini prijazno podjetje prvim podjetjem, ki so sodelovala v projektu razvojnega partnerstva Mladim materam/družinam prijazno zaposlovanje. Projekt je bil pripravljen v okviru Pobude skupnosti EQUAL, ki jo sofinancira Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve.

Spodbudne pa so tudi besede ministrice, da bodo z ukrepi družinam prijazne politike, kot so gibljiv delovni čas, delitev delovnega mesta, delo na domu, usklajevanje delavnika s šolskimi obveznostmi otrok, dosegli razbremenitev staršev. Dodala je, da je lažje usklajevanje družinskega in poklicnega življenja tudi vodilo Ministrstva za delo družino in socialne zadeve pri pripravi sprememb Zakona o delovnih razmerjih, o katerih še tečejo pogajanja. Razmišljajo v smeri, da bi se zakonsko določila možnost koriščenja vsaj en teden letnega dopusta med šolskimi počitnicami ter z dodatnimi možnostmi in oblikami fleksibilnih oblik zaposlovanja omogočiti lažje usklajevanje družinskega in poklicnega življenja.

Z zakonsko ureditvijo večjih fleksibilnosti in prilagodljivosti ter s tem lažjim povezovanjem poklicnega in zasebnega življenja bi se lahko družbeni vzorci obnašanja ter zakoreninjene vrednote začele spreminjati tudi v smeri, da bi bile tovrstne oblike dela, prepletanje vlog moškega in ženske nekaj samoumevnega tako za starše kot delodajalce in širšo okolico ter družbo.

10.7 LETO 2007 – EVROPSKO LETO ENAKIH MOŽNOSTI ZA VSE

Na spletnih straneh Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve so objavili novico, da sta Evropski parlament in Svet Evropske unije razglasila leto 2007 za **Evropsko leto enakih možnosti za vse**.

Cilji evropskega leta so:

- **pravice** - ozaveščanje javnosti glede pravice do enakosti in nediskriminacije ter glede problema hkratne raznovrstne diskriminacije. Torej, evropsko leto bo poudarilo sporočilo, da imajo vsi ljudje pravico do enakega obravnavanja in to ne glede na spol, raso ali etično pripadnost, vero ali prepričanje, invalidnost, starost ali spolno usmerjenost;
- **zastopnost** - spodbujanje razprave o tem, kako v družbi povečati udeležbo diskriminiranih skupin in uravnoteženo sodelovanje moških in žensk ;
- **priznavanje** - spodbujanje in praznovanje različnosti in enakosti, zlasti z izpostavljanjem prednosti različnosti;
- **spoštovanje** - uveljavljanje tesneje povezane družbe, torej odpravljanje stereotipov, predsodkov in nasilja, uveljavljanje dobrih odnosov med vsemi pripadniki družbe ter uveljavljanje in širjenje vrednot, ki so osnova boja proti diskriminaciji.

Dejavnosti, namenjene uresničevanju zgoraj omenjenih ciljev, so:

- srečanja in prireditve
- informativne in promocijske ter izobraževalne kampanje
- ankete in študije na ravni Evropske unije ali držav članic

Osrednji dokument projekta Evropsko leto enakih možnosti za vse – pravični družbi naproti je nacionalna strategija, v kateri so med drugim opredeljene tudi prednostne naloge v evropskem letu enakih možnosti za vse, ki se bodo izvajale na nacionalni, regionalni ali lokalni ravni, sofinancirala pa jih bosta Republika Slovenija in Evropska komisija. Strategijo je pripravila nacionalna delovna skupina za pripravo sodelovanja in izvedbo nacionalne strategije in prednostnih nalog za leto 2007, Evropsko leto enakih možnosti za vse, ki so jih

ustanovile vse članice EU, v začetku marca 2007 pa je strategijo s sklepom št. 11400-28/2006/14 potrdila Evropska komisija

(http://www.mdds.gov.si/si/delovna_podrocja/invalidi/elem_2007, dostopno 28. 5.2007).

Po navedbah Urada za enake možnosti (dostop na njihovih spletnih straneh z dne 31.5.2007) je za zagotavljanje enakih možnosti med spoloma pomembno ustvarjanje pogojev za lažje usklajevanje osebnih in družinskih obveznosti očetov in mater. Prav tako pomembna je njihova usmeritev na delodajalce, saj menijo, da *so pomembna zakonska določila, ki določajo enake pravice za oba starša oz. vzpodbujajo k odpravljanju posredne diskriminacije ter mehanizmi, ki omogočajo usklajevanje družinskih in poklicnih obveznosti. Mehanizmi morajo biti vzpostavljeni na ravni delodajalk in delodajalcev ter na ravni javnih servisnih storitev, med katerimi mora obstajati prilagodljivost, predvsem v smislu delovnega časa institucij, ki nudijo servisne storitve na področju družinskega dela. Hkrati pa morajo tudi delodajalke in delodajalci upoštevati potrebe po zasebnem življenju svojih delavk in delavcev* (<http://www.uem.gov.si>, dostopno 31. 5. 2007).

Tukaj lahko izpostavim delovni čas vrtcev, šol, ostalih obšolskih dejavnosti in popoldanskih aktivnosti, ki bi se morali prilagoditi novim oblikam in tempu družinskega življenja, ki narekuje nove, fleksibilnejše oblike varstva ter vzgoje otrok.

Z vsemi tovrstnimi propagandnimi akcijami in družbenimi pobudami tako s strani države, nevladnih organizacij, pristojnih institucij, posameznikov lahko pričakujem premike k participativnem, soudeleženi starševstvu in k enakopravnejši delitvi ter družbeni sprejetosti vloge očeta v družini. Dejstvo je, da bo večja vloga očetov toliko bolj samoumevna, kolikor bo v družbi bolj sprejemljiva in enakopravna praksa materinstva (materinjenja) v primerjavi s prakso očetovstva (očetovanja). Kako pa dejansko vpliva država na očete in (so)oblikovanje njihove identitete, kje najdemo ovire, ki zavirajo aktivno očetovstvo v Sloveniji? Na ta vprašanja odgovarjava v okviru najine raziskave.

11 EMPIRIČNI DEL

METODOLOGIJA

Empirični del raziskave sva izvedli v aprilu in maju 2005 in je sestavljen iz kvantitativnega in kvalitativnega dela. Kvantitativni del zajema vprašalnike, s pomočjo katerih sva anketirali očete, ki so izkoristili očetovski dopust, medtem ko kvalitativni del predstavlja polstrukturirani poglobljeni intervjuji, ki sva jih izvedli z vprašalnikom »face to face«, z očeti, ki so že izkoristili ali še koristijo očetovski dopust.

Kvantitativni del zajema odgovore na konkretna vprašanja v okviru vprašalnika, medtem ko so v kvalitativnem delu izvedeni intervjuji z očeti, ki so sodelovali v kvantitativnem delu in so bili pripravljene dati še intervju. Intervju je temeljil na odprtih vprašanjih.

Za kombinacijo kvalitativnega in kvantitativnega dela sva se odločili, ker sva s pomočjo kvantitativnega dela (vprašalnikov) dobili odgovore na konkretna vprašanja, ki so naju zanimala, s pomočjo kvalitativnega dela (razširjenih in poglobljenih vprašanj) pa sva dobili odgovore na nekatera kompleksnejša vprašanja, ki zahtevajo širše odgovore in osebno mnenje vsakega posameznika. S tem sva dobili tudi širši vpogled v izkoriščanje očetovskega dopusta.

V empiričnem delu raziskave sva preverjali naslednje glavne hipoteze:

H1: V Sloveniji se fenomen novega očetovstva in očetovanja kot aktivnega udejstvovanje očetov v družinskem življenju še ni uveljavil.

H2: Družinska politika z ukrepom očetovskega dopusta ne spodbuja zadostno razvoj fenomena novega očetovstva oz. aktivnejšega očetovanja.

H3: Koriščenje očetovskega dopusta je pragmatično. Očetje čas tega dopusta pogosto koristijo zaradi drugih opravil in ne primarno za nego in varstvo otroka.

Kot metodo v raziskavi sva uporabili študijo primera (case study), ki se uporablja za pojem pri raziskovanju s pomočjo proučevanja posameznih primerov družbenih entitet, družbenih

procesov in postopkov tako, da se o primeru zbere podatke iz različnih virov in z različnimi metodami; da se primer podrobno opiše in analizira (Mesec, 1997).

V fokusu najinega raziskovanja so očetje, ki so že izkoristili pravico do očetovskega dopusta ali so ga v tistem trenutku še koristili (od leta 2003 do leta 2005).

S študijo primera želiva ugotoviti, kakšen vpliv imajo ukrepi družinske politike – konkretno očetovski dopust, ki spada med ukrepe usklajevanja dela in družine in je hkrati neposreden ukrep politike enakih možnosti - na družinsko življenje, na delitev družinskega dela oz. na zmanjševanje spolno asimetrične delitve tega dela.

Konkretno naju zanima:

- Kakšni so razlogi, da so se očetje odločili za očetovski dopust?
- Kakšni so načini koriščenja dopusta; ali se odločajo za 15 koledarskih dni v strnjem nizu plačanega očetovskega dopusta? Ali/in za 75 koledarskih dni v strnjem nizu neplačanega očetovskega dopusta?
- S katerimi dejavnostmi so se v času očetovskega dopusta ukvarjali? So bile to dejavnosti v zvezi z nego in skrbjo za novorojenčka (previjanje, hranjenje, kovanje otroka, gospodinjska dela ...) ali pa so ta čas izkoristili še za druge dejavnosti (katere; razlogi)?
- Ali so očetje zadovoljni s sedanjo ureditvijo očetovskega dopusta (npr. z dolžino očetovskega dopusta in višino nadomestila v času očetovskega dopusta)?
- Kako njihova socialna okolica (predvsem družina ter širše sorodstvo) sprejema dejstvo, da so se odločili za očetovski dopust?
- Kako dobro so seznanjeni z ostalimi pravicami glede starševstva, npr. s pravico izkoriščanja dopusta za nego in varstvo otroka?
- Kakšna je bila reakcija delodajalcev? Ali delodajalci dopuščajo zakonsko možnost izkoriščanja očetovskega dopusta?

V nadaljevanju predstavlja potek kvantitativnega in kvalitativnega dela raziskave ter analizo rezultatov.

11.1 KVANTITATIVNI DEL: ANKETE

Izvedli sva ankete na podlagi v naprej pripravljenega vprašalnika z očeti, ki so že izkoristili očetovski dopust ali pa so ga koristili tisti trenutek. Zanimalo naju je koriščenje tako prvega dela očetovskega dopusta (15 dni) po Zakonu o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (v nadaljevanju ZSDP), ki je stopil v veljavo 01.01.2003, kot tudi drugega dela očetovskega dopusta, ki je bil v usklajevanju.¹

Ciljna populacija so bili očetje, ki so koristili ali še koristijo očetovski dopust.

Podatki, ki so objavljeni na spletnih straneh Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve, kažejo, da je očetovski dopust v letu 2003 izkoristilo 10.917 moških/očetov. Z namenom, da bi dobili osnovne statistične podatke o očetih, ki koristijo očetovski dopust, sva izvedli ankete s pomočjo vprašalnikov.

Vzorčenje sva izvedli po metodi snežne kepe – snowball. Ta pristop je uporaben predvsem v primerih, ko raziskujemo majhne skupine, kjer je za vzpostavitev stika potrebna določena stopnja zaupanja (Atkinson, Flint, 2001) izbranih očetov, ne glede na starost, izobrazbo in stan (poročen in neporočen). Ankete sva opravili na področju občine Kamnik.

Anketiranje je potekalo na domovih očetov, in sicer od začetka aprila 2005 do sredine maja 2005. Obiskali sva 54 očetov, ki so že izkoristili ali so ravno tisti čas koristili očetovski dopust.

Dobljeni vzorec tako predstavlja 54 izpolnjenih vprašalnikov.

Poudariti morava, da je vzorec majhen, zato je potrebno tudi na dobljene odstotke gledati s tega stališča in zato je nemogoče dobljene rezultate posploševati na celotno populacijo.

Vprašalnik je sestavljen iz petih vsebinskih enot in poleg osnovnih demografskih podatkov in podatkov o družinskem statusu sva želeli od očetov s pomočjo vprašalnika izvedeti tudi nekaj

¹ Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (ZSDP) je začel veljati 01.01.2003 in s tem tudi prvih 15 plačanih dni očetovskega dopusta; 01.01.2004 je začelo veljati še dodatnih 30 dni neplačanega očetovskega dopusta (torej skupno 45 dni očetovskega dopusta); 01.01.2005 pa je začelo veljati še nadaljnjih 45 dni neplačanega očetovskega dopusta, torej skupno 90 dni očetovskega dopusta.

o neformalnih socialnih mrežah (prijatelji, sorodniki), stališčih v zvezi z delitvijo družinskega dela, starševstvom, aktivno vlogo moških v družini, o izkušnjah ter njihovi aktivnosti iz obdobja nosečnosti ter ob rojstvu otroka, kot tudi izkušnje in aktivnosti v času očetovskega dopusta. Ob tem so naju zanimali tudi odzivi okolja in odnos do očetovskega dopusta. Zadnji dve vprašanji v vprašalniku sta odprtega tipa. Na ti dve vprašanji naj bi očetje odgovarjali (in v večini primerov tudi so) malo širše, spraševali pa sva jih po mnenjih o nekoriščenju/koriščenju preostalega dela dopusta in po mnenju, predlogih ali/in idejah v zvezi z očetovskim dopustom. Vprašalnik vsebuje petindvajset vprašanj, torej triindvajset vprašanj zaprtega tipa in dve vprašanji odprtega tipa.

Poudariti je potrebno, da so očetje tudi na nekatera druga vprašanja odgovarjali bolj široko, kar nama je omogočilo kvalitativni del.

11.2 KVALITATIVNI DEL: POLSTRUKTURIRAN POGLOBLJEN INTERVJU

Tovrstni intervju nam lahko veliko pove o očetovskem vedenju in stališčih do očetovskega dopusta in doživljanja očetovstva. Za tovrstno metodo (kvalitativna raziskava) sva se odločili predvsem zato, ker rezultati tega tipa raziskovanja niso merljivi v osnovnem pomenu besede. Tukaj iščemo kvalitativne podatke za oblikovanje mnenja in ne samo za številčno in merljivo definiranje neke skupine. Kvalitativne raziskave nam dajo odgovor kaj, kako in zakaj, kar je pri raziskavi o očetovstvu prvotnega pomena.

Nekateri intervjuvani očetje (sedem očetov) so bili pripravljene bolj široko odgovarjati na vprašanja odprtega tipa, ki so bila del poglobljenega intervjuja.

Ob koncu ankete (torej kvantitativnega dela raziskave) sva očete povprašali, ali so pripravljene sodelovati še v intervjuju z odprtimi vprašanji o njihovem mnenju glede očetovskega dopusta ter doživljanju po koriščenju očetovskega dopusta. Z izbranimi očeti, tistimi, ki so to želeli, sva opravili dodaten polstrukturiran intervju. Tako sva opravili polstrukturirane poglobljene intervjuje.

Možnosti odgovorov so bile odprte, zato so nekateri očetje odkrito spregovorili o doživljanju le-tega. Sedem od 54 očetov, ki sva jih anketirali, je bilo pripravljenih širše odgovoriti na odprta vprašanja, vezana na očetovski dopust.

Intervjuvanim očetom sva postavili naslednji vprašanji:

- Kaj bi svetovali očetom, ki še niso izkoristili očetovskega dopusta?
- Kakšni so vaši predlogi za izboljšavo očetovskega dopusta?

11.3 UGOTOVITVE KVANTITATIVNEGA DELA

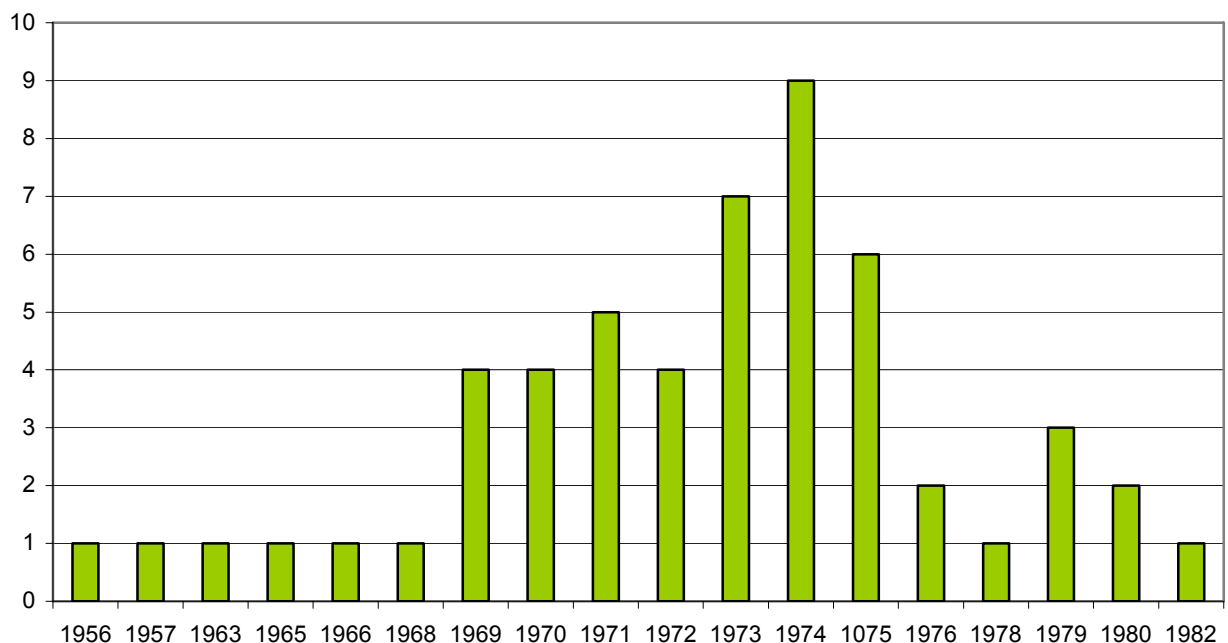
11.3.1 SOCIODEMOGRAFSKE ZNAČILNOSTI VZORCA

Kot sva že napisali, je vzorec obsegal 54 očetov, ki so v letih 2003, 2004 in 2005 izkoristili ali so trenutno koristili očetovski dopust.

Starostna struktura očetov je zelo razvejana, saj so bili v vzorcu očetje od letnika 1956 do najmlajšega, in sicer letnik 1982. Največ očetov, ki je izkoristilo ali koristilo očetovski dopust, je starih med 30 in 36 let, kar pomeni, da se največ očetov odloči za starševstvo ravno v tem obdobju.

Skoraj tri četrtine (72 %) očetov je torej v starostni skupini od 30 do 36 let; 17 % očetov je mlajših od 29 let, 11 % očetov pa je starih med 37 in 49 let (glej graf št. 1).

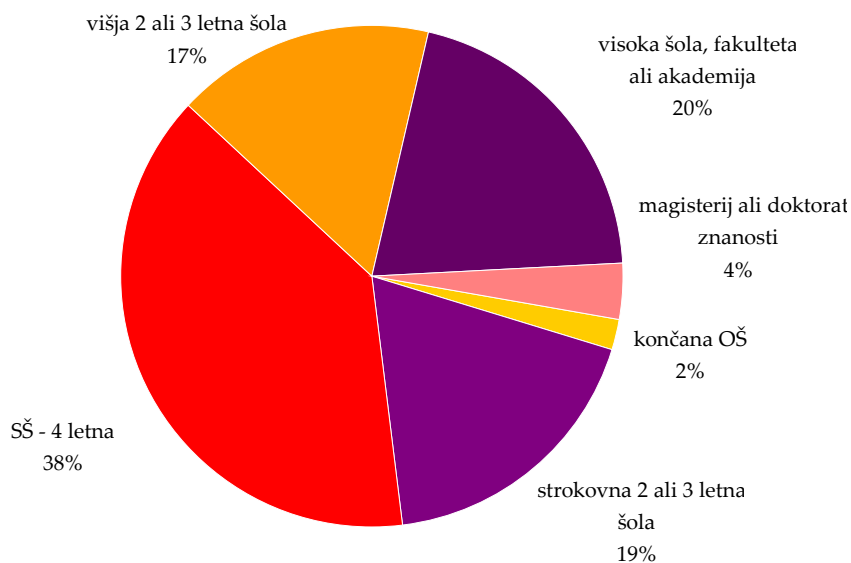
Graf 1: Število očetov, ki so izkoristili očetovski dopust po letnicah rojstva

Največ anketiranih očetov ima končano **4-letno srednjo šolo** (39 %); petina očetov ima končano **visoko šolo, fakulteto ali akademijo**; 18 % očetov ima končano **2- ali 3-letno**

strokovno šolo; 17 % anketiranih ima končano **višjo 2 ali 3 letno strokovno šolo**; 4 % (oziroma 2 očeta) ima **magisterij ali doktorat znanosti** in 2 % (ali 1 oče) ima končano **osnovno šolo** (glej graf št. 2).

Graf 2: Izobrazbena struktura

Na vprašanje o položaju na delovnem mestu je malo več kot polovica (51,9 %) anketiranih očetov odgovorilo, da **so zaposleni, a nimajo vodilnega položaja**; 13 % jih ima **vodstveni položaj na ravni delovne enote**; enako število (11 %) je **neposrednih vodij, ki imajo funkcijo nadzora dela izvršilnih delavcev in samozaposlenih**; 7 % očetov ima **vodilni položaj na ravni delovne enote** in 4 % so v **svobodnih poklicih**. Eden od očetov ni našel svojega poklica v danih izbirah in je pod drugo napisal, da je tehnolog.

Zanimalo naju je tudi, koliko otrok imajo očetje, ki so bili anketirani. Največ očetov ima enega otroka, in sicer 61 %, dva otroka jih ima tretjina in tri otroke ima 6 % anketiranih očetov. Največ otrok je starih 1 ali 2 leti.

V otroštvu je največ anketiranih očetov živel v dvostarševski družini – približno 85 %. Veliko jih je navedlo, da so živel tudi z brati in sestrami (72 %). V enostarševski družini jih je živel približno 10 %, v razširjeni družini pa (največkrat s starimi starši) jih je živel 22 %.

Največ anketiranih očetov je v času ankete živelo skupaj s partnerko in otroci iz sedanje zveze, takih je 81 %. 13 % jih je navedlo, da živijo, poleg partnerke, še z enim ali obema svojima staršema in 7 %, da živijo z njimi tudi partnerkini starši. Nekaj odstotkov je takih, s katerimi živijo tudi drugi sorodniki ožje ali širše družine.

Na vprašanje, kakšen je njihov materialni položaj oziroma kako živijo, je več kot polovica (56 %) anketiranih očetov odgovorila, da **živijo udobno**. 18 % anketiranih je odgovorilo, da **živijo skromno** in 13 % da **nekako shajajo**. 4 očetje (7 %) so odgovorili, da živijo **zelo dobro** in 2 očeta (4 %) se **težko preživljata in komaj shajajo**. Eden izmed anketiranih očetov na to vprašanje, ni odgovoril.

Na vprašanje na kakšen način se preživljajo, jih je večina 81 % odgovorila, da z **zaposlitvijo za nedoločen čas**; osmina udeleženih v raziskavi se preživlja z **zaposlitvijo za določen čas**, nekateri pa tudi z **otroškim dodatkom, denarnim dodatkom, s pomočjo staršev ali honorarnim delom**.

Tudi za večino partnerk (kar 61 %) je vir dohodka delo za nedoločen čas; enak odstotek (22 %) so očetje za partnerke, navedli vir dohodka zaposlitev za določen čas in otroški dodatek. Drugi viri preživetja, ki so jih navedli za partnerke so še denarni dodatek in honorarno delo.

11.3.2 SOCIALNE MREŽE

V anketi je bilo med drugimi tudi vprašanje, na koga se očetje obrnejo, ko potrebujejo pomoč. Vprašanje pred tem, na koga se obrnejo, ko potrebujejo pomoč na nekem področju, se je nanašalo na redne stike, ki jih imajo anketirani očetje s sorodniki. 68 % očetov, ki sva jih anketirali, je odgovorilo, da imajo redne stike s sorodniki; 28 % očetov nima rednih stikov in 4 % (2 očeta) na to vprašanje nista odgovorila.

Po denarno pomoč se očetje najraje obrnejo na sorodnike (59 %) in raje kot na svoje (14 %) in na partnerkine (5 %) prijatelje, na nikogar (22 %). **Po pridelke in hrano** gredo spet najraje k sorodnikom, in sicer kar 78 %, tudi k partnerkinim (7 %) in svojim prijateljem (6 %), 9 % pa se jih ne obrne na nikogar.

Njihove otroke varujejo sorodniki (60 %) in največkrat tudi partnerkini prijatelji (24 %). Pri **skrbni za novorojence** pa so odstotki bolj porazdeljeni in se anketirani očetje ne obračajo v največji meri na sorodnike (37 %), ampak se skoraj v enaki meri obračajo tudi na partnerkine

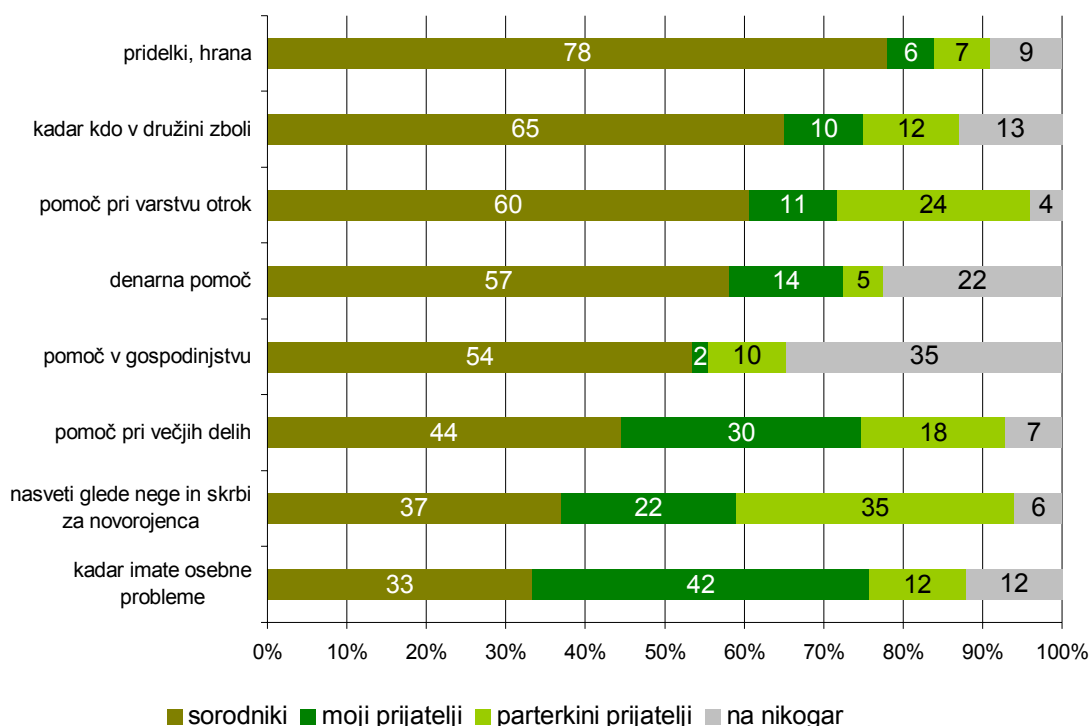
prijatelje/ice (35 %). Očetje se po nasvete glede nege in vzgoje novorojencev očitno dostikrat obrnejo tudi na svoje prijatelje.

Pri **pomoči v gospodinjstvu** se očetje največkrat obrnejo na sorodnike (54 %), 35 % pa se jih ne obrne na nikogar.

O osebnih problemih se anketirani očetje najraje pogovorijo s svojimi prijatelji, tudi s sorodniki, dokaj visok (12 %) pa je delež očetov, ki se, ko imajo osebne probleme, ne obrnejo na nikogar. Vprašanje, ki se zastavlja je: Zakaj je tako? So težave preveč osebne ali pa se preprosto nimajo na koga obrniti?

Kadar **kdo v družini zboli**, so spet sorodniki tisti, na katere se očetje najraje obrnejo, enako je **pri večjih delih**, s to razliko, da je v tem primeru visok tudi delež očetov, ki se po pomoč pri delih obrnejo na svoje prijatelje in tudi na partnerkine prijatelje (glej graf št. 3).

Graf 3: Socialne opore

11.3.3 STALIŠČA OČETOV O STARŠEVSKIH VLOGAH

Pri teh trditvah so morali očetje ovrednotiti trditev, in sicer od 1 do 5, pri čemer je 1 pomenilo, da očetje močno soglašajo, in 5, da sploh ne soglašajo. S temi ovrednotenimi trditvami sva hoteli ugotoviti, kako očetje gledajo na tradicionalno vlogo žensk in moških v družini, na njihove naloge in dolžnosti, kakšen je njihov odnos do poroke oziroma življenja v izvenzakonski skupnosti ... Poskušali sva ugotoviti, ali je za udeležene očete v raziskavi družina prostor demokracije, kjer sta oba s partnerko enako (so)udeležena na vseh družinskih področjih, ali pa je družina prostor, kjer so vloge še vedno zelo tradicionalno razdeljene, kjer moški služijo denar, ženske pa predvsem »služijo« družini.

Najmočneje se očetje strinjajo s trditvijo, **da morata partner in partnerka oba enako prispevati k dohodku gospodinjstva**. To je najverjetneje posledica tradicije v naši kulturi in le-ta se razlikuje od večine zahodno evropskih držav. S to trditvijo močno soglaša 52 % anketiranih moških; 30 % jih soglaša; 13 % jih niti ne soglaša, niti soglaša in 6 % jih ne soglaša. Tako povprečna vrednost strinjanja s to izjavo znaša 1,72.

Drugo stališče, s katerim so anketirani očetje močno soglašali, je, **da zaposlena mati lahko ustvari do svojih otrok prav tako topel in varen odnos kot nezaposlena mati** (28 %); soglašalo je 41 % očetov, 9 % ni bilo opredeljenih, 15 % jih ni soglašalo, 7 % pa jih sploh ni soglašalo.

Povprečna vrednost strinjanja je bila v tem primeru 2,33.

Dejstvo je, da se ta trditev navezuje na prejšnjo (da morata partnerka in partner oba prispevati k dohodku gospodinjstva), predvidevava torej lahko, da je zaposlitev žensk v naši kulturi in v očeh moških dobrodošla in zelo pomembna.

Sodelujoči očetje se ne strinjajo, **da je univerzitetna izobrazba pomembnejša za moškega kot za žensko**. S tem stališčem sploh ne soglaša skoraj polovica očetov, ne soglaša 31 %, neopredeljenih je 17 %, eden od očetov močno soglaša in eden soglaša.

Prav tako se udeleženci ne strinjajo s trditvijo, **da če partnerka zasluži več kot partner, bo to skoraj gotovo privedlo do problemov**. V tem primeru s tem stališčem sploh ne soglaša 39 % očetov, tretjina jih ne soglaša, 11 % ni opredeljenih, 9 očetov pa ali močno soglaša ali soglaša s to trditvijo.

Zanimivo je, kaj moški mislijo o tem, da **je za žensko prav tako izpolnjujoče, če je samo gospodinja, kot če dela za plačilo**. S to trditvijo niti ne soglaša, niti soglaša (je torej neopredeljenih) enak odstotek očetov, kot jih ne soglaša, in sicer 23 %, 11 % jih sploh ne soglaša, petina jih soglaša in 17 % jih močno soglaša, 6 % očetov v tem primeru ni znalo ali želelo odgovoriti. Lahko bi rekli, da so si očetje v najinem vzorcu zelo enotni, na eni strani soglašajo, da je biti gospodinja dobro in ne »sramotno«, na drugi strani je tukaj spet vprašanje zaposlitve žensk – torej dobro je, da so ženske v službi in služijo denar tako kot moški.

S trditvijo **Družinsko življenje trpi, kadar je ženska polno zaposlena!** močno soglaša 18 % anketiranih očetov, soglaša jih 22 %, petina je neopredeljenih, 28 % jih ne soglaša in 11 % jih sploh ne soglaša. Odstotek očetov, ki s tem soglaša, je relativno visok in ni toliko nižji od odstotka očetov, ki ne soglašajo s to trditvijo. Vprašanje, ki se postavlja je, kaj je v tem primeru z zaposlitvijo žensk? Je torej bolje, da so zaposlene, da niso zaposlene ali da delajo s krajšim delovnim časom?

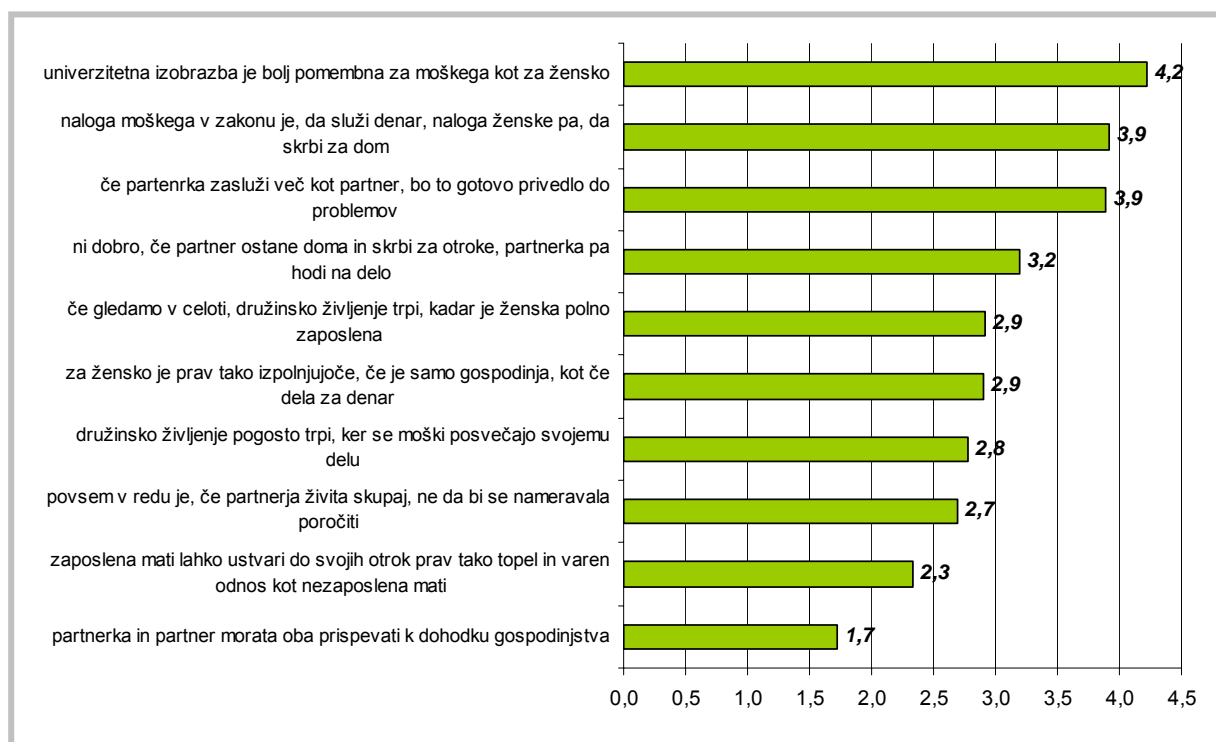
Očetov, ki odobravajo **življenje brez poroke, je več**, vendar pa ni zanemarljiv delež tistih očetov, ki s to trditvijo ne soglašajo. Tistih, ki močno soglašajo, je 22 %; soglaša jih 31 %, 15 % je neopredeljenih, ne soglaša in sploh ne soglaša pa 30 % očetov. V tem primeru en oče ni zavzel stališča.

Velik je delež očetov, ki s trditvijo, da **ni dobro, če partner ostane doma in skrbi za otroke, partnerka pa hodi na delo**, niti soglašajo, niti ne soglašajo (28 %), ne soglaša jih 26 %, sploh ne soglaša pa 18 %. Na drugi strani jih močno soglaša 15% in soglaša 13 %. Torej spet nezanemarljiv delež tistih, ki mislijo, da naj bi ženske ostale doma in skrbele za otroka, moški pa bi hodili v službo.

Zanimivi so deleži očetov, ki se sploh ne strinjajo ali ne strinjajo (67 %) s trditvijo, da **je naloga moškega v zakonu, da služi denar, naloga ženske pa, da skrbi za dom in družino**. Petina jih je v tem primeru neopredeljenih, 9 % jih soglaša in 4 % močno soglašajo s to trditvijo. Povprečna vrednost strinjanja je 3,91.

Družinsko življenje trpi, ker se moški posvečajo svojemu delu je naslednja trditev, s katero močno soglaša ali soglaša 44 % anketiranih očetov; nekaj več kot tretjina jih niti soglaša niti ne soglaša in nekaj več kot četrtnina jih ne soglaša ali sploh ne soglaša (glej graf št. 4).

Graf 4: Stopnja strinjanja s stališči (1 – popolnoma se strinjam; 5 – se sploh ne strinjam)

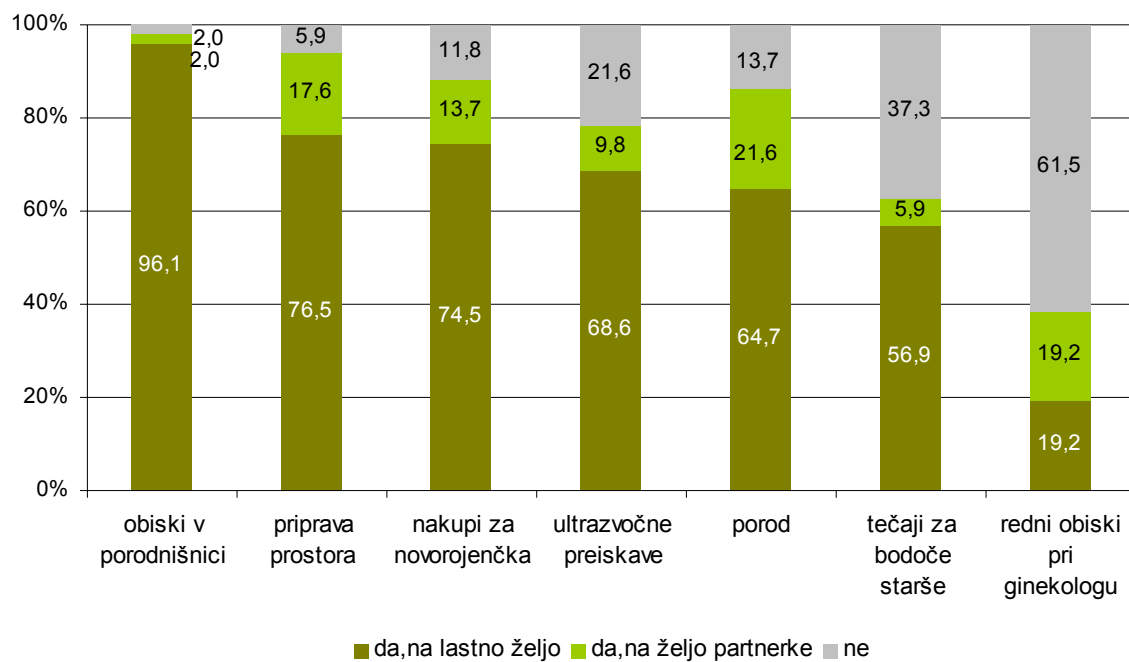

11.3.4 AKTIVNOSTI OČETOV V OBDOBJU NOSEČNOSTI TER PO ROJSTVU OTROKA

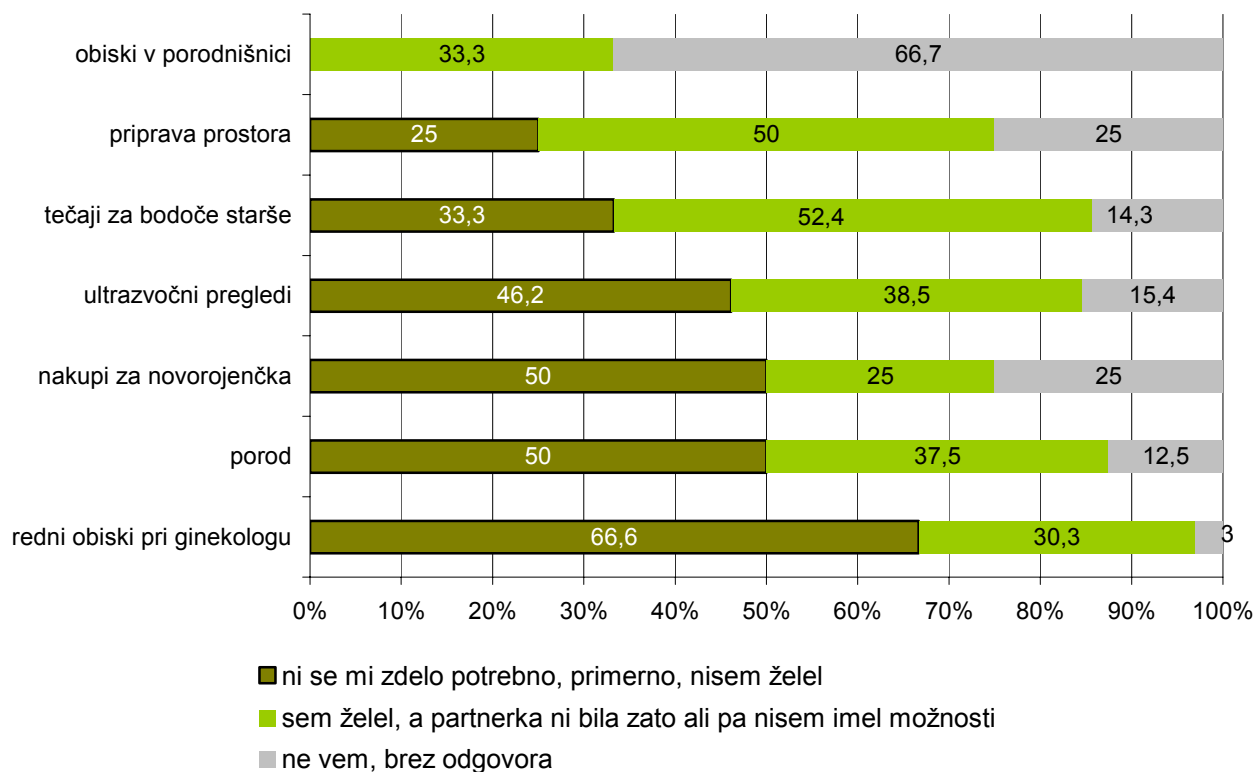
Anketirane očete sva povpraševali o njihovih aktivnostih v obdobju nosečnosti njihove partnerke in ob rojstvu novorojenčka. Spraševali sva jih, ali so v času nosečnosti svoje partnerke spremljali na ultrazvočne preiskave, redne ginekološke preglede in tečaje za bodoče starše; ali so bili prisotni pri porodu in hodili na obiske v porodnišnico; ali so nakupovali za novorojenčka in sodelovali pri pripravi prostora za novorojenčka oz. drugo – lahko so navedli tudi druge dejavnosti, vezane na to obdobje.

Sodelujoči očetje so imeli možnost izraziti svoje sodelovanje pri naštetih aktivnosti oz. tudi obrazložiti, glede na podane razloge, če pri katerih od aktivnostih niso mogli sodelovati.

Graf 5: Pogostost aktivnosti očetov v času priprave na rojstvo in ob rojstvu novorojenčka

Graf 6: Razlogi za nesodelovanje pri aktivnostih

Največ anketiranih očetov je navedlo, da so hodili na **obiske v porodnišnico** na lastno željo (96,1 %). Le en anketiran oče (2 %) je navedel, da je obiskoval partnerko in novorojenčka v porodnišnici na željo partnerke in eden (2 %), da ju ni obiskoval. Ti dve navedbi lahko interpretirava z njuno dodatno obrazložitvijo in razlogi, v prvem primeru, da je le-to želel, vendar partnerka ni bila za to oz. v drugem primeru ni opredelil odgovora.

Pri **pripravi prostora** za novorojenčka je na lastno željo sodelovalo 76,5 % očetov, na partnerkino željo 17,6 %, 5,9 % (3 anketirani očetje) pa jih pri tem opravilu ni sodelovalo. Teh nekaj je v obrazložitvi v enaki meri navedlo, da se jim to ni zdelo potrebno, drugemu, da je to želel, a partnerka ni bila za to, in tretji, da je to želel, a ni imel možnosti.

Pri **nakupih za novorojenčka** je opaziti podoben delež sodelujočih očetov (74,5 %), medtem ko je številka tistih, ki niso sodelovali, malo večja (11,8 % oz. 6 anketirancev). Trije so navedli, da se jim le-to ni zdelo potrebno; eden, da se mu ni zdelo primerno, dva, da sta želela sodelovati, a nista imela možnosti, ter enako število (2 očeta), ki se nista mogla opredeliti za nobenega izmed podanih odgovorov. 13,7 odstotkov očetov je izjavilo, da so to aktivnost opravili na željo partnerke.

Ultrazvočnih preiskav se je na lastno željo udeležilo več kot polovica anketiranih očetov (68 %), 21,6 % pa se jih je udeležilo na željo partnerke. Preostali očetje, ki se ultrazvočnih preiskav niso udeležili (9,8 %), so v enakovrednem razmerju navedli, da so želeli, a partnerka ni bila zato oz. ne vem, brez odgovora (15,4 %). Kot največkrat podan razlog je bil, da se jim ni zdelo potrebo (30,8 %) ali pa so želeli, a niso imeli možnosti (23,1 %), najmanj pa, da se jim to ni zdelo primerno ali da niso želeli (7,7 %). Razlog, da je presenetljivo velik delež očetov prisostvovalo na ultrazvočnih preiskavah je, po pogovoru v okviru dodatnega polstrukturiranega intervjuja z očeti, v napredovanju medicine in osveščanju staršev o poteku nosečnosti in zdravem razvoju ploda ter želji, »biti poleg« in doživljati otroka že od samega začetka – npr. s pomočjo ultrazvočne preiskave nuhalne svetline ploda v zgodnji nosečnosti lahko napovedo in ugotovijo možnosti kromosomskih in drugih nepravilnosti ploda.

Poroda se je na lastno željo udeležilo 64,7 % očetov, 21,6 % pa se jih je udeležilo na željo partnerke. Očetje, ki se poroda niso udeležili (13,7 %), so v enakovrednih deležih (25 %) odgovorili, da se jim to ni zdelo primerno oz. da niso želeli, največji delež pa zajema očete, ki so to želeli, a niso imeli možnosti (37,5 %).

Tečaja za bodoče starše se je udeležilo 56,9 % anketiranih očetov, 37,3 % pa se jih ni udeležilo, 5,9 % se jih je udeležilo na željo partnerke. Očetje, ki se tečaja za bodoče starše niso udeležili, so kot vzrok največkrat navedli, da so imeli željo, vendar niso imeli možnosti

(42,9 %), medtem ko si preostali razlogi podobno sledijo po deležih – ni se jim zdelo potrebno; niso želeli; so želeli, a partnerka ni bila za to, brez odgovora (med 23,8 % do 9,5 %).

Rednih ginekoloških pregledov se je, na lastno željo, udeležilo le 19,2 % očetov, enak delež pa se jih je udeležil na željo partnerke, medtem ko se 61,5 %, (tj.) 32 anketiranih očetov, ni udeležilo ginekoloških pregledov. Največ odgovorov za to aktivnost je bilo, da se jim ni zdelo potrebno (39,4 %), medtem ko imata odgovora ni se mi zdelo primerno in sem želel, a nisem imel možnosti enak odstotek odgovorov (24,2 %), minimalno število sodelujočih očetov, pa se je odločilo za preostale tri možne odgovore (nisem želel; sem želel, a partnerka ni bila za to; brez odgovora – 6,1 % do 3 %).

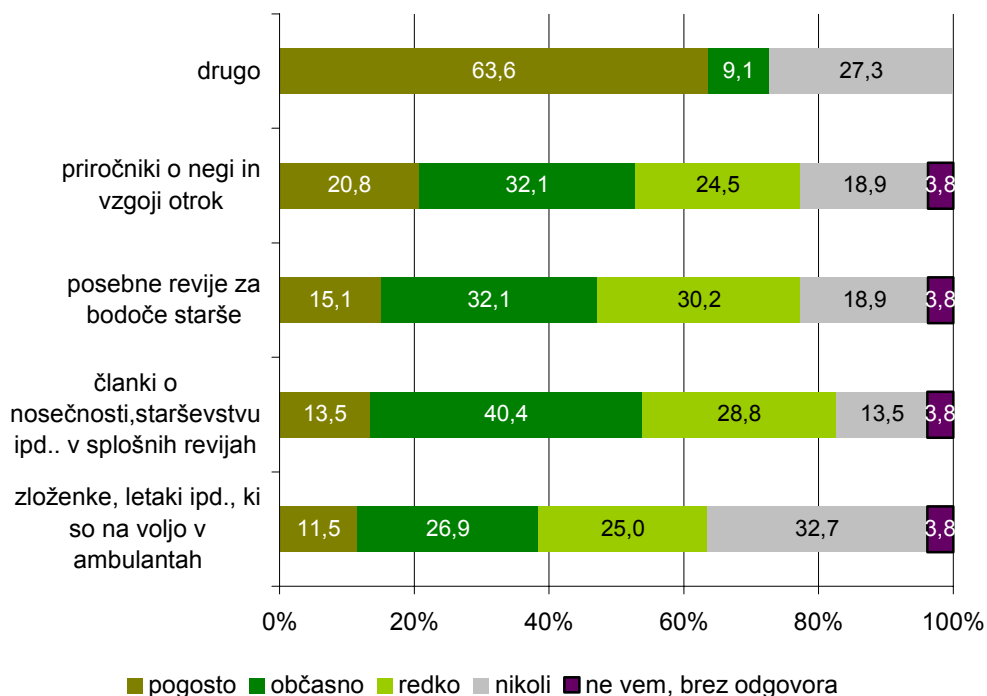
Pod opcijo **drugo** so očetje v aktivnost na lastno željo vključili skrb za starejšega otroka (glej grafa št. 5 in 6).

Najina interpretacija, ki temelji tudi na pogovorih z intervjuvanimi očeti, je, da za tiste očete, ki v določenih aktivnostih niso sodelovali, a so navedli, da zanje niso imeli možnosti, je le-to določala trenutna življenjska situacija, npr. prezgodnji porod otroka, skrb za bolnega starejšega otroka ali starša, smrt bližnjega sorodnika, nujna službena obveznost oz. potovanje, nastop nove službe. To so spoznanja, da bi v primeru pozitivnih življenjskih razmer lahko bila številka aktivnosti večja, vendar to velja le za tiste očete, ki so imeli željo po tovrstnem sodelovanju.

Največjo prostovoljno aktivno vlogo očetov tako zaslediva pri obiskih v porodnišnico, najmanjšo pa pri rednih obiskih pri ginekologu. Največji vpliv partnerke na udeležbo očetov pri določenih aktivnostih v času nosečnosti pa zaslediva pri prisotnosti na porodu in rednih obiskih pri ginekologu – tj. še v času priprav na otroka. Očetje so sami, tekom dodatnega intervjuja izražali veliko stisko, ki so jo doživljali v času priprave na otroka – nepovezanost z otrokom, neznanje, strah pred prihodnostjo in odgovornost za partnerko ter otroka; kar jim je dodatna vzpodbuda in želja partnerke lahko olajšala in so tako željo partnerke vzeli kot motivacijo in pomoč pri oblikovanju njihove starševske vloge.

Očetje so odgovarjali tudi na vprašanje, **kje so v času partnerkine nosečnosti in po rojstvu otroka pridobivali potrebne informacije o nosečnosti, porodu, starševstvu**. Vrsta literature jim je bila v vprašalniku podana v naprej, sami pa so jo morali uvrstiti v dano opcijo, glede na pogostost uporabe.

Graf 7: Pogostost prebiranja in zvrst literature v času partnerkine nosečnosti in po rojstvu otroka

Iz zgoraj navedenega grafa (glej graf št. 7) povzemava, da so očetje najpogosteje prebirali in iskali informacije, vezane na otroka in starševstvo, v **drugih virih**. Navajali so **internet** (63,6 %), pogosto pa so posegali tudi po priročnikih o negi in vzgoji otrok (20,8 %), najmanj pogosto so uporabljali kot vir informacij zloženske in letake v ambulantah (11,5 %). V povezavi s tem ni presenetljiv podatek, da očetje nikoli, v največ 32,7 %, kot vir informacij niso uporabljali zloženske, letake ipd., ki so na voljo v zdravstvenih ustanovah in ambulantah. Občasno so v podobnem razmerju največkrat prebirali članke v splošnih in posebnih revijah za starše ter priročnikih o negi in vzgoji otrok, ter zanimivo, tudi v dokaj visokem odstotku (26,9 %) po zloženkah, letakih v ambulantah. Delež odgovorov pri opciji redko, se giblje med vsemi možnimi odgovori dokaj sorazmerno (med 24,5 do 30,2 % za vsak odgovor).

11.3.5 DEJAVNIKI, KI VPLIVAJO NA ODLOČITEV KORIŠČENJA OČETOVskega DOPUSTA

Očetovski dopust je zakonsko določena pravica, ki jo nekateri očetje izkoristijo, drugi pa ne. Ravno zaradi tega sva želeli preveriti dejavnike, ki vplivajo na to odločitev. Anketirane očete, ki so koristili očetovski dopust, sva spraševali o tem, kateri so najpogostejši razlogi, da nekateri očetje ne vzamejo in ne koristijo očetovskega dopusta.

Navesti so morali tri, po njihovem mnenju najpogostejše razloge izmed sledečih:

- ker ne vedo zanj;
- ker ga ne potrebujejo – ženi pomagajo drugi (sorodniki, prijatelji);
- ker jih zafrkavajo sodelavci v službi;
- ker šef ne dovoli ali ima pripombe;
- ker imajo službo, ki jim to ne omogoča;
- ker bi ga prijatelji gledali postrani ali celo zafrkavali;
- ker partnerica ni zato;
- drugo – napišite kaj.

Med najpogosteje navedenimi razlogi, da se očetje ne odločijo za koriščenje očetovskega dopusta, so bili:

- ker imajo službo, ki jim to ne omogoča (75 %);
- ker šef ne dovoli ali ima pripombe (55,8 %);
- ker ne vedo zanj (51,9 %) oz. ker ga ne potrebujejo – partnerki pomagajo sorodniki (46,2 %) (glej graf št. 8).

Kot najmanj pomemben razlog za odločanje glede koriščenja očetovskega dopusta pa so anketirani očetje navedli razlog, da bi ga prijatelji lahko gledali postrani ali celo zafrkavali.

Največ očetov se je tako odločalo za zunanje razloge, ki vplivajo na njihovo individualno odločitev. Največ odločitev za »ne koriščenje« je tako povezano s trgom delovne sile, delovnim okoljem in družbeno klimo, ki spodbuja ali zavira koriščenje te pravice.

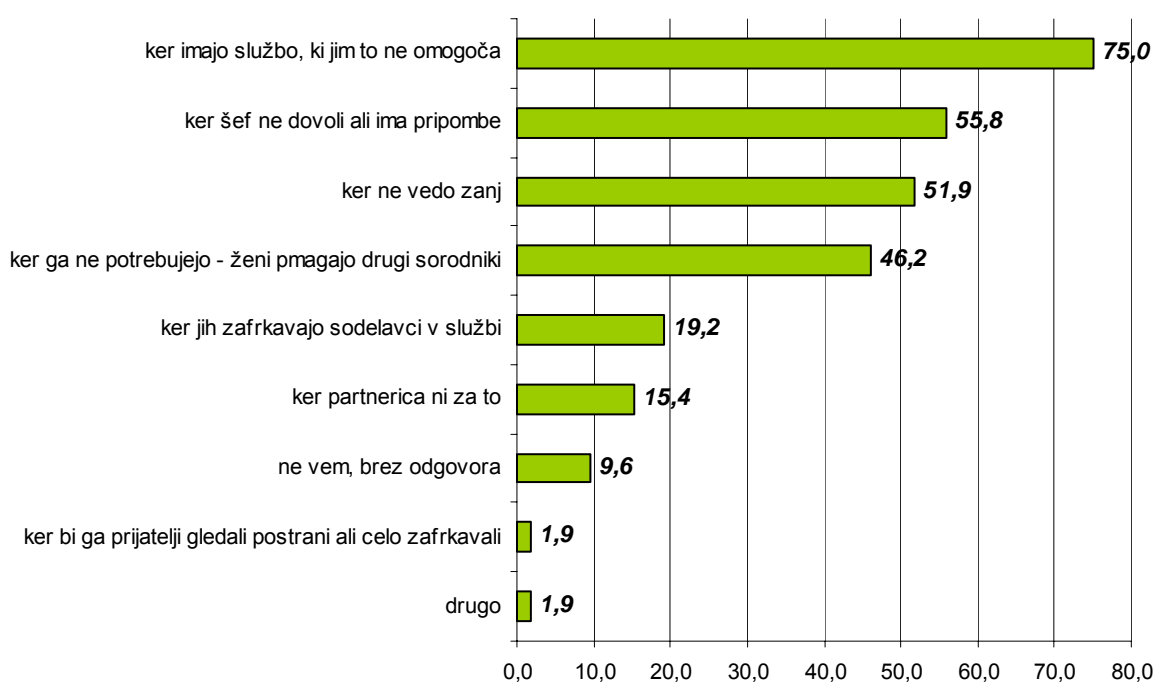
Kot možne razlage, zakaj se nekateri očetje ne odločijo za koriščenje očetovskega dopusta, so anketirani navedli tudi plačilo:

- »ker se bolj »splacha« hoditi v službo«;
- »delo v službi je bolje plačano«.

Glede na najin vzorec lahko zaključiva, da finančni vidik koriščenja očetovskega dopusta lahko vpliva na odločitev, prav tako kot večje vrednotenje dela na delovnem mestu, kot skrbstvenega dela doma.

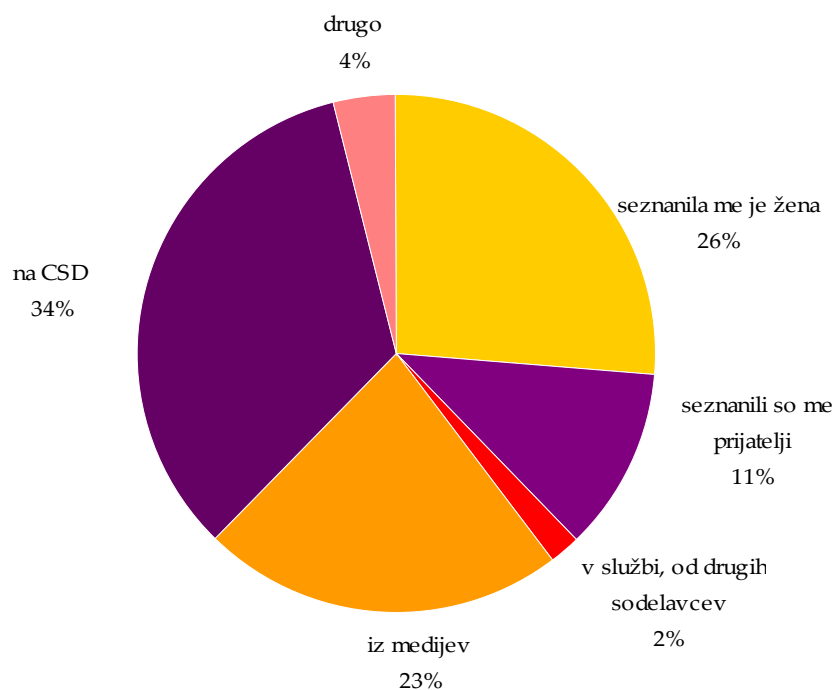
Med dejavnike, ki vplivajo na ne koriščenje očetovskega dopusta, pa lahko dodava tudi delovno razmerje, v katerem je posameznik – npr. za določen čas, s.p., ter negativne izkušnje pri urejanju potrebne dokumentacije.

Graf 8: deleži in razmerja med opredeljenimi razlogi po ne koriščenju očetovskega dopusta

Eden izmed glavnih dejavnikov, ki vplivajo na odločitev izkoriščanja očetovskega dopusta, kar so potrdili tudi odgovori anketiranih očetov, je prav gotovo ustrezna informiranost. Zato sva jim v anketi zastavili tudi vprašanje **Kje torej najpogosteje bodoči očetje dobijo potrebe informacije** o tej pravici?

Graf 9: Dobljene informacije o očetovskem dopustu

Očete sva tako dodatno spraševali po tem, kje so dobili informacije o koriščenju očetovskega dopusta. Največkrat podan odgovor je bil na Centru za socialno delo (34 %), sledijo nadaljnje možnosti: seznanila ga je partnerka (26 %), iz medijev (23 %), od prijateljev (11.1 %), najmanj pa jih je bilo s to pravico seznanjenih v službi in od drugih sodelavcev (le 2 %). Nekaj odgovorov se je navezovalo tudi na informacije, ki so jih dobili drugje. Navajali so tečaj – priprava na porod in vloga bodočega starša ter sorodnike. Tukaj se je pokazalo, da informacije v prvi vrsti izvajajo institucije, kjer lahko starši uveljavljajo še preostale pravice iz starševskega varstva (glej graf št. 9).

11.3.6 ODNOS DRUGIH LJUDI DO KORIŠČENJA OČETOVSKEGA DOPUSTA

Pri preverjanju dejstva, kako je okolica sprejela njihovo odločitev koriščenja očetovskega dopusta, sva kot možne odgovore uporabili: zelo dobro, dobro, niti dobro niti slabo, slabo in zelo slabo. Ocenjevanje je potekalo v lestvici od 1 do 5, pri čemer je 1 pomenila zelo dobro, 5 pa zelo slabo. Največ zelo dobro in dobro ocenjenih reakcij so očetje namenili svojim partnerkam (93 %), sledijo prijatelji (85 %) in ožje sorodstvo (84 %). Tudi širše sorodstvo je dobilo velik delež zelo dobre ali dobre sprejetosti, tj. 80 %. Najmanj anketiranih očetov je ocenilo sprejetost odločitve z zelo dobro ali dobro pri sodelavcih (64 %) in šefu (53 %), kar

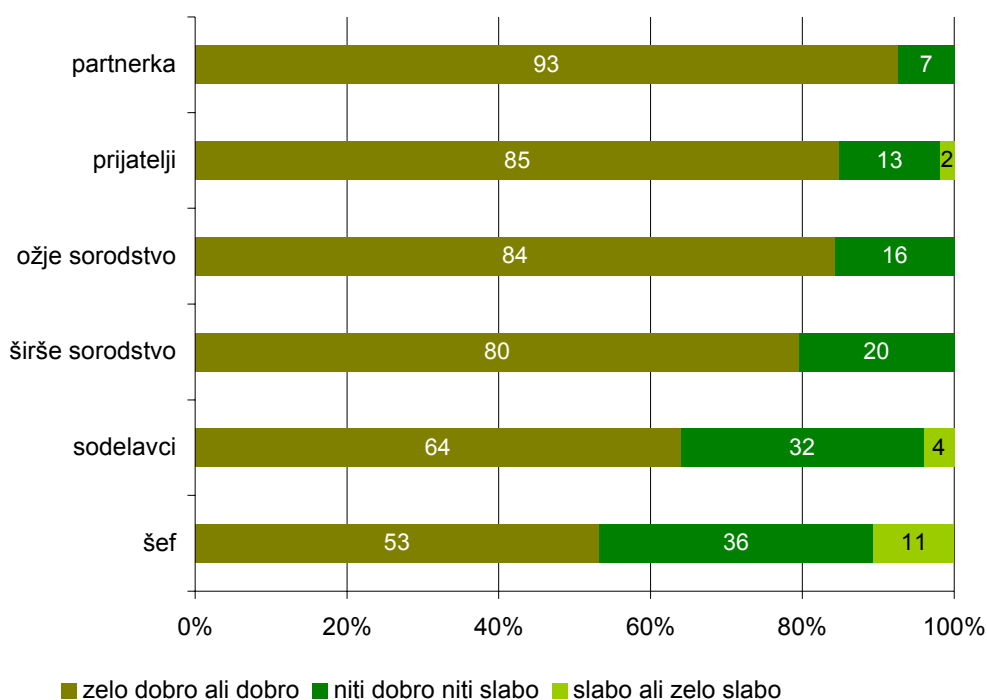
pa je kljub vsemu pozitiven podatek, saj lahko glede na najin vzorec zaključiva, da polovica delovnega okolja, v katerem so očetje, podpira in dobro sprejema to njihovo odločitev. Vendar pa je večji del očetov obrazložilo odločitev po takšni oceni z dejstvom, da so jim šef in delovna sredina to pravico sploh omogočili, kar kaže na nizko stopnjo pričakovane podpore delovnega okolja do njihove očetovske vloge.

Največ slabih ocen (slaba ali zelo slaba sprejetost) so očetje kljub temu namenili ravno reakcijam svojih šefov. Najmanj so se tako zdele odločitve za koriščenje očetovskega dopusta sprejemljive šefom (11 %) anketiranih očetov in tudi njihovim sodelavcem (4 %).

Zanimiv je tudi podatek, da je cca. ena tretjina očetov ocenila reakcijo svojih šefov in sodelavcev za niti dobro niti slabo.

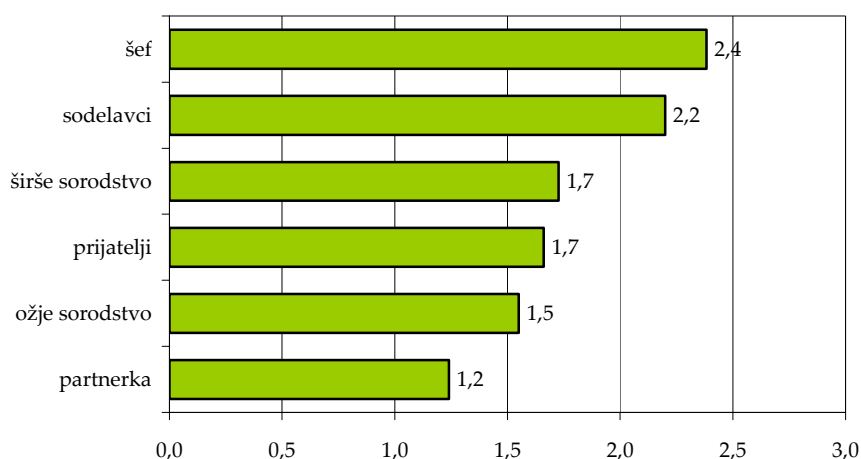
Najslabša možna ocen sprejetosti pri partnerkah ter ožjem in širšem sorodstvu je bila »niti dobro niti slabo«, kar kaže na dobro sprejemanje očetovskega dopusta znotraj socialne mreže posameznika. Najslabša ocena sprejetosti je pri prijateljih dosegla oceno slabo (2 %), medtem ko pri sodelavcih in šefu tudi »zelo slabo«, kot sva že zgoraj omenili (glej graf št. 10).

Graf 10: Odnos drugih pomembnih ljudi do koriščenja očetovskega dopusta

Če pogledava povprečno oceno anketiranih očetov do odnosa drugih ljudi do koriščenja očetovskega dopusta, lahko glede na najin vzorec grobo zaključiva, da je sprejetost dokaj dobra. Takšno oceno so očetje podali predvsem na podlagi manjših zahtev in pričakovanj do svojih bližnjih, okolice in službenega okolja (glej graf št. 11).

Graf 11: Odnos drugih pomembnih ljudi do koriščenja očetovskega dopusta – poprečna ocena

11.3.7 AKTIVNOSTI OČETOV V ČASU KORIŠČENJA 15-dnevnega PLAČANEGA OČETOVSKEGA DOPUSTA

Očetje so odgovarjali tudi na vprašanje, kakšna opravila in aktivnosti vezane, na skrb in nego novorojenčka, so opravljali v času koriščenja 15-dnevnega plačanega očetovskega dopusta.

Rezultati so pokazali, da so očetje najpogosteje **pestovali otroka**, in sicer so v 61 % ocenili, da v isti meri kot partnerka, v 37 % včasih in 2 % več kot partnerka.

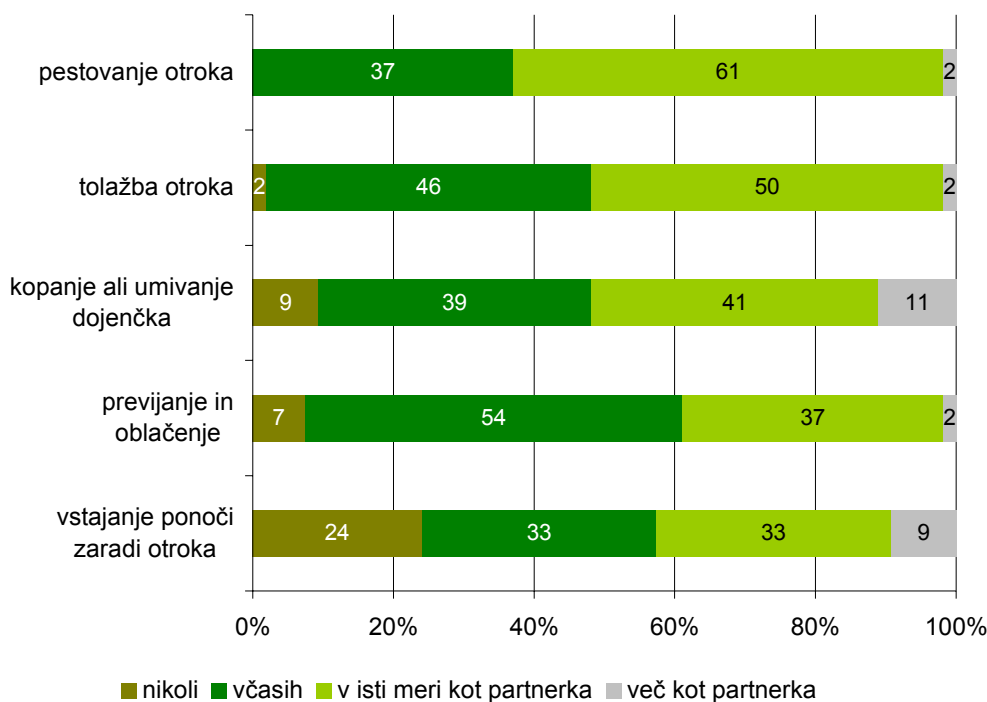
Druga najpogostejša aktivnost, ki so jo zabeležili očetje, je bila **tolažba otroka**. Očetje so novorojenčke tolažili v isti meri kot partnerka v 50 %, skoraj isti odstotek je pri odgovorih včasih (46 %), 2 % anketiranih očetov pa je odgovorilo, da ni nikoli tolažilo otroka oz. več kot partnerka.

Naslednja ocenjena aktivnost je bila **kopanje in umivanje dojenčka**. Podoben odstotek tako zaslediva pri odgovorih, da so to aktivnost izvajali v isti meri kot partnerka in včasih (cca. 40 %), medtem ko 9 % očetov tega ni izvajalo nikoli, ravno nasprotno pa je 11 % očetov to aktivnost izvajalo več kot partnerka.

Previjali in oblačili so očetje v večini včasih in sicer je 54 % očetov to izvajalo včasih, 37 % v isti meri kot partnerka, 2 % več kot partnerka in 7 % ni nikoli previjalo in oblačilo otroka. Presenetljiv je podatek, da največ očetov nikoli ni **vstajalo ponoči zaradi otroka**, in sicer 24 %, medtem ko sta deleža očetov, ki so to počeli včasih in v isti meri kot partnerka, ista (33 %). 9,3 % očetov, je ocenilo, da so to počeli v večji meri kot partnerka. Po intervjujih z očetmi sva prišli do dodatnih obrazložitvev in ugotovitev. Tisti očetje, ki so večkrat vstajali ponoči zaradi otroka, njihove partnerke niso dojile. Medtem pa so doječe matere večkrat same poskrbele za hranjenje otroka in s tem povezanega vstajanja ponoči. Čeprav naj bi bila odločitev za dojenje ali ne dojenje skupna, starševska odločitev, ki potrebuje podporo obeh staršev, je to področje tako še vedno v večji meri prepuščeno materam.

Med **druge aktivnosti**, ki so jih opravili v času očetovskega dopusta in za katere so v 63 % odgovorili, da so jih opravljali več kot partnerka, so očetje najpogosteje izpostavljali gospodinjska opravila (kuhanje, likanje, pranje), obiske pri zdravniku – pediatru, ukvarjanje s starejšim otrokom, vodenje gospodinjstva (glej graf št. 12).

Graf 12: Aktivnosti očetov v času koriščenja plačanega dela očetovskega dopusta

11.3.8 DELOVNO MESTO IN KORIŠČENJE OČETOVskega DOPUSTA

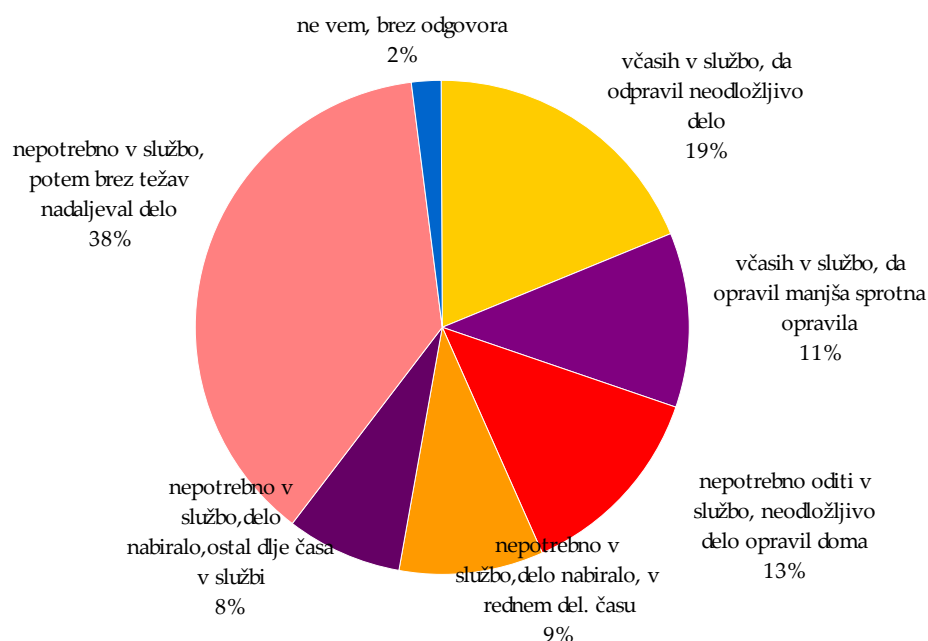
Glede na koriščenje očetovskega dopusta naju je zanimalo, kako očetje usklajujejo svoje službene obveznosti z odsotnostjo oz. kako pogosto se dogaja, da morajo tudi v času očetovskega dopusta opravljati delovne obveznosti.

Največ očetov (38 %) je odgovorilo, **da v času očetovskega dopusta niso odhajali v službo in tudi po vrnitvi z očetovskega dopusta niso imeli težav nadaljevati delo**, vendar je to le cca. ena tretjina. Ostali rezultati kažejo sledeče:

- 19 % očetov je v času očetovskega dopusta včasih odšlo v službo, da so opravili neodložljivo delo (nenapovedana nujna opravila, neodložljivi sestanki, nujna službena pot, rok za oddajo poročila idr.);
- 13 % očetov v času očetovskega dopusta ni bilo potrebno hoditi v službo, saj so neodložljivo delo lahko opravili doma (preko računalnika, elektronske pošte, telefona ipd.);
- 11 % očetov je odgovorilo, da so v času očetovskega dopusta odšli na delo, da so opravili manjša sprotne opravila (pregled prispele pošte, telefonski pogovori ipd.);
- 9 % očetov je navedlo, da jim v času očetovskega dopusta ni bilo potrebno odhajati v službo, vendar se je delo nabralo. Kljub temu so po koriščenju očetovskega dopusta uspeli delo opraviti v rednem delovnem času;
- skoraj istemu deležu očetov, 8 %, pa v času očetovskega dopusta ni bilo potrebno, odhajati v službo, vendar se je delo nabiralo, zato so po očetovskem dopustu pogosto ostajali v službi dlje časa;
- 2 % anketiranih očetov pa se ni moglo odločiti za katerikoli zgoraj naveden odgovor (glej graf št. 13).

Rezultati ankete kažejo, da so bili očetje zaradi službenih obveznosti omejeni pri izvajanju svoje očetovske vloge – predvsem se ji niso mogli povsem posvetiti, saj so nekaj časa vseeno namenili drugim obveznostim, saj drugače, po njihovih besedah, ni šlo.

Graf 13: Opravljanje delovnih obveznosti v času očetovskega dopusta

11.3.9 MNENJE O NEPLAČANEM OČETOVSKEM DOPUSTU IN MOŽNOSTIH KORIŠČENJA DOPUSTA ZA NEGO IN VARSTVO OTROKA

Sodelujoči očetje so odgovarjali tudi na vprašanje, vezano na koriščenje »drugega dela« očetovskega dopusta, tj. preostalih 75 dni neplačanega očetovskega dopusta, ki pa se lahko izkoristi do otrokovega 8 leta starosti in za katere mu država zagotavlja plačilo prispevkov za socialno varnost od minimalne plače.

9. februarja 2006 so na spletnih straneh Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve (<http://www.gov.si/mddsz/>) objavili novico za javnost, da je Vlada republike Slovenije določila besedilo predloga Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o starševskem varstvu in družinskih prejemkih in ga posredovala Državnemu zboru RS v sprejem po skrajšanem postopku. Spremembe zakona so bile vezane tudi na koriščenje že uveljavljene pravice do očetovskega dopusta. Predlog je med drugim uvajal nekoliko drugačen način koriščenja plačanega očetovskega dopusta – oče naj bi po novem izrabil očetovski dopust do dopolnjenega šestega meseca otrokove starosti v trajanju najmanj 15 dni v obliki polne odsotnosti z dela (sedaj veljavna ureditev pa določa, da mora plačani očetovski dopust

izkoristiti do konca porodniškega dopusta matere, ki traja 105 dni, mati pa ga nastopi 28 dni pred predvidenim datumom poroda); oče nima pravice do izrabe tega dela dopusta, če koristi porodniški dopust; pravica do očetovskega dopusta pa se po predlogu zakona lahko prenese samo do 3. leta starosti otroka, ne pa do osmega leta starosti, kot je to urejeno v veljavnem zakonu. Obrazložitev tovrstnih zakonskih sprememb je bila podana s strani Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve z mnenjem, da otrok potrebuje zlasti v prvih treh letih starosti posebno nego, varstvo in skrb, zato se največ 75 dni po predlogu zakona lahko prenese in izrabi samo do otrokovega 3. leta starosti. Predlog je uvažal tudi spremembo pri delu dopusta za nego in varstvo otroka, ki se v trajanju največ 75 dni sedaj lahko prenese in izrabi najdalj do 8. leta starosti otroka.

Po podanih predlogih lahko ugotoviva, da so zakonodajalci in strokovnjaki na podlagi določenih statističnih podatkov in strokovnih mnenj, pravico očetovskega dopusta po eni strani spodbudili in razširili, po drugi strani pa zakonsko regulirali – koriščenje zgolj do tretjega let starosti. Po navedbah Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve (<http://www.gov.si/mddsz/>, 9. februar 2006) je cilj sprememb Zakona o spremembah in dopolnitvah zakona o starševskem varstvu in družinskih prejemkih **uvesti nove pravice oz. nekoliko razširiti že obstoječe pravice**, s ciljem izboljšati razmere za oblikovanje in razvoj družin ter povečanje rodnosti.

Po najinih izkušnjah in glede na opravljene intervjuje z očeti, ki so že koristili očetovski dopust, pa so njihove formalne odločitve za neplačan del očetovskega dopusta povezane ravno z možnostjo koriščenja očetovskega dopusta do takšne otrokove starosti – do 8. leta. V tem času bi se lahko, po njihovih besedah, finančno stanje, ki jim drugače onemogoča koriščenje le-tega, lahko spremenilo, izboljšalo, lahko bi kaj privarčevali ali pa bi v primeru težke bolezni otroka kljub finančnim omejitvam imeli možnost izbire in s tem povezane aktivne skrbi za otroka.

V **najini raziskavi** o koriščenju neplačanega dela očetovskega dopusta (75 dni) so imeli očetje možnost izbirati med sledečimi odgovori:

- da, skoraj zagotovo,
- da, po potrebi,
- ne, ne bo potrebno,
- ne, ker je to neplačan dopust,

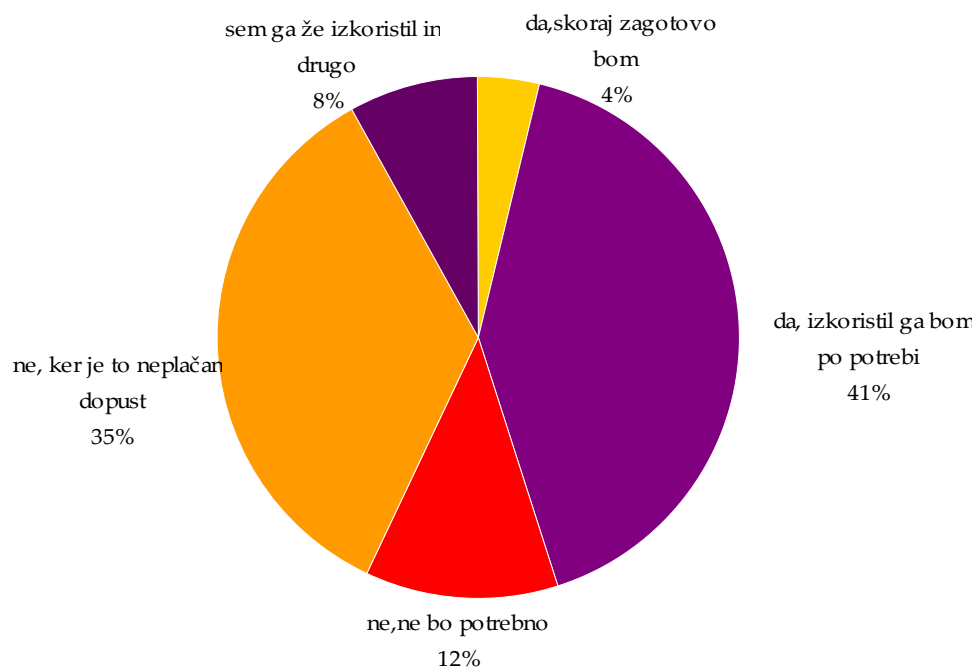
- sem ga vzel,
- drugo – napišite.

Tako je 41 % anketiranih očetov odgovorilo, da ga bodo koristili po potrebi, vendar pa je le malo manjši delež očetov (35 %) izjavilo, da ga ne bodo izkoristili, ker je to neplačan dopust. 12 % jih je zatrdilo, da to ne bo potrebno, in 8 % da so ga že izkoristili oz. so podali odgovor pod možnost drugo. V tej rubriki so očetje zapisali, da:

- *»si ga zaradi preobilice dela ne more vzeti«;*
- *»ni osnovnih pogojev, še plačanega se ne spleča«;*
- *»ne, še ni bilo možnosti«.*

Le 4 % očetov je izjavilo, da ga bodo skoraj zagotovo koristili (glej graf št. 14).

Graf 14: Razmišljanje o koriščenju neplačanega dela očetovskega dopusta

Glede na podane rezultate v najinem vzorcu lahko v grobem zaključiva, da želijo očetje to pravico obdržati, čeprav je v resnici nimajo namena izvesti in izkoristiti. Ravno ta možnost, da v kolikor bi se tej pravici že v naprej odpovedali, saj je naknadno ne morejo uveljavljati, nama onemogoča, da bi pridobili natančne in točne podatke o nadaljnjem, dejanskem koriščenju. V tem primeru se ta del očetovskega dopusta, kot ukrep spodbujanja očetovske vloge, dejansko izvaja zgolj kot zakonska možnost, ki pa v dejanskem življenju ne zmore oživeti. Intervjuvani očetje so dodatno izpostavljali finančni vidik koriščenja in možnost

koriščenja ob upadu dohodka. Kot edino možnost in smiselnost koriščenja so videli v primeru bolezni otroka in izrednih življenjskih razmerah ali izjemnih finančnih ugodnostih, da bi si to lahko omogočili.

Na najino vprašanje glede koriščenja **DOPUST-A ZA NEGO IN VARSTVO OTROKA**, ki si ga starša lahko razdelita, so imeli očetje podane naslednje možne odgovore:

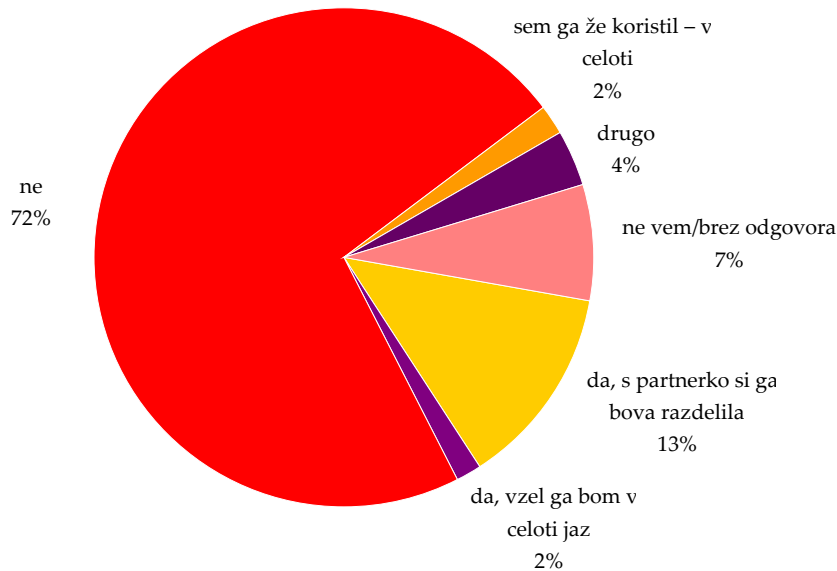
- da, s partnerko si ga bova razdelila;
- da, vzel ga bom v celoti jaz;
- ne;
- sem ga že koristil – v celoti;
- sem ga že koristil – s partnerko sva si ga razdelila;
- drugo – napišite.

Kar 72 % anketiranih očetov je odgovorilo, da ga ne bodo koristili. 13 % jih je izjavilo, da si ga bosta s partnerko razdelila, le v 4 % pa se je izkazalo, da so ga vzeli v celoti oz. so ga že izkoristili. Pri odgovorih drugo in ne vem, kar je odgovorilo 11 % vseh anketiranih očetov, pa so podani odgovori v smislu:

- *»vzela ga je v celoti partnerka«;*
- *»koristi ga partnerka« (glej graf št. 15)*

Kljub izraženi želji po aktivnejšem očetovanju so očetje dodatno izjavili, *da tovrstni dopust bolj pripada materi; da jim partnerke ne dopustijo te možnosti izbire, sami pa si tega tudi ne vzamejo; da jim delovne obveznosti tega ne omogočajo; manjši finančni prihodek.*

Graf 15: Razmišljanje o koriščenju dopusta za nego in varstvo otroka

11.4 UGOTOVITVE KVALITATIVNEGA DELA

11.4.1 INDIVIDUALNA MNENJA O OČETOVSKEM DOPUSTU GLEDE NA IZKUŠNJE KORIŠČENJA

Po koncu ankete sva očete povprašali še po njihovem individualnem mnenju, doživljanju po koriščenju očetovskega dopusta. Naredili sva dodaten polstrukturiran intervju. Možnosti odgovorov so bile odprte, zato so nekateri očetje odkrito spregovorili o doživljanju le-tega. Sedem intervjuvanih očetov (od 54 očetov, ki sva jih anketirali) je bilo pripravljenih širše odgovoriti na odprta vprašanja, vezana na očetovski dopust.

Očetom sva postavili naslednji vprašanji:

- Kaj bi svetovali očetom, ki še niso izkoristili očetovskega dopusta?
- Kakšni so vaši predlogi za izboljšavo očetovskega dopusta?

Večina očetov se je v intervjuju opredelila zgolj na splošno, pozitivno mnenje in priporočilo bodočim očetom:

- *»lepo je biti oče in imeti možnost čim več časa preživeti z otrokom ter tako posredno pomagati tudi partnerki«;*
- *»fino, da država vsaj na nekem področju olajšuje v zvezi z otroki«;*
- *»menim, da je v veliko pomoč partnerki, očetu pa omogoča prebiti dragoceni čas že ob rojstvu otroka«;*
- *»oče naj vzame očetovski dopust, saj mu ta pripada ne glede na nasprotovanje delodajalca, ker je to najlepši trenutek, ko si z novorojenčkom. Pomoč pri negi je pa seveda zelo dobrodošla in to partnerka zelo potrebuje«;*
- *»očetje, izkoristite to priložnost, ki nam je dana v prvih trenutkih otrokovega življenja«*
- *»priporočam ga vsem očkom«;*
- *»vse očete bi prosil, naj izkoristijo očetovski dopust (če jim šefi omogočajo), hvaležni bodo otroci in žena«.*

Kljub v večini dobrim izkušnjam pa so bili očetje vseeno kritični do samega ukrepa in zakonski regulativi le-tega. Predvsem so poudarjali, da je število plačanih dni očetovskega dopusta premalo. Za oblikovanje očetovske identitete lahko rečeva, da je 15 koledarskih dni oz. 11 delovnih odločno premalo. Lahko pa je en korak, en uvid in doprinos države do posameznika pri oblikovanju očetovske identitete.

Intervjujani očetje so tako podali tudi nekaj predlogov:

- *»lahko bi bil daljši«;*
- *»lahko bi ga bilo še malo več, če je otrok rojen s carskim rezom, da mati lahko bolj okreva po operaciji in kakšen dan bolj spočije«;*
- *»lahko bi trajal več dni – plačan del dopusta«;*
- *»lahko bi bil bolje plačan (prevoz, prehrana)«;*
- *»potrebno bi bilo spremeniti zakon in 75 dni neplačanega očetovskega dopusta spremeniti v plačanega«;*
- *»tudi očetje bi morali biti doma ves čas (12 mesecev)«;*
- *»zakonodajalec bi moral dati fiksno število dni za očetovski dopust, t npr. 30 dni plačanega, neprenosljivega dopusta«.*

Vsekakor bi lahko neprenosljiv, plačan del očetovskega dopusta, npr. 30 dni, kot je predlagal eden izmed očetov, prispeval k novemu participativnem starševstvu in dodajanju aktivne vloge očeta. Na individualni ravni so očetje pokazali, da se stvari lahko spreminjajo, vendar je

zato potrebna tudi ustrezna družbena klima – delodajalci, fleksibilnost trga, delovnih mest, infrastrukture ... skratka vse, kar vpliva na družinsko življenje in ga lahko podpre in olajša. Kot kritiko in zahtevo pa so očetje izpostavljali prav tako dolžino očetovskega dopusta in dodatno:

- *»nadomestilo ne bi smelo biti omejeno«;*
- *»preveč birokracije okrog pridobitve očetovskega dopusta«.*

Eden izmed očetov pa je celo izjavil, da je *»15 dni preveč, 7 dni bi bilo čisto OK«*, kar je opravičeval z možnostjo dodatne pomoči socialne mreže – stari starši. Spet drugi je podal predlog, da *»naj bi očetovski dopust oče koristil takoj ko pride partnerka domov. Problem pa je, če je v službi gneča in ga dobiš šele čisto na koncu, ko je partnerka že iz hujše krize«*. Ta odgovor očeta kaže na njegov uvid in skrb porazdelitve dela med njim in partnerko, ki ni usmerjen zgolj na relacijo z otrokom.

Očetje so se tekom pogovora usmerjali tudi na omejeno višino očetovskega nadomestila oz. težave in izboljšave vidijo v naslednjih predlogih:

- možnost večjega sodelovanja in pomoči pri dogovarjanju z delodajalcem glede koriščenja očetovskega dopusta s strani CSD, MDDSZ, sindikata;
- možnost priznanja očetovstva pri strokovni delavki na CSD, ki ureja očetovski dopust, ne glede na uradne ure;
- možnost koriščenja očetovskega odpusta tudi če si brezposeln ali študent;
- možnost koriščenja 15-dnevnega očetovskega dopusta tudi v primeru, da oče koristi porodniški dopust za očete.

11.5 ANALIZA METODOLOŠKEGA DELA

V okviru metodološkega dela sva si zastavili naslednje hipoteze:

H1: V Sloveniji se fenomen novega očetovstva in očetovanja kot aktivnega udejstvovanja očetov v družinskem življenju še ni uveljavil.

H2: Družinska politika z ukrepom očetovskega dopusta ne spodbuja zadostno razvoja fenomena novega očetovstva oz. aktivnejšega očetovanja.

H3: Koriščenje očetovskega dopusta je pragmatično. Očetje čas tega dopusta pogosto koristijo zaradi drugih opravil in ne primarno za nego in varstvo otroka.

K H1: V preteklosti in glede na socialno zgodovino lahko rečeva, da so prevladovali različni stereotipi o tem, kakšna naj bi bila vloga očeta v družini. Mnenje, ki je najbolj prevladovalo in je ponekod še vedno prisotno, je vloga očeta kot hranilca družine in njegova aktivna vloga v povezavi z javnim delom. Vloga matere pa je bila vezana na nego in vzgojo otrok oz. na zasebno sfero. Fenomen novega očetovstva je še posebej pomemben v obdobju, ko je to aktualno politično vprašanje in ko se zakonske pobude in spremembe vežejo na uveljavitev aktivnejše očetovske vloge (možnost izkoriščanja očetovskega dopusta in dopusta za nego in varstvo otroka).

Po rezultatih najine raziskave se očetje aktivno vključujejo v družinsko življenje že v času nosečnosti, s tem ko hodijo skupaj s partnerko na ginekološke preglede, prebirajo literaturo, obiskujejo šolo za starše, nakupujejo stvari za novorojenca in pripravljajo prostor zanj. Zakonodajalec je z Zakonom o starševskem varstvu in družinskih prejemkih očetom omogočil izkoriščanje očetovskega dopusta, s čimer se očetje še bolj aktivno vključujejo v nego in vzgojo otrok že v samem začetku. Glede na dejstvo, da je dolžina očetovskega dopusta omejena na 15 koledarskih dni plačanega dopusta, 75 koledarskih dni očetovskega dopusta pa je neplačanih, se njihovo aktivno udejstvovanje s koncem očetovskega dopusta zmanjša.

V Sloveniji se je fenomen novega očetovstva začel uveljavljati z zakonsko dano možnostjo, da lahko očetje izkoristijo očetovski dopust, kljub temu pa je potrebno še graditi na njihovi očetovski identiteti in prilagoditvi delodajalcev in celotne družbe na aktivno očetovanje in enakopravno prispevanje obeh staršev k negi in vzgoji otroka in celotnem družinskem življenju.

K H2: Družinska politika na področju starševskega varstva se je v smeri aktivnega očetovstva šele začela razvijati z uzakonitvijo in možnostjo koriščenja očetovskega dopusta za očete in s tem, ko dopust za nego in varstvo otroka ni več izvirna pravica matere. Glede na dejstvo, da so se te zakonske spremembe začele dogajati šele v zadnjih nekaj letih, lahko optimistično pričakujemo, da se bodo pozitivne spremembe pokazale čez nekaj časa in predvsem, ko bodo novo identiteto očetje vzeli za svojo ter jo bo kot tako sprejela tudi družba – s tem misliva predvsem na delodajalce, matere in širšo družbeno okolico. Ne moreva trditi, da družinska

politika z ukrepom očetovskega dopusta ne spodbuja razvoj novega očetovstva, ampak lahko podava mnenje, glede na najino raziskavo, da je čas od uveljavitve tega ukrepa prekratek za splošne ugotovitve.

K H3: Rezultati najine raziskave so potrdili, da očetje veliko časa namenijo negi in varstvu otroka, prav tako pa del svojega časa namenijo za opravljanje drugih opravil, npr. gospodinjskih opravil, kot so likanje, pranje, kuhanje, obiski pri zdravniku, pediatru, ukvarjanje s starejšim otrokom in vodenje gospodinjstva. To ne pomeni, da je njihova aktivna vloga očeta zmanjšana, ampak da si dejavnosti mati in oče porazdelita, kar pomeni razdelitev družinskih opravil.

Najino razumevanje očetovskega dopusta, ki so ga očetje, ki so izkoristili očetovski dopust tudi potrdili, je, da očetje svojo aktivno vlogo očeta in očetovsko identiteto doživljajo tako pri vzgoji, negi in oskrbi otroka kot tudi pri opravljanju ostalih opravil.

12 KJE SO OVIRE AKTIVNEGA OČETOVANJA PRI NAS

Vprašanje o aktivnem očetu, ki ni le preskrbljevalec družine, lahko umestimo že v 19. stoletje, vendar pa se glede na umestitev moderne družine ni uveljavil na način enakopravnega deleža med staršema.

O fenomenu novega očetovstva se je začelo intenzivneje razpravljati v osemdesetih letih prejšnjega stoletja, vendar pa so se aktivnosti v Sloveniji v tej smeri začele dogajati šele malo pred tem, ko je stopil v veljavo nov Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (leta 2002), ki je očetom uzakonil več možnosti za aktivno sodelovanje in udejstvovanje pri negi in varstvu otrok.

Tako lahko potrdiva osnovno tezo, ki sva jo podali v uvodu najine naloge, in sicer, da se v Sloveniji fenomen novega očetovstva šele oblikuje. Kot nasprotni primer sva opisali švedski model očetovskega dopusta, ki je na Švedskem uzakonjen od leta 1974, ko je zakonodajalec švedskim očetom omogočil koriščenje plačanega očetovskega dopusta, ki je bila predvsem izraz pravice do enakopravnosti očeta in matere ter je pripomogel k dejanskemu aktivnemu očetovanju in participativnem starševstvu.

Z uzakonjenjem očetovskega dopusta in možnostjo izkoriščanja dopusta za nego in varstvo otroka se je slovenskim očetom ponudila možnost večje participacije pri negi in vzgoji otroka. Prav tako se je s tem pokazala možnost enakopravnejše delitve dela znotraj družinskega življenja in aktiven prispevek v zasebnem, družinskem življenju tako matere kot očeta.

Pa vendar, kje so torej ovire, ki zavirajo aktivno očetovstvo pri nas?

Prepoznali sva dve vrsti ovir, in sicer ovire v politiki in ovire, na katere starši naletijo v vsakdanjem družinskem življenju.

12.1 OVIRE V POLITIKI

Politika, ki je umeščena v družinsko življenje pri nas, ni usklajena, zato zmanjšuje možnosti, da bi se očetje še bolj vključevali v nego in vzgojo otroka, saj je iz rezultatov najine raziskave razvidno, da očetje kljub zakonskim možnostim ne izrabijo toliko dopusta, kolikor bi ga po

zakonu lahko. S tem misliva predvsem dopust za nego in varstvo otroka ter neplačan očetovski dopust.

Družinska politika v Sloveniji je v zadnjem času očetom sicer naklonjena, s tem misliva na:

- možnost izkoriščanja očetovskega dopusta, ki ga lahko očetje izkoristijo do tretjega leta otrokove starosti;
- dopust za nego in varstvo otroka je izvorna pravica obeh staršev in ga tako lahko izkoristi tudi oče;
- možnost izkoriščanja pravice do plačila prispevkov v času dela s krajšim delovnim časom.

Ne glede na to pa za očete določene zakonske možnosti ne pomenijo pravice, ampak predvsem ovire. 41 % očetov iz vzorca 54 očetov iz najine raziskave je odgovorilo, da bodo neplačan očetovski dopust koristili po potrebi, vendar pa je le malo manjši delež očetov (35 %) izjavilo, da ga ne bodo izkoristili. Razlogi, ki so jih navedli, za nekorisčenje neplačanega očetovskega dopusta, so:

- da država v času neplačanega očetovskega dopusta zagotavlja samo plačilo prispevkov od minimalne plače, nadomestila pa ne;
- prispevki so plačani samo od minimalne plače in ne od dejanske.

V okviru vprašanja o koriščenju neplačanega dela očetovskega dopusta je eden izmed očetov pod drugo navedel: »Ni osnovnih pogojev, še plačanega se ne splača«. Drugo mnenje očeta, ki se nama zdi zelo zanimivo, pa je: »Zakonodajalec bi moral dati fiksno število dni za očetovski dopust, npr. 30 dni plačanega, neprenosljivega dopusta.« Iz tovrstne izjave je razvidno, da si očetje želijo večje število dni plačanega očetovskega dopusta in za vse te dni enako plačilo nadomestila.

Glede na rezultate iz najine raziskave, ki se nanašajo na koriščenje neplačanega očetovskega dopusta, lahko zaključiva, da se očetje kljub vsemu odločajo za neplačan očetovski dopust, čeprav ga ne nameravajo izkoristiti. Razlog je iskati v tem, da če se ob uveljavljanju očetovskega dopusta ne odločijo za možnost izkoriščanja neplačanega očetovskega dopusta, te pravice naknadno ne morejo uveljavljati. Tako je statistično gledano vidno, kot da bodo očetje to možnost izkoristili, kljub že predhodno danem dejstvu, da tega nimajo namena – kot sva že zgoraj opredelili, je največja ovira ravno v plačilu nadomestila.

Po statističnih podatkih Statističnega urada RS moški še vedno, v povprečju, zaslužijo več kot ženske, zaradi česar se starša v večini odločita, da koristi starševski dopust mati, ker je za družino iz finančnega vidika le to bolj ugodno. To lahko potrdiva tudi po podatkih iz najine raziskave in ugotovitev saj so očetje poudarjali, da nadomestilo ne bi smelo biti omejeno; da bi lahko bilo bolje plačano, da bi lahko trajal več dni, da bi neplačan del očetovskega dopusta moral biti plačan ...

12.2 OVIRE V VSAKDANJEM DRUŽINSKEM ŽIVLJENJU IN ŠIRŠI OKOLICI

Na aktivno očetovanje vplivajo tako zunanji kot notranji dejavniki.

Med najpogosteje navedenimi razlogi v raziskavi, da se očetje ne odločijo za koriščenje očetovskega dopusta, so:

- ker imajo službo, ki jim to ne omogoča (75 %);
- ker šef ne dovoli ali ima pripombe (55,8 %);
- ker ne vedo zanj (51,9 %);
- ker a ne potrebujejo – partnerki pomagajo sorodniki (46,2 %).

Kot je razvidno iz zgoraj omenjenih podatkov, je največ ovir za nekoriščenje očetovskega dopusta prav v zunanjih dejavnikih, kar je povezano s trgom delovne sile in delovnim okoljem.

Največ slabih ocen (slaba ali zelo slaba sprejetost) so očetje namenili reakcijam šefov. Najmanj so se tako zdele odločitve za koriščenje očetovskega dopusta sprejemljive šefom anketiranih očetov in tudi njihovim sodelavcem. Prav tako so bili očetje zaradi službenih obveznostih omejeni pri izvajanju svoje očetovske vloge, se ji niso mogli v celoti posvetiti, saj so nekaj časa vseeno namenili drugim obveznostim. Kljub zakonskim možnostim tako delovno okolje še ni dovolj stimulatивно in spodbudno za aktivnejše vključevanje očetov v družinsko življenje. Najin predlog bi bil, da bi bilo potrebno delodajalce vzpodbujati in ozaveščati o dejstvu, da je delavec tudi oče, pomenu vloge očeta v družini in koriščenju očetovskega dopusta kot dejstvu.

Visok odstotek vplivanja na odločitev očetov pa imajo tudi družinske mreže, ki delujejo kot nekak zaviralni dejavnik. Sicer nudijo pomoč, a gre večinoma za ženske mreže, ki ne prispevajo k spodbujanju vključevanja moških, ampak aktivno očetovanje še zavirajo.

Kljub izraženi želji po aktivnejšem očetovanju so anketirani očetje dodatno izjavili:

- »da tovrstni dopust bolj pripadajo materi«;
- »da jim partnerke ne dopustijo te možnosti izbire, sami pa si tega tudi ne vzamejo«.

Ti odgovori kažejo na še vedno zakoreninjene tradicionalne vzorce delitve dela, kljub nekim premikom v vrednotah. Opaziti pa je tudi zdrs v tradicionalno delitev dela po očetovskem dopustu, kar pomeni, da očetje kljub takratnem aktivnemu vključevanju večino dela zopet prepustijo partnerki. Nekateri očetje še vedno dojemajo delitev dela v družini kot asistenco partnerki, ne pa kot enakovredno delitev vseh opravil v družini (nega otroka, gospodinjska opravila, čustveni del, skrbstveno delo ...).

13 NAJINI PREDLOGI ZA SPODBUJANJE NOVEGA OČETOVSTVA V SLOVENIJI

Glede na mlado zakonsko regulativo na področju starševskega varstva v Sloveniji meniva, da potrebujemo dodatno spodbudo s strani zakonodajalca, delodajalcev, samih staršev in širše družbene okolice.

Predlagava naslednje ukrepe:

- očetovski dopust bi moral biti v celoti plačan, torej vseh 90 koledarskih dni, kar bi vzpodbudilo večino očetov, da bi ga dejansko izkoristili. Trenutna ureditev omogoča izkoriščanje neplačanega dopusta, predvsem samostojnim podjetnikom in kmetom, ki jih nihče ne nadzira;
- vzpostavljen bi moral biti sistem nadzora s strani države nad izkoriščanjem očetovskega dopusta z namenom, da bi očetje dejansko izkoristili tako očetovski kot tudi starševski dopust v namen vzgoje in nege otroka (aktivno očetovstvo);
- s spremembo zakona o starševskem varstvu in družinskih prejemkih v letu 2006 je zakonodajalec skrajšal obdobje koriščenja neplačanega očetovskega dopusta iz 8 let otrokove starosti na do treh let. S tem so zmanjšali možnosti aktivnega očetovanja tudi v kasnejšem starostnem obdobju otroka. Najin predlog je, da bi lahko očetovski dopust očetje izkoristili do 8 leta otrokove starosti;
- višina nadomestila v času očetovskega dopusta in dopusta za nego in varstvo otroka ne bi smela biti omejena na dvainpolkratnik povprečne mesečne plače v Sloveniji, saj je to za nekatere očete omejitev, da ne izkoristijo niti plačanega očetovske dopusta, kaj šele, da bi izkoristili 260 koledarskih dni dopust za nego in varstvo otroka;
- potrebno bi bilo povezati in uskladiti vse zakone, ki se vežejo na družinsko življenje in starševsko varstvo;
- družinska politika bi morala biti usmerjena v aktivno očetovstvo in ga podpirati;

- predlogi družinske politike bi morali vsebovati tudi konkretne mehanizme, s katerimi bi bilo usklajevanje družinskega in poklicnega življenja mogoče;
- delodajalci bi morali v moških delavcih prepoznati tudi njihovo vlogo očeta in njihov delež pri skrbi za družino, ki ne temelji le na finančnem delu ter ga podpirati;
- informiranje delodajalcev o pomembnosti vloge očeta ter oblikovati v okviru delodajalčeve politike možnosti za boljše in lažje usklajevanje družinskega in delovnega okolja;
- potrebno bi bilo vzpodbuditi delodajalce, da bi imeli očetje manj težav pri izkoriščanju, tako očetovskega dopusta kot tudi dopusta za nego in varstvo otroka, in sicer z dodatnimi ukrepi na področju sofinanciranja. Delodajalcem bi lahko v času odsotnosti delavca zaradi koriščenja starševskega dopusta država pomagala pri financiranju novega delavca in mu recimo »sofinancirala« plačevanje prispevkov za »novega« delavca;
- osveščanje javnosti. S posebnimi propagandnimi akcijami bi lahko ozaveščali javnost, kaj pomeni prisotnost očeta ob otroku;
- potrebno bi bilo preoblikovati kurikulum v vrtcih in šolah, kjer bi izpostavili pomembnost tako vloge očeta kot matere, vendar v enakopravnem smislu in ne v obliki stereotipnih vzorcev. Poudariti bi bilo potrebno vlogo posameznika v družini ne glede na spol;
- vzpostaviti bi bilo potrebno sistem obveznega izobraževanja za starše, ki bi spodbujal k enakopravni delitvi skrbi za otroka med materjo in očetom ter prav tako k participativnem starševstvu. S tovrstnimi izobraževanji bi lahko že v primarni socializaciji otrok prispevali k prepoznavanju načela enakosti v družini;
- vzpostavitev sistema otroškega varstva, ki bi zajemal različne oblike varstva otrok od konca starševskega dopusta naprej, ki bi bilo prilagodljivo delovnemu urniku staršev ter finančno ugodnejše.

To je nekaj najinih predlogov, s katerimi bi omogočili, da bi se očetje aktivneje vključevali v družinsko življenje in prevzeli svoj del odgovornosti in bremen, ki ga trenutno še vedno v večini nosijo ženske. Prav tako bi očetovo aktivno vključevanje v družinsko življenje pomenilo velik doprinos za prihodnost v odnosu z otrokom ter na celotno družinsko življenje.

14 SKLEPNE MISLI

Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve si, po njihovih besedah, prizadeva, da bi okrepilo vlogo družine, zagotovilo lažje usklajevanje poklicnega in družinskega življenja in okrepilo vlogo očeta v družini. To vprašanje je vse bolj politično in tudi v širši okolici vse bolj aktualno.

K temu bi lahko dodali, da bi država in družba morali ustvarjati in uveljaviti pogoje za kakovostnejše življenje družin.

Kljub dobri ureditvi področja starševskega varstva in družinskih prejemkov - starševskega dopusta v Sloveniji - predvsem z vidika zagotavljanja 100% nadomestila s strani države v času koriščenja starševskega dopusta, v kar vštevamo porodniški dopust, posvojiteljski dopust, dopust za varstvo in nego otroka in očetovski dopust ter v času trajanja (dolžine) starševskega varstva, s tem ne moreva biti zadovoljni, dokler se dejansko ne bo uveljavila enakost med spoloma. Le na takšen način bo resnično prišlo do enakega participiranja obeh staršev.

Za zaključek torej misel, ali je očetovski dopust dejansko pripomogel k novemu očetovstvu ali je pravica do očetovskega dopusta, kot izvorna pravica očetov in ena izmed pravic, ki jih ureja Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih, le zakonski konstrukt zakonodajalca?

To je vprašanje, ki se je kot rdeča nit pojavljalo skozi celotno nalogo in nama dalo vedno znova nove izzive in vprašanja.

Najino mnenje je, da je novo očetovstvo še vedno v razvoju. S pravico do očetovskega dopusta se je v Sloveniji začela razvijati nova identiteta očetov, vendar razvoj še zdaleč ni dosegel tiste stopnje, s katero bi lahko bili zadovoljni. Dejstvo je, da so s to novo pravico nekateri očetje doma vsaj 15 koledarskih dni in v tem času, nekateri bolj in drugi manj, aktivno sodelujejo pri negi in vzgoji otroka. Tako je iz najine raziskave razvidno, da so očetje v času koriščenja 15-dnevnega plačanega očetovskega dopusta najpogosteje pestovali otroka, druga najpogostejša aktivnost je bila tolažba otroka, potem kopanje in umivanje dojenčka in previjanje in oblačenje. To so počeli v isti meri kot partnerka. Presenetljiv pa je podatek, da

največ očetov nikoli ni vstajalo ponoči zaradi otroka. Med druge aktivnosti, ki so jih opravljali v času očetovskega dopusta in za katere so odgovorili, da so jih opravljali več kot partnerka, so najpogosteje izpostavili gospodinjska opravila, obiske pri zdravniku, ukvarjanje s starejšim otrokom in vodenje gospodinjstva.

Prav tako je očetovski dopust pripomogel k večjemu vključevanju očetov v družinsko življenje in delno tudi k spremembi miselnosti v družbi. Zdaj ni takoj samoumevno, da je z dojenčkom le mati, ker edino ona zna in zato ker doji, ampak postaja počasi samoumevno tudi to, da je oče prvih 15 dni doma s partnerko in se aktivno vključuje v oskrbo in razvoj novorojenčka. Naslednji korak je torej izkoriščanje tudi preostanka očetovskega dopusta ter izkoriščanje dopusta za nego in varstvo otroka s strani očetov. 72 % anketiranih očetov v najini raziskavi je odgovorilo, da ne bodo koristili dopusta za nego in varstvo otroka, 13 % je izjavilo, da si ga bosta s partnerko razdelila, le v 4 % pa se je izkazalo, da so ga v celoti izkoristili očetje.

Kot sva že napisali, je problem družinske politike v Sloveniji predvsem v neskladju zakonov, ki opredeljujejo družino in družinsko življenje. Zakoni bi se morali povezovati, namesto tega pa se izključujejo (Zakon o delovnih razmerjih, Zakon o starševskem varstvu in družinskih razmerjih, Zakon o uresničevanju načela enakega obravnavanja, Zakon o enakih možnostih žensk in moških, Nacionalni program za enake možnosti žensk in moških (2005-2013)). S tega stališča je težko govoriti o tem, da je družinska politika pripomogla k temu, da starši lažje premostijo razkorak med družinskim življenjem in med kariero oziroma poklicnim življenjem.

Zakon o delovnih razmerjih delodajalcem sicer nalaga, da morajo staršem omogočiti izkoriščanje starševskega dopusta, vendar temu v praksi marsikdaj ni tako.

Očetovski dopust je bil dobro vpeljan in v končni fazi tudi sprejet s strani delodajalcev, ki so v tem procesu zelo pomembni, kot tudi s strani družbe. Še vedno pa se zgodi, da imajo očetje težave, ko obvestijo delodajalca o tem, da bi želeli izkoristiti očetovski dopust.

Pomembna neizkoriščena pravica je tudi dopust za nego in varstvo otroka (260 dni), ki je pravica obeh staršev, tako očeta kot mame. Ta pravica je z Zakonom o starševskem varstvu in družinskih prejemkih odslej, ne le izvirna pravica matere, ampak je pravica obeh staršev in jo lahko izkoristita oba. Vprašanje, ki se nama postavlja, je: »Ali je družba sprejela dejstvo, da lahko tudi to pravico izkoristita oba starša in ne samo mati?«

Starša se morata o načinu koriščenja tega dela dopusta dogovoriti. Možnost, ki jo podzakonski akt, Pravilnik o postopkih za uveljavljanje pravic iz zavarovanja za starševsko varstvo (Ur. l. RS št. 59/02) nudi, je ta, da starša za istega otroka ne moreta biti istočasno doma, razen v primeru podaljšanja dopusta, npr. za otroka, ki potrebuje posebno nego in varstvo, zaradi dveh ali več hkrati živorojenih otrok ter zaradi rojstva otroka v družini, v kateri starša že ob rojstvu otroka varujeta in vzgajata najmanj dva otroka v starosti do osmih let). Tako lahko, npr. oče in mati ob rojstvu dvojčkov ali nedonošenčka, hkrati koristita 45 dni (eden od njiju bi lahko koristil 90 dni).

Te možnosti se v praksi starši malokdaj poslužujejo – mogoče zaradi premajhne informiranosti, mogoče zaradi že obstoječe življenjske ureditve, ko je nekdo že dalj časa z otrokom, npr. mati, ki je že izrabila svoj del 260 dni dopusta za nego in varstvo otroka.

Dejstvo je tudi, da lahko pravico do dopusta za nego in varstvo otroka uveljavita za istega otroka oba starša, vendar ne hkrati v obliki polne odsotnosti z dela, lahko pa jo koristita v obliki delne odsotnosti z dela, vsak v obsegu do največ polovične tedenske delovne obveznosti. Tudi te možnosti se starši ne poslužujejo pogosto – odstotek je še vedno prenizek.

Po podatkih Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve dopusta za nego in varstvo otroka največkrat izkoristi mati otroka, le v redkih primerih se zgodi, da ga izkoristi oče (v letu 2003 je to pravico koristilo 2,3 % očetov, v letu 2004 pa 1,8 % očetov). Iz tega bi lahko sklepali, da je sicer dobro, da so očetje doma 15 koledarskih dni (ponavadi), ko mati in otrok prideta iz porodnišnice, ni pa povsem sprejemljivo, če bi bil oče doma še dodatnih 260 dni. Ta pravica je v praksi še vedno »rezervirana« za matere. Razloge za tovrstno dejstvo lahko iščeva tako v individualnih odločitvah kot družbenih normah ter družinski zgodovini.

Kot enega izmed razlogov za nekoriščenje dopusta za nego in varstvo otroka lahko raziščeva tudi v propagiranju dojenja. V tem času še večina mater doji in te funkcije ne morejo prevzeti očetje, zato je doma ostanejo matere. Drugi razlog je mogoče finančne narave, saj imajo po podatki Statističnega urada Slovenije moški v povprečju višje plače, kot jo imajo ženske. Tretji razlog bi mogoče lahko (po)iskali v naravi dela, saj naj bi imele običajno ženske manj zahtevno delo in jih delodajalci lažje pogrešijo, vendar ta teza ne vzdrži, saj se statistično gledano ženske pojavljajo tako v zasebni kot javni sferi, kar je dodatna obremenitev.

Zakonske pravice, ki jih lahko koristita tako oče kot mama, pa so vezane še na:

- pravico staršev do krajšega delovnega časa oz. pravico do plačila prispevkov zaradi starševstva;
- pravico do plačila prispevkov v primeru štirih ali več otrok;
- pravico do dodatka za nego otroka;
- pravico do delnega plačila za izgubljen dohodek.

V praksi se še vedno izkaže, da tovrstne pravice koristijo matere. Očetovski dopust je začel podirati tabuje o naravni danosti in edini »pravi« možnosti in »skrbi« za otroka. Mogoče bo to spodbuda, da se novo očetovstvo z očetovskega dopusta prenese tudi na koriščenje in izkoriščanje preostalih že zakonsko uveljavljenih pravic, ki jih očetje do sedaj niso izkoriščali.

Vse to je seveda povezano z zakonodajo. Dokler zakonodajalec ne bo spremenil zakonov, ki imajo vpliv na družinsko življenje, da bodo bolj usklajeni in s katerimi bodo vzpodbujali tako očete kot tudi matere in nenazadnje delodajalce, da bi se očetje bolj vključevali v vzgojo in nego otroka (v tem primeru imava v mislih predvsem izkoriščanje dopusta za nego in varstvo otroka), toliko časa bo število očetov, ki izkoriščajo dopusta za nego in varstvo otroka, zanemarljivo.

Omejitev, na katero očetje naletijo, poleg delodajalcev, je tudi nadomestilo (tako očetovsko, kot tudi nadomestilo za dopust za nego in varstvo otroka), ki je, kot je že napisano, omejeno navzgor in ne more biti višje, kot je dvainpolkratnik povprečne mesečne plače v Sloveniji, kar trenutno znaša 3.130,30 €. Kar nekaj odstotkov očetov ima nadomestilo omejeno navzgor, skoraj nobeden pa nima nadomestila omejenega navzdol.

To pa še ni vse. Očetovski dopust res traja 90 koledarskih dni, vendar pa je od tega 75 koledarskih dni neplačanega in v tem času, če se očetje odločijo, da ga bodo izkoristili, država zagotavlja plačilo prispevkov od minimalne plače. Ta del očetovskega dopusta izkoriščajo predvsem samostojni podjetniki in kmetje, v redkih primerih zaposleni očetje. Na kakšen način ti očetje sodelujejo pri negi in vzgoji otroka, v tem trenutku ne moreva odgovoriti.

Pomembno je poudariti, da se je zakonodaja na področju starševskega varstva in družinskih prejemkov v času pisanja najine naloge spremenila in v Zakonu o starševskem varstvu in

družinskih prejemkih, ki se je spremenil v maju 2006, so nekatere pravice izboljšanje, druge pa so slabše urejene, kot so bile prej.

Pomembno je, da lahko očetje izkoristijo plačan del očetovskega dopusta do šestega meseca otrokove starosti, prej so ga lahko izkoristili le v času porodniškega dopusta matere (prvih 105 dni). Pri tem so imeli očetje nedonošenčkov kar nekaj težav, saj so otroci, ki so recimo rojeni v 32. tednu gestacijske starosti, ostali v porodnišnici do dveh mesecev ali dalj. Očetje so izkoriščali očetovski dopust, ko so bili torej otroci in partnerke še v porodnišnici in ne takrat, ko sta prišla domov in potrebovala pomoč in pozornost.

Pravico do plačila prispevkov v času dela s krajšim delovnim časom (48. člen Zakona o starševskem varstvu in družinskih prejemkih) so, po dolgem boju, pridobili tudi kmetje in samostojni podjetniki, ki prej te pravice niso imeli in so bili s tem diskriminirani.

Pomembna novost v zakonu je tudi pravica do plačila prispevkov v času dela s krajšim delovnim časom za vse starše, ki vzgajajo dva otroka, do šestega leta mlajšega otroka. S tem je veliko staršev, predvsem tisti, ki delajo v proizvodnji, pravico, ki so jo imeli do tretjega leta, podaljšalo do šestega.

S spremembo Zakona o starševskem varstvu in družinskih prejemkih pa se je skrajšal čas, v katerem lahko očetje izkoristijo pravico do neplačanega očetovskega dopusta. Prej je bilo možno izkoristiti pravico do neplačanega očetovskega dopusta do osmega leta, z novelo zakona pa le do tretjega leta otrokove starosti.

Glede na družbene spremembe in družinsko pluralizacijo, različne oblike družinskega življenja se bodo spremembe v identiteti dejavnega očeta in prakse očetovanja še razvijale in nadgrajevale. Očetovski dopust je za začetek soprispeval k začetku oblikovanja novih praks očeta in k sprejemanju moškega v vlogi očeta ter vse, kar tovrstna vloga za sabo potegne. Z daljšo prakso in tradicijo novega očetovstva (očetovanja) se bo utrjevala osebna identiteta očetov, prav tako pa bo novo očetovstvo vedno bolj ozaveščalo in delovalo na vse ravni družbenega delovanja – v socialni politiki, med delodajalci, v širši družbeni okolici. Midve sva optimistični in vidiva nove prakse dejavnega, novega očetovstva, v kar vključujeva tudi aktivnosti v času očetovskega dopusta, kot možnost in pomemben prispevek k participativnemu starševstvu.

15 LITERATURA

- 1) Analiza stanja. Podlaga za Resolucijo o nacionalnem programu za enake možnosti žensk in moških (2005–2013). Ljubljana: Urad za enake možnosti.
- 2) Arendell, Terry (1995): *Father & Divorce*. California: Sage Publications.
- 3) Arendell, Terry (1997): *Contemporary Parenting: Challenges and Issues*. Thousand Oaks, London, New Delhi: SAGE.
- 4) Aries, Philippe in Duby, Georges (1991): *A History of Private Life*. Vol. 5: *Riddles of Identity in Modern Times*. Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press, London.
- 5) Aries, Philippe. (1991): *Otrok in družinsko življenje v starem režimu*. Ljubljana: ŠKUC, FF.
- 6) Bajzek, Jože (1995): *Kriza in perspektive evropske družine*. Družina, Zbornik predavanj ob osrednjih strokovnih prireditvah v Sloveniji v letu družine, Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka, 88.
- 7) Bandur, Simona (2006a): *Delovno okolje v Sloveniji ni prijazno do družin*. Delo XLVII (247), 17.
- 8) Bandur, Simona (2006b): *Podeljevanje certifikata Družini prijazno podjetje*. Delo XLVII (247), 17.
- 9) Bernardes, Jon (1997): *Family studies*. Routledge.
- 10) Bergstrand, Goran (1996): *Teološki pristop k moškosti in enakopravnosti*. V: *Prostori moškosti*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- 11) Bergstrand, Goran (1996): *Prostori moškosti: osem esejev o odnosih med spoloma, starševstvu in moškosti*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- 12) Berger, Luckmann (1988): *Družbena konstrukcija realnosti*. Ljubljana: CZ.
- 13) Boh, Katja in Černigoj Sadar, Nevenka (1983): *Usmerjanje družbenega in ekonomskega razvoja SRS in SFRJ: Spreminjanje življenjskih vzorcev v evropskih družinah*. Ljubljana: Inštitut za sociologijo.
- 14) Brajša, Pavao (1987): *Očetje, kje ste?* Ljubljana: Delavska enotnost.
- 15) Bryman, Alan (1998): *Quality and Quantity in Social Research*. Routledge.
- 16) Burgess, Anthony (1996): *Fatherhood Reclaimed: The making of the modern father*. London: Vermilion.

- 17) Carlsen, S. (1993): *New Skandinavian Experiences. V: Fathers in families of tomorrow.* Copenhagen: Report from the Conference, June 17,18, 193-209.
- 18) Cigale, Marija (ur. 1992): *Ko odgrneš sedem tančic.* Zbornik ženske v Sloveniji. Ljubljana: Društvo Inicijativa.
- 19) COUNCIL DIRECTIVE 96/34/EC OF 3 JUNE 1996 on the FRAMEWORK AGREEMENT ON PARENTAL LEAVE CONCLUDED BY UNICE, CEEP and the ETUC. Ljubljana: Urad za žensko politiko.
- 20) Čačinovič Vogrinčič, Gabi (1993): *Očetje – pravica do stvarnosti.* V: *Očetov delež.* Ljubljana: ČKZ (162-163), 23–30.
- 21) Černigoj Sadar, Nataša (2000): *Tranzicija in (ne)enakost med spoloma.* Ljubljana: Družboslovne razprave XVI, 34-35.
- 22) Doherty, W., Kouneski, E., Erikson, M. (1998): *Responsible Fathering: An Overview and Conceptual Framework,* V: *Journal of MArrriage and the Family,* Ur.: Robert, M. Milardo, May, Volume 60, Number 2.
- 23) Dienhart, Anna (1998): *Reshaping fatherhood: the Social Constructing of Shared Parting.* Thousand Oaks, London, New Delhi: SAGE.
- 24) Drglin, Zalka in Vendramin Valerija (2006): *Sodelovanje očetov v družinskem življenju.* Ljubljana: Zaključno poročilo raziskave P.A.R.I, UEM.
- 25) *European Parents in the 1990s: Contradictions and Comparison (1991).* London: New Brunswick, Transaction.
- 26) *FATHERS AND FAMILIES OF TOMOROW (1993).* Report from the Conference Copenhagen, June 17-18.
- 27) Flandrin, Jean - Louis (1986): *Družina.* Ljubljana: Delavska enotnost.
- 28) Frykman, Jonas (1996): *Prostor za moškega – Spreminjanje moškosti v kulturi dvajsetega stoletja.* V: *Prostori moškosti (ur. Bergstand G.).* Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- 29) Giddens, Anthony (1997): *Sociology.* Cambridge: Polity Press.
- 30) Giddens, Anthony (2000): *Preobrazba intimnosti.* Ljubljana:*cf.
- 31) Haralambos, Michael in Holborn, Martin (1999): *Sociologija. Teme in perspektive.* Ljubljana: DZS.
- 32) Hobson, Barbara (ur.) 2002: *Making men into fathers – men, masculinities and social poloitics of fatherhood.* Cambridge: Cambridge university press.
- 33) Hood C, Jane (1993): *Men, Work amd Family.* California: Sage Publications.

- 34) Irgl, Violeta (1998): Očetje na starševskem dopustu. DELOVNO GRADIVO Urada za žensko politiko, marec 1998.
- 35) Irgl, Violeta (1998): Porodniški, starševski in očetovski dopust v skandinavskih državah, državah EU in Sloveniji. Delovno gradivo Urada za žensko politiko, marec 1998.
- 36) Jogan, Maca (1990): Družbena konstrukcija hierarhije med spoloma. Ljubljana: Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo.
- 37) Jogan, Maca (2001): Seksizem v vsakdanjem življenju. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- 38) Jogan, Maca (1985): Družina, enakopravnost in problem porodniškega dopusta. V: Teorija in praksa 22 (6), 615-631.
- 39) Jogan, Maca (1986a): Ženska, cerkev in družina. Ljubljana: Delavska enotnost.
- 40) Jogan, Maca (1986b): Ženske na poti od delne družinske do celotne družbene uveljavitve. V: Ženske in diskriminacija (uredila M. Jogan). Ljubljana: Delavska enotnost.
- 41) Jogan, Maca (1994): Erozijski andocentrizem v vsakdanji kulturi. V: Teorija in praksa 31 (7-8), 647-655.
- 42) Jogan, Maca (1995a): Plačano in neplačano delo, kako ju neseksistično uskladiti?. V: Skladnost družinskega in poklicnega življenja (ur. V. Kozmik in V. Neubauer). Ljubljana: Urad za žensko politiko, 12-16.
- 43) Jogan, Maca (1995b): Androcentrična in androgina kultura in (simetrična) družina. V Družine: različne in enakopravne (ur. T. Renner, V. Kozmik, V. Potočnik). Ljubljana: Vitrum.
- 44) Jogan, Maca (1998a): Novo očetovstvo: znak kakovosti novega tisočletja. (manuscript).
- 45) Jogan, Maca (1998b): Novo očetovstvo. V: Delo 40 (1-5), 203-207.
- 46) Jamieson, L. (1998c): Intimacy: Personal Relationships in Modern Societies. Cambridge: Polity Press.
- 47) Kamnar, Helena (1998): Pravno varstvo materinstva. V: Zdravstveni vestnik 37 (3,4), 82-86.
- 48) Kamnar, Helena (1998/a): Družinska politika v Sloveniji. V: Otrok in družina 5 (20-21).
- 49) Kneževič, Ana Nuša (1992): Spoznajmo jih ... Švedi. Ljubljana: Biro M.

- 50) Knjin, T.; Mulder, A. C. (ur.) (1987): Unravelling fatherhood. Dordrecht – Holland, Providence ZDA: Foris Publications.
- 51) Korošak, M. (1996): The impact of social policy on changing paternal role; Comparison of Denmark, Great Britain and Slovenia. Ljubljana: Faculty for Social sciences (magistrska naloga).
- 52) KONVENCIJA O ODPRAVI VSEH OBLIK DISKRIMINACIJE ŽENSK (1997): Uresničevanje določil konvencije v Republiki Sloveniji. V: Za enake možnosti žensk in moških. Vlada republike Slovenije, Urad za žensko politiko, 5. zvezek.
- 53) Kozmik, Vera; Jeram, Jasna (ur.) (1997): Položaj žensk v Sloveniji v devetdesetih. Poročilo Urada za žensko politiko za obdobje 1990-1995, Ljubljana: Zbirka za enake možnosti žensk in moških.
- 54) Kozmik, Vera (1995): Za politiko enakih možnosti žensk in moških – Porodniški in starševski dopust. Študijsko gradivo. Ljubljana: Urad za žensko politiko.
- 55) Kozmik, Vera (1995/a): Porodniški in starševski dopust. V Za enake možnosti žensk in moških. Ljubljana: Urad za žensko politiko, 1. zvezek.
- 56) Kozmik, Vera (1997): Osnovna izhodišča pri pripravi novega modela porodniškega, očetovskega in starševskega dopusta. Študijsko gradivo. Ljubljana: Urad za žensko politiko.
- 57) Kozmik, Vera (2004): 10 razlogov zakaj je bolj nujno razmišljati o očetovstvu kot o materinstvu. Dostopno na <http://www.uem-rs.si/slo/novice/teze.html>. 5. 11. 2004).
- 58) Kuhar, Metka in Rener, Tanja in Švab, Alenka (2006): Družina in njene nove podobe. V S. Javornik, Jasna (ur.), Socialni razgledi 2006, 72-85. Ljubljana: UMAR.
- 59) Lupton, Deborah in Barclay, Lesley (1997). Constructing Fatherhood: discourses an experiences. London: Thousand Oaks, New York: SAGE Publications.
- 60) MEN ON MEN: to the Fourth World Conference on Women in Beijing 1995. Sweden: Ministry of Health and Social Affairs.
- 61) Mesec, Blaž (1997): Metodologija raziskovanja v socialnem delu. Študijsko gradivo. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
- 62) Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve (2006): Novica za javnost. Dostopno na <http://www.gov.si/mddsz/> (9. 2. 2006).
- 63) Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve (2007): Osrednji dokument projekta Evropsko leto enakih možnosti za vse – pravični družbi naproti. Dostopno na http://www.mddsz.gov.si/si/delovna_podrocja/invalidi/elem_2007 (28. 5. 2007).

- 64) Neuman (1997): *Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches*. Allyn and Bacon.
- 65) Newman, David in Grauerholz, Liz (2002): *Sociology of families*. Sage.
- 66) POLOŽAJ ŽENSK V SLOVENIJI V DEVETDESETIH (1997): Poročilo urada za žensko politiko za obdobje 1990-1995. V *Enake možnosti žensk in moških*, 4. zvezek, Ljubljana: Urad za žensko politiko.
- 67) Poročevalec Državnega zbora RS (1998): *Starševstvo in družinski prejemki: Predlog zakona o starševstvu in družinskih prejemkih (ZSDP) – EPA 559 – II – prva obravnava*. Ljubljana: Uradni list 52 (XXIV), 5-37.
- 68) Pribac, Igor (1993): Očetov delež. Ljubljana: Časopis za kritiko znanosti (162/163), 5-7.
- 69) Pravilnik o postopkih za uveljavljanje pravic iz zavarovanja za starševsko varstvo (2002): Uradni list Republike Slovenije 59/2002.
- 70) Puhar, Alenka (1982): *Prvotno besedilo življenja – Oris zgodovine otroštva na Slovenskem v 19. stoletju*. Zagreb: Globus.
- 71) Rener, Tanja. (1992): *Razmerje med zasebno in javno dimenzijo družine in spolna struktura zasebnosti*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- 72) Rener, Tanja (1993): *Politika in materinjenje ali Fathers Knows Best: for Him the play, for Her the Rest*. V: Časopis za kritiko znanosti XXI. (162/163), 15-22.
- 73) Rener, Tanja (1995): *Ideologija krize*. V: *Družine, različne – enakopravne* (ur. Rener T., Potočnik V. in Kozmik V.). Ljubljana: Vitrum, 15-23.
- 74) Rener Tanja in Stropnik, Nada. (1998): *Resolucija o temeljih oblikovanja družinske politike*. Ljubljana: Inštitut za socialno varstvo.
- 75) Rener, Tanja in Švab, Alenka in Žakelj, Tjaša in Humer, Živa (2005): *Perspektive novega očetovstva v Sloveniji: Vpliv mehanizma očetovskega dopusta na aktivno očetovanje*. Zaključno poročilo Ljubljana: UEM.
- 76) Rener, Tanja in Sedmak, Mateja in Švab, Alenka in Urek, Mojca (2006): *Družine in družinsko življenje v Sloveniji*. Koper: Založba Annales.
- 77) Rener, Tanja in Švab, Alenka (2007a): *Fenomen novega očetovstva (uvodnik)*. Teorija in praksa XLIV (1-2).
- 78) Rener, Tanja (2007b): *Politična ekonomija družinskega dela in novo očetovstvo*. Teorija in praksa XLIV (1-2).
- 79) *Resolucija o nacionalnem programu za enake možnosti žensk in moških (2005-2013)*. Ljubljana: Urad za enake možnosti.

- 80) Resolucija o temeljnih oblikovanju družinske politike v Republiki Sloveniji. 1993. Ur. l. RS št.: 40-17.VII.1993.
- 81) Rubin, A. (1993): Research methods for social work. Pacific Grove: Brooks and Cole.
- 82) Segal, L. (1992): Feminism and fatherhood. V *The school field* ½ (Spring/Summer), 95-118.
- 83) Segal, L. (1997): *Slow Motion: Changing Masculinities, Changing Men*. London: Virago.
- 84) Sevenhuijsen, Selma in Švab, Alenka (ur.). (2003): *Labirint skrbi: pomen perspektive etike skrbi za socialno politiko*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- 85) Sieder, Reinhard (1998): *Socialna zgodovina družine*, Ljubljana: Založba ZRC.
- 86) Silva, E.B. (1999): *The New Family?* New Delhi: Thousand Oaks, London: Sage Publications.
- 87) Stacey, Judith. (1996): *In the Name of the Family: Rethinking Family Values in the Postmodern Age*. Boston: Beacon Press.
- 88) Skušek, Zoja (1993a): Očetje in očetovstvo. V *Očetov delež*. Ljubljana: Časopis za kritiko znanosti 21 (162-163), 61-73.
- 89) Skušek, Zoja (1993b): Materna ljubezen, očetna hiša. V *Očetov delež*. Ljubljana: Časopis za kritiko znanosti 21 (162-163), 11-14.
- 90) Skušek, Zoja (1994): Očetje: pravica do nosečnosti; psihosomatska kувada. V: *Socialno delo* 33 (3), 235-237.
- 91) Stropnik, Nada (1997): Ekonomski vidik starševstva. V *Zbirka Forum*, Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- 92) Swedin, G. (1996): Sodobno švedsko očetovstvo. V *Prostori moškosti*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- 93) Švab, Alenka (1998): *Ženske in moški v Sloveniji: Družinsko življenje*. Ljubljana: Urad za žensko politiko.
- 94) Švab, Alenka (2000a): Poti in stranpoti novih očetovskih identitet: nekaj misli o sociološki interpretaciji novega (postmodernega) očetovstva. *Teorija in praksa* 37 (2), 248-263.
- 95) Švab, Alenka (2000b). *Sociologija družine in spremembe v družinskem življenju v postmoderni družbi*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- 96) Švab, Alenka (2001): *Družina: od modernosti k postmodernosti*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

- 97) Švab, Alenka (2002): Mesto družine – družbena funkcionalnost družine v postmodernosti. V: ČKZ XXX (207-208), 79–93.
- 98) Švab, Alenka (2004): »Caring about family and work: the concept of reconciliation of family and work in Slovenian family policy«. V: Sevenhuijsen, Selma in Švab, Alenka. (ur.). The Heart of The Matter: the contribution of the ethic of care to social policy in some new EU member states. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- 99) UEM (2007): Medijska kampanja, Očka aktiviraj se. Dostopno na <http://www.uem.gov.si> (11. 4. 2007).
- 100) UEM (2007): Analiza stanja. Dostopno na http://www.uem.gov.si/fileadmin/uem.gov.si/pageuploads/NPZEMZM_analiza_stanja.pdf (28. 5. 2007).
- 101) UEM (2007): Akcija, Števec očkov. Dostopno na <http://www.uem.gov.si> (28. 5. 2007).
- 102) UEM (2007): Akcija ni ti treba povedati delodajalcu, lahko poveš nam. Dostopno na <http://www.uem.gov.si> (31. 5. 2007).
- 103) Ule, Mirjana in Kuhar, Metka (2003): Mladi, družina, starševstvo. Ljubljana: FDV.
- 104) Ustava Republike Slovenije. (1992): Ljubljana: Gospodarski vestnik.
- 105) Van Dongen, Mirjam in Frinking, Gerard in Jacobs, Menno (ur.) (1995): Changing Fatherhood: An Interdisciplinary Perspective. Amsterdam: Thesis Publishers.
- 106) Vezovnik, Andreja (2007): Diskurzi o očetovstvu v slovenskih starševskih revijah: kritična analiza diskurza. Teorija in praksa XLIV (1-2).
- 107) Vogrinc, J. (1993): Očetov gumb. V Očetov delež. Ljubljana: Časopis za kritiko znanosti 21 (162-163).
- 108) Volk, Linda (2006): Finančno nadomestilo je prenizko. Delo XLVII (247), 17.
- 109) Weintraub, J.in Kumar, K. (ur.) (1997): Public and Private in Thought and Practice: Perspectives on the Grand Dichotomy. Chicago: University of Chicago Press.
- 110) Wright, C.; Jagger, G. (ur.) (1999): Changing Family Values, London.
- 111) Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (2001). Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije (97).
- 112) Zakon o enakih možnostih žensk in moških (2002). Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije (59).

- 113) Zaviršek, Darja (1994): Ženske in duševno zdravje: O novih kulturah in skrbi. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
- 114) Zavrl, Nataša (1999): Očetovanje in otroštvo. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

PRILOGA: VPRAŠALNIK O OČETOVSKEM DOPUSTU

A DEMOGRAFIJA

A001 KDAJ STE ROJENI? Prosimo, napišite!

1. Leto:
2. brez odgovora

A002 KJE ŽIVITE? Prosimo, obkrožite!

1. v velikem mestu (Ljubljana in Maribor)
2. v manjšem mestu
3. na vasi
4. brez odgovora

A003 NAVEDITE ZADNJO ŠOLO, KI STE JO USPEŠNO KONČALI! Prosimo, obkrožite!

1. nedokončana osnovna šola
2. končana osnovna šola
3. 2- ali 3- letna strokovna šola
4. 4- letna srednja šola
5. višja 2- ali 3- letna šola
6. visoka šola, fakulteta ali akademija
7. specializacija
8. magisterij ali doktorat znanosti
9. ne vem/brez odgovora

A004 KAKŠEN JE VAŠ POLOŽAJ NA DELOVNEM MESTU? Prosimo, obkrožite!

1. zaposlen, a nima vodilnega, vodstvenega položaja
2. neposredno vodstvo in nadzor dela izvršilnih delavcev (mojster, delovodja ipd.)
3. vodstveni položaj na ravni delovne enote (vodja službe, sektorja, oddelka ipd.)
4. vodilni položaj na ravni podjetja, ustanove
5. samozaposlen (obrtnik ali podjetnik)
6. svobodni poklic
7. drugo (prosimo, napišite!)
8. ne vem/brez odgovora

A005 ŠTEVILO IN STAROST OTROK, KI ŽIVIJO V VAŠEM GOSPODINJSTVU! Prosimo, napišite za vsakega otroka, kdaj je rojen!

		leto
a.	1.otrok
b.	2.otrok
c.	3.otrok
d.	4. otrok
e.	5. otrok
f.	6. otrok

A006 S KOM STE ŽIVELI VEČINO SVOJEGA OTROŠTVA OZ. ODRAŠČANJA?
Prosimo, obkrožite!

1. Oče
2. Mati
3. Bratje in/ali sestre
4. Polbratje in/ali polsestre
5. Stari starši
6. Tete in/ali strici
7. Očim oz. mačeha
8. Očimovi oz. mačehini otroci
9. Drugo (prosimo, napišite)

j. ne vem/ brez odgovora

A007 KDO OD NAŠTETIH OSEB ŽIVI Z VAMI V SKUPNEM GOSPODINJSTVU?
Prosimo, obkrožite vse osebe, s katerimi živite v skupnem gospodinjstvu!

1. moja sedanja partnerica
2. skupni otroci iz sedanje zveze
3. moji otroci iz prejšnje zveze
4. partnerkini otroci iz prejšnje zveze
5. drugi otroci (rejniški, skrbniški)
6. eden ali oba moja starša
7. eden ali oba starša moje partnerice
8. moj brat/ bratje in/ali sestra/e
9. brat/je ali/in sestra/e moje partnerice
10. drugi člani moje družine ali družine partnerice
11. druge osebe, ki niso člani družine (prosimo, napišite!)

12. ne vem/brez odgovora

A008 KAKO BI OCENILI MATERIALNI POLOŽAJ SVOJE DRUŽINE? Prosimo, obkrožite enega od odgovorov!

1. živimo zelo dobro
2. živimo udobno
3. živimo skromno
4. nekako shajamo
5. zelo težko se preživljamo
6. ne vem/brez odgovora

A009 S KATERIMI VIRI SE VI OZ. VAŠA PARTNERKA PREŽIVLJATA? Obkrožite lahko več odgovorov!

A09ANK

Anketirani A09PART
Partnerka

1. honorarno delo	x	x		
2. plača iz zaposlitve za nedoločen čas			x	x
3. plača iz zaposlitev za določen čas	x		x	
4. denarni dodatek	x	x		
5. otroški dodatek	x	x		
6. štipendija	x	x		
7. preživnina za otroka/e		x	x	
8. preživnina zase	x	x		
9. pomagajo mi/ji starši		x	x	
10. drugo (prosimo napišite)				
	x	x		
11. ne vem/brez odgovora		x	x	

B SOCIALNE MREŽE

B001 ALI BI NA SPLOŠNO LAHKO REKLI, DA SO MEDOSEBNI ODNOSI V VAŠEM DELOVNEM OKOLJU PRETEŽNO: (Prosimo, obkrožite samo en odgovor!)

1. napeti, konfliktni
2. tekmovalni
3. korektni, kolegialni
4. prijateljski
5. drugo (prosimo, napišite, kaj)
6. ne vem/brez odgovora

B002 ALI IMA VAŠA DRUŽINA MED SORODNIKI, KI NE ŽIVIJO Z VAMI V SKUPNEM GOSPODINJSTVU, TAKŠNE, S KATERIMI IMATE REDNE STIKE? Prosimo, obkrožite odgovor!

1. da
2. ne
3. ne vem/brez odgovora

B003 ALI NAM LAHKO ZAUPATE, KATERI SORODNIKI SO TO? Prosimo, napišite na prvo mesto tistega, s katerim imate najpogostejše stike in tako naprej!

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____

B004 SORODNIKI IN PRIJATELJI NAM LAHKO POMAGAJO NA VEČ PODROČJIH. ALI ZA VAŠE IN PARTNERKINE SORODNIKE IN PRIJATELJE VELJA, DA SE NANJE LAHKO ZANESETE, ČE BI POTREBOVALI KATERO OD SPODAJ NAŠTETIH POMOČI? Obkrožite za vsako vrsto pomoči, na koga se lahko najbolj zanesete!

	1. sorodniki	2. moji/e prijatelji/ce	3. partnerkini/e prijatelji/ice	4. na nikogar
1.denarna pomoč	x	x	x	x
2.pridelki, hrana	x	x	x	x
3.pomoč pri varstvu otrok	x	x	x	x
4. nasveti glede nege in skrbi za novorojenčka oz. dojenčka			x	x
5.pomoč v gospodinjstvu	x	x	x	x
6.kadar imate osebne probleme		x	x	x
7.kadar kdo v družini zboli	x	x	x	x
8.pomoč pri večjih delih (v hiši, na vrtu ipd.)			x	x
9.drugo (prosimo, napišite)			x	x
_____		x	x	x
10.ne vem/brez dogovora	x	x	x	x

C STALIŠČA

C001 PROSIMO VAS, DA NAM ZA VSAKO OD SPODAJ NAPISANIH TRDITEV POVESTE, ALI Z NJO SOGLAŠATE ALI NE! Prosimo, obkrožite ustrezen križec pri vsaki od trditev, pri čemer 1 pomeni, da močno soglašate, 5 pa da sploh ne soglašate!

	1.	2.	3.	4.	5.
močno soglašam					
soglašam					
niti soglašam niti ne soglašam					
ne soglašam					
sploh ne soglašam					
ne vem/brez odgovora					
1. Zaposlena mati lahko ustvari do svojih otrok prav tako topel in varen odnos kot nezaposlena mati	x	x	x	x	x
2. Za žensko je prav tako izpolnjujoče, če je samo gospodinja kot če dela za plačilo	x	x	x		x
3. Partner in partnerka morata oba prispevati k dohodku gospodinjstva	x	x			x

4. Če partnerka zasluži več kot partner, bo to skoraj gotovo privedlo do problemov	x										x
	x	x	x	x	x						
5. Univerzitetna izobrazba je bolj pomembna za moškega kot za žensko	x					x					x
	x	x	x								
6. Če gledamo v celoti, družinsko življenje trpi, kadar je ženska polno zaposlena	x					x					x
	x	x	x	x							
7. Povsem v redu je, če partnerja živita skupaj, ne da bi se nameravala poročiti	x					x					x
	x	x	x	x							
8. Ni dobro, če partner ostane doma in skrbi za otroke, partnerka pa hodi na delo	x					x					x
	x	x	x	x							
9. Naloga moškega v zakonu je, da služi denar, naloga ženske pa, da skrbi za dom in družino	x					x				x	
	x	x	x	x	x	x					
10. Družinsko življenje pogosto trpi, ker se moški preveč posvečajo svojemu delu	x										x
	x	x	x	x	x						

D OBDOBJE NOSEČNOSTI TER ROJSTVO OTROKA

D001 V ZADNJIH LETIH SE POGOSTO DOGAJA, DA BODOČI OČETJE SODELUJEJO V AKTIVNOSTIH POVEZANIH S PARTNERKINO NOSEČNOSTJO IN ROJSTVOM OTROKA.

PROSIMO, POVEJTE, PRI KATERIH OD SPODAJ NAŠTETIH AKTIVNOSTIH STE IMELI MOŽNOST SODELOVATI VI PRI VAŠEM NAJMLAJŠEM OTROKU! Prosimo, obkrožite enega od odgovorov za vsako aktivnost!

1. da, na lastno željo 2. da, na željo partnerke 3. ne 4. ne vem/brez odgovora

1. Ultrazvočne preiskave	x				x						
	x	x	x	x							
2. Redni obiski pri ginekologu					x						x
					x	x	x				x
3. Tečaj za bodoče starše					x						x
					x	x	x				
4. Porod	x	x	x	x							
	x	x	x	x							
5. Obiski v porodnišnici	x				x						
	x	x	x	x							
6. Nakupi za novorojenčka	x				x						
	x	x	x	x							
7. Priprava prostora (sobe, koticčka ipd.) za novorojenčka	x					x		x	x	x	
	x	x	x	x							
8. Drugo (prosimo, napišite!)											
	x	x	x	x							

D002 ČE PRI KATERI OD NAŠTETIH AKTIVNOSTIH NISTE SODELOVALI, KAKŠNI SO BILI RAZLOGI ZA TO? Prosimo, obkrožite enega od odgovorov za vsako aktivnost!

1. ni se mi zdelo potrebno 2. ni se mi zdelo primerno 3. nisem želel 4. sem želel, a partnerka ni bila za to 5. sem želel, a nisem imel možnosti (časa, priložnosti) 6. ne vem/brez odgovora

1. Redni obiski pri ginekologu	x				x				x		x
	x	x	x	x	x	x					
2. Ultrazvočni pregledi	x				x						
	x	x	x	x	x	x					
3. Tečaj za bodoče starše	x				x						
	x	x	x	x	x	x					
4. Porod	x	x	x	x							
	x	x	x	x							
5. Obiski v porodnišnici	x				x						
	x	x	x	x	x	x					

6. Nakupi za novorojenčka x x x x x x
7. Priprava prostora (sobe, koticika ipd.) za novorojenčka x x x x x
8. drugo (prosimo, napišite!)
- x x x x x x

D003 INFORMACIJE O NOSEČNOSTI, PORODU, STARŠEVSTVU LAHKO DOBIMO IZ RAZLIČNIH VRST STROKOVNE LITERATURE.

STE V ČASU PARTNERKINE NOSEČNOSTI IN PO ROJSTVU OTROKA PREBIRALI KAKŠNO OD SPODAJ NAŠTETE TOVRSTNE LITERATURE?

Prosimo, obkrožite za vsako vrsto literature!

	1.pogosto	2.občasno	3. redko	4. nikoli	5. Ne vem/brez odgovora
1. Članki o nosečnosti, starševstvu ipd. v splošnih revijah	x				x x X x
2. Posebne revije za bodoče starše	x	x	x	x	x
3. Priročniki o negi in vzgoji otrok	x	x	x	x	x
4. Zloženske, letaki ipd., ki so na voljo v ambulantah ipd.	x				x x x x
5. Drugo (prosimo, napišite!)					
		x	x	x	x

E OČETOVSKI DOPUST

E001 OČETOVSKI DOPUST JE PRAVICA, KI JO NEKATERI OČETJE IZKORISTIJO, DRUGI PA NE.

ZAKAJ PO VAŠEM MNENJU NEKATERI OČETJE NE VZAMEJO OČETOVskega DOPUSTA? Prosimo, označite (od 1 do 3) tri, po vašem mnenju najpogostejše, razloge!

- ker ne vedo zanj _____
- ker ga ne potrebujejo – ženi pomagajo drugi (sorodniki, prijatelji) _____
- ker jih zafrkavajo sodelavci v službi _____
- ker šef ne dovoli ali ima pripombe _____
- ker imajo službo, ki jim to ne omogoča _____
- ker bi ga prijatelji gledali po strani ali celo zafrkavali _____
- ker partnerica ni za to _____
- drugo – prosimo, napišite, kaj _____

9. _____
ne vem/brez odgovora _____

E002 KAKO STE VI IZVEDELI ZA PRAVICO DO OČETOVskega DOPUSTA? Prosimo obkrožite en odgovor!

1. seznanila me je žena
2. seznanili so me prijatelji
3. v službi, od drugih sodelavcev
4. iz medijev (tv, radio, časopisi ipd.)
5. na Centru za socialno delo
6. drugo – prosimo navedite kako

7. ne vem/brez odgovora

E003 KAKO JE VAŠA OKOLICA SPREJELA TO, DA STE VZELI OČETOVSKI DOPUST? Prosimo, obkrožite za vsako skupino njihovo reakcijo od 1 do 6, pri čemer 1 pomeni zelo dobro, 5 zelo slabo!

1
zelo dobro 2
dobro 3
niti dobro niti slabo 4
slabo 5
zelo slabo 6
ne vem/brez odgovora

1. Partnerka	x	x	x	x	x	x						
2. Prijatelji					x	x	x	x	x	x	x	x
3. Sodelavci		x	x	x	x	x	x					
4. Šef	x	x	x	x	x							
5. Ožje sorodstvo		x	x	x	x	x	x					
6. Širše sorodstvo		x	x	x	x	x	x					

E004 ZANIMA NAS, KATERA OD SPODAJ NAŠTETIH OPRAVIL STE V ČASU OČETOVskega DOPUSTA OPRAVLJALI? Prosimo, obkrožite pri vsakem od opravil, kako pogosto ste ga opravljali!

1
nikoli 2
včasih 3
v isti meri kot partnerka 4
več kot partnerka 5
ne vem/brez odgovora

1. pestovanje otroka	x	x	x	x	x				
2. previjanje in oblačenje		x	x	x	x	x			
3. tolažba otroka	x	x	x	x	x				
4. vstajanje ponoči zaradi otroka			x	x	x	x	x		
5. kopanje ali umivanje dojenčka			x	x	x	x	x	x	
6. drugo (prosimo, napišite kaj!)									

x x x x x

E005 PROSIMO POVEJTE, KATERA OD SPODAJ NAŠTETIH TRDITEV JE V ČASU OČETOVskega DOPUSTA IN TAKOJ PO NJEM VELJALA ZA VAS?

Prosimo, obkrožite en odgovor!

1. V času očetovskega dopusta sem moral včasih oditi v službo, da sem opravil neodložljivo delo (nenapovedana nujna opravila, neodložljivi sestanki, nujna službena pot, rok za oddajo poročil ipd.).
2. V času očetovskega dopusta sem včasih odšel na delo, da sem opravil manjša sprotna opravila (pregled prispele pošte, telefonski pogovori ipd.).
3. V času očetovskega dopusta mi ni bilo potrebno oditi v službo, neodložljivo delo sem opravil doma (npr. na računalniku, preko elektronske pošte, telefona ipd.).
4. V času očetovskega dopusta ni bilo potrebno, da bi odhajal v službo, vendar se je delo nabiralo. Kljub temu mi je po očetovskem dopustu uspelo delo opraviti v rednem delovnem času.
5. V času očetovskega dopusta ni bilo potrebno, da bi odhajal v službo, vendar se je delo nabiralo. Zato sem po očetovskem dopustu pogosto ostajal v službi dlje časa.
6. V času očetovskega dopusta nisem odhajal v službo in po vrnitvi z očetovskega dopusta sem brez težav nadaljeval svoje delo.
7. Drugo (prosimo, napišite, kaj)

8. Ne vem/brez odgovora

E006 ALI IMATE NAMEN KORISTITI TUDI T.I. 'DRUGI DEL' OČETOVskega DOPUSTA – t.j. PREOSTALIH 75 DNI NEPLAČANEGA OČETOVskega DOPUSTA?
Prosimo, obkrožite odgovor!

1. da, skoraj zagotovo
2. da, po potrebi
3. ne, ne bo potrebno
4. ne, ker je to neplačan dopust
5. sem ga vzel
6. drugo (prosimo, napišite!)
7. ne vem/brez odgovora

E007 ALI NAMERAVATE VZETI TUDI DOPUST ZA NEGO IN VARSTVO OTROKA – TO JE TISTI DEL »PORODNIŠKEGA« DOPUSTA, KI GA LAHKO VZAME BODISI MATI BODISI OČE OZ. SI GA STARŠA LAHKO RAZDELITA?

1. da, s partnerko si ga bova razdelila
2. da, vzel ga bom v celoti jaz
3. ne

4. sem ga že koristil – v celoti
5. sem ga že koristil – s partnerko sva si ga razdelila
6. drugo (prosimo, napišite!)

7. ne vem/brez odgovora

E008 ALI BI ŽELELI V ZVEZI Z OČETOVSKIM DOPUSTOM ŠE KAJ SPOROČITI?
Prosimo, napišite!